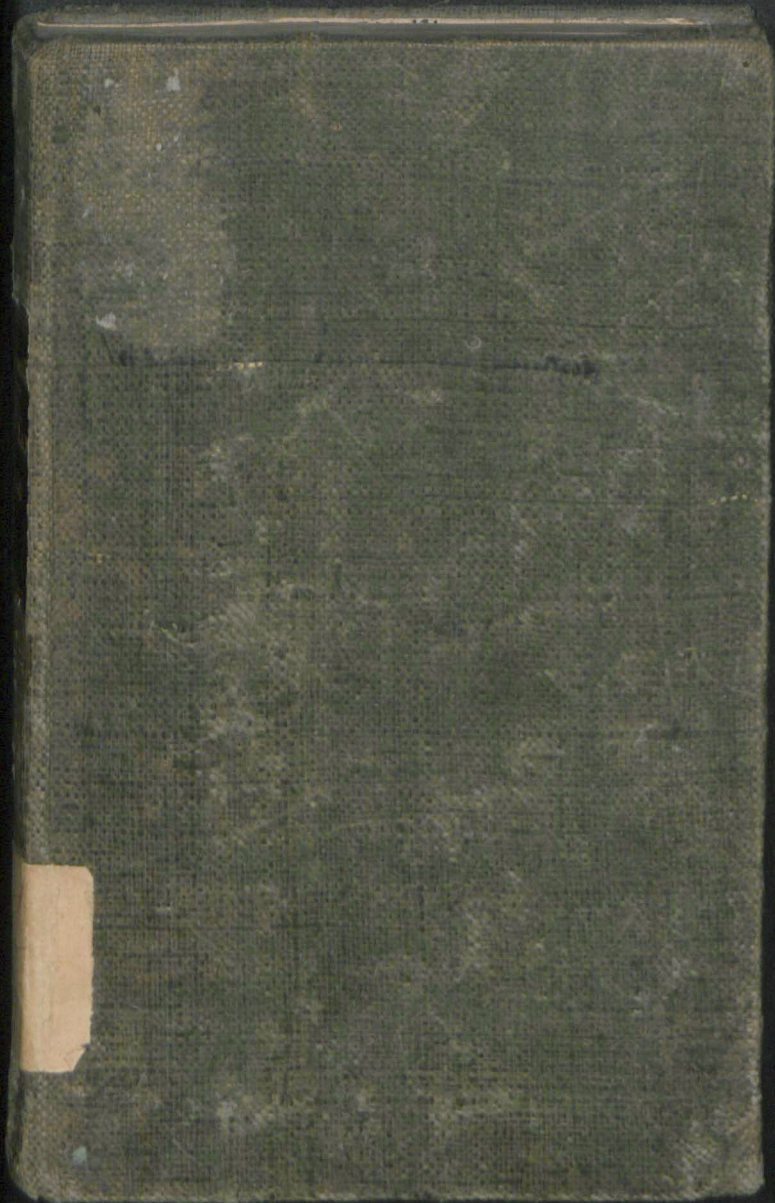

N° 225

V1-16

N° 8915

REGVLÆ IVRIS

~~M^o 225~~, & ~~754~~

Loci communes forenses,

Quorum

De Iure & praxi communi,

tritus & versatus in foro
usus, & allegatio.

AVTHORE Stanislao Lochowski
Castri Opocznen: Notario.

ma Respub: sola est ordinata, quæ
Legibus regulatis, Lege Divinâ
gubernatur.

In rebus humanis summum bonum est iu-
stitiam colere, & unicuiq; iura
sua servare.

CRACOVIAE,

Ex Officina Hæredum Francisci Cezary, S. R. M.
Illustris: ac Rndits: Dñi Episcopi Crac: Ducis Se-
veræ, nec non Schol: Novod: Typographi.

Anno Domini 1727.

Emptus pro Biblioth. Acad.
Biallen. 1767.

IN GENTILITIVM INSIGNE
ILLVSTRISSIMI DOMINI
REFERENDARIJ.

Jus sceleri noxaeq; datum, ne pungat acutis
Innocuos spinis; hæc ROSA trina vetat.
Ast Jovis Altrices, in fontes cornua vibrant,
Et Themidos sacrum, ritè tuentur opus.
Floribus an non his, revirescent Juris & æqui
Flores? quos Chloris, verè yirente legit.

Dział A

Znak 637

Nr inw 3035

ILLVSTRISSIMO,
^{ac}
MAGNIFICO DOMINO,
D. JOANNI
à Słupow
SZEMBEK,
REFERENDARIO
REGNI POLONIÆ,
CAPITANEO BECENSI, &c.

Domino, Patrono, ac Fautori
Amplissimo.

Dział A

Znak 637

Nr inw 3035

*Terum meo renovata
prælo, luculenta Divini
humaniq; juris dictami-
na, ex sacris Patriarum
Adytis excerpta; ad pu-
blica, Curia, Fori, ali-
orumq; subselliorum munera, ritè obeun-
da, apprimè necessaria; luci publicæ com-
mit-*

26

Præfatio.

mittere, sine præfenti, magni favoris
Nominisq. Tui Munimine, non sum au-
sus, Illustrissime ac Magnifice Domine.
Quamvis enim titulus ipse libelli, utili-
tate non ultimâ rerum, grataq. varia-
te aspeçtabilis, jure suo vindicare sibi
videatur, omnium benevolentiam; nihi-
lominus tantò conspectior, ac securior pu-
blicæ æstimationis, in Orbis faciem ibit;
quanto clarior in Republica graviorque
cunctis habetur; cujus patrocinium sub-
missâ dedicatione prætendit. Talem
tantumq. mihi votis omnibus Patronum
optanti, propitius Superum favor, Te
primum Illustrissime Domine suggessit,
qui Magni Regis Amor, Principum
in Regno Virorum delictum & æstima-
tio, supplicantium solatium, Regalium
Conciliator gratiarum, gratis animorum
vocibus prædicaris. Nimirum, si inge-
niosa vetustas, salutarem Patriæ Civem,
Rosæ symbolo designavit, purpureo ejus

flo-

Præfatio.

flore, dextræ manui, inserto; epigraphen
subijciendo: Gratus odor Patriæ: Tu
è heroico Rosarum viscere, talis natus
es. Omnium domi forisq. Virtutum
suavissimum odorem, cum per omnem
Reipublicæ faciem diffundas, nemo in-
Tuis ROSIS spinas, quibus pungetur
invenit, nisi qui hostis Patriæ fuerit.
Pro egregio publico & arte & Marte,
certare paratum, nec non ex utroq. Vi-
ctorias ac triumphos referendi haud am-
biguum, Orbis Polonus suspicit, multi
mirantur. Cum tamen minime mirum
sit, quandoquidem ejusmodi belli pacisq.
decorum, & Avita, & Paterna, Fra-
ternaq. exempla, Domi Tuae, pro incita-
mento habueris: Ipse Cælesti illâ Tua
& Virvida Indole, non alieno ductu, pro-
prijs consilijs, non alienis auspicijs, ad
invidiam usque æmulantium perfeceris.
Ex Solis peregrini Oris, ac moribus,
nihil aliud in natale solum revexisti,

nisi

Præfatio.

nisi quo Patriam Tuam ornare & defendere posses. Consiliorum vertendorum cum tempore momenta, abstrusa imperantium Arcana, leges & instituta Gentium; modos, causasq; & jura bellandi; maximè verò pretium libertatis, linguarum peritiam, Artium Civilium exactissimam cognitionem statui Politico congruentem; cum in Tui Sapientissimi Pectoris Curia, in numerato ad amussim reposueris; in negotijs publicis errare non potes, ignoratione Reipublicæ tanquam alienæ. Probârunt toties tam Generalia, quàm Particularia Regni Comitia; Tuam prudentiam, Animi celsitudinem, eloquentiam ubiq; victricem, rosas non verba fundentem, infesta Animorum dissidia componere, incerta, ambigua, perplexa, firmare, interpretari, distinguere; procellosa & turbida rerum, in serenum & tranquillum, imperio lingue reducere, pollentem potentemq;, non
sine

Præfatio.

sine admiratione laudaverunt. Entheum hunc ingentis Animi vigorem, difficilimis Imperij Sarmatici rebus profuturum, prospexit in Te Magnus IOANNES, Poloniarum & Animorum REX, proinde Præfecturâ Becensi extollere non distuluit. Serenissimus verò & Inviictissimus AVGVSTVS II. Regium Sceptri Poloni Decus, Diadema, Fasces & Purpuram, postquam secundis Auspicijs, sumpsit, an non Te intimo amore Regio dignum æstimavit? in cujus dexteritate agendi, fide illibata, integritate Animi, gratâ facundiâ, præcipua propria & Regni negotia; reclinaret. Mox ut ad aures Clementissimæ Majestatis, supplicium miserorumq; vota & suspiria referres, inter melius & deterius discernendo, pro justis causis loquereris bonas; augustiore judicio, Te REFERENDARIVM Regni elegit.

Summis ille, Dignitatem Tuam desti-
nat

Præfatio.

nat honoribus, quos Tu Illustrissime Domine, pro Majestate Regis & Regni, præclara agendo præcedis, & ad tot laudum cumulos, novas Palmas addere non desinis: nec desines unquam, non ignarus, Virtutem bono publico natam, semper in actione consistere debere: nunquam desidia ferias, & ignavorum otia admittere. Funestus Civilium Odiorum turbo, ab exacerbatis utrinque Magni Ducatus Lithvanie Ordinibus excitatus; priusquam in mutuam perniciem & maculosum nefas erumperet; Tuæ in ejusmodi eventibus exploratæ Prudentiæ, conciliandorum Animorum felicitate, pollenti; tranquillandus sedandusq; à sapientissimo Rege committitur; nec Regia vota desideriaq; in cassum abire permisisses;

Si non fata Deum, si mens non læva fuisset.

Palmaribus ejusmodi in publica necessitate

Præfatio.

experimentis, ingenium judiciumq; Tuum Illustrissime Domine, ubiq; triumphans, in parem expectationem, gloriam ac æstimationem, provocavit concordia Illustrissimi Palatinatus Cracoviensis in Conventu Prosovicensi, suffragia; quibus Te ad moderna generalia Regni Comitia magnis expetita desiderijs, Terrestrem Nuntium tanquam os Principis, pro necessitate & communi bono locuturum destinarent: imò tempestatum in illis oborientium, Moderatorem optarent. Inter tot negotiorum molem ingentem, primas tenet partes, pietas, cultusq; sacrorum: idcirco quidquid dictis, gestis, consilijs, efficis præclarum, aureis Cælestium benedictionum ROSIS, dignum est coronari. Tanto Magni Nominis Tui splendori in dies accrescenti, exigui operis Umbram dicare non præsumerem; nisi me invitaret, incredibilis illa Tua erga omnes, præsertim munus aliquod li-

Præfatio.

terarium offerentes, propensio & humanitas: nisi me cogeret Veneratio debita Illustrissimæ Domui Tuæ, heroicis belli pacisq; decoribus inlytæ. Cujus Celsissimo Nomini, multis me beneficijs obstrinxit, Illustrissimus & Reverendissimus Dominus D. STANISLAVS à Słupow SZEMBEK, Episcopus Vladislaviensis & Pomeraniæ, Illustrissimæ Dominationis Tuæ Frater, & natus & honore Maximus. Ille me, citra ulla merita, pro singulari & innata bonitate sua, verè Paterno & Pontificali affectu complexus, peculiari semper gratiâ fovit. His ergo dulcibus invitamentis impulsus, Regulas hasce Iuris Patrij, & Locos Communes Forenses, isto Libello reimpresso contentos, Tuo Amplissimo Honori, Illustrissime Domine, cum profunda Veneratione dedicare, constitui; qui Viva æquitatis & Iustitiæ Regno-

Præfatio.

gnorum conservatricis, regula ac idea, celebritate publicâ acclamari. Fave igitur Illustrissime Domine, Operi & Authori, ad publici favoris felicem viam aperiendam, Magnum Nomen Tuum, & Patrocinium humillime deprecanti.

*Illustrissimæ ac Magnificæ
Dominationis Vestræ*

Humillimus Servus

*Franciscus Cezary,
S. R. M. Typ.*

Reimprimatur.

M. MARTINVS WALESZYNSKI,
S. Th. Doctor & Professor, Col-
lega Major, S. FLORIANI Scarbimi-
riensis, & S. MICHAELIS in Arce
Crac: Custos, Cancellarius Łancicien-
sis, Montis S. GEORGII in Scepusio
& Premycoviensis Præpositus, Studij
Generalis Vniuersitatis Crac: Procan-
cellarius, Librorum per Diæcesim Cra-
coviensem Ordinarius Censor. Da-
tum Cracoviæ in Collegio Majori, Die
23. Novembris, 1726.

REGULÆ JURIS & Loci COMMUNES.

A

Actor sequitur forum rei.
Actor semper debet esse paratus.
Actori semper est Terminus peremptorius.
Actor quod asserit probet.
Actore non probante, reus absolvitur.
Actore sese ad comprobandum trahente,
reo verò simpliciter negante, proprior Actor ad
probandum, sed si reus evadere voluerit, propri-
or est ad evadendum, exceptis causis, in quibus
Actori ex præscripto Juris cedit probatio.
Actor Juramentum & probationem Jurato-
riam sibi à Citato delatam, necessario acceptare
& Juramentū delatū præstare tenetur, illud por-
rò ab Actore contra Citatum non recipiatur.
Actore absente in Criminalibus Actionibus
non judicetur.
Actoribus diversis duobus pluribusvè pro una
& eadem re, sivè summa pecuniaria; unoq; &
eodem Terminò concurrentibus nemo respondere
tenetur, donec inter se Jure experiantur.
Actor interceptor actionis rejicitur.
Actoris arma actione, Citati verò exceptio-
nes, ab utrinq; egent probationibus,

A

Actor

Actor agens pro limitibus, inſimulq; pro injurijs fundo annexis, ſi ipſe petat ſuſpenſionem cauſæ ad determinationem limitum ſeu granicierum, non debet ſcribi Clauſula, agat ſine intermiſſione: ſed ſi Citatus agat pro limitibus, fueritq; ex adverſo pro injuria fundi Jure cõventus, fieri debet ſuſpenſio cauſæ illius pro injuria controverſa ad determinationem granicierum: Nihilominus agat pars Citata pro limitibus ſine intermiſſione, debet iſta Clauſula poni.

Actor cauſam non continuans anno & ſex ſeptimanis cauſa cadit.

Actori licet quod & reo, præter ſimplicis infirmitatis dilationem.

Actionum genus duplex, Criminale, & Civile. Porro actionum Civilium Terreſtrium alia ſunt Reales ut potè fundi & quæſtionis hæreditariæ: Alia personales, quæ in perſonas vergunt & eas afficiunt, puta vulnere, carcerum, turpiloiuij, & id genus perſonalium injuriarũ. Alia ſuperficiales, ut potè ſimplicium injuriarum.

Actio quælibet, in cujus propoſitione Citatione-ve Taxa cõtinetur, non eſt Criminalis, verũ Civilis.

Actiones finium regundorum Hercitundæ familiæ, redemptionis bonorum, evaſione non ſiſtuntur: Idem de actionibus ad Inſcriptionem & in Exeqvutione rei judicatæ verſantibus cenſendum eſt.

Arbitrale Judicium eſt privatum ex Jure Cõpromiſſi oriens, cujus Supremus Judex Superarbitrater, ab eo nulla datur provocatio, Actio

Actio mentalis dicta, quod in mente ſeu voluntate verſetur, in qua proprior Citatus jramento Crimen objectum Conniventia, juſſus, conſenſus, mandati, voluntatis, & auxiliij diluere, quia DEUS Scrutator cordium, quæ in animo conſiſtunt; ſolò juramentò purgantur.

Actio de novo emergenti in Comitij Regni Generalibus decidatur.

Actio actionem non retardat, nec perimit. Allegationem ſuam Citatus probare teneatur, quia Actor eſt allegationis ſuæ.

Allegationes Juris externi non admittuntur. Ab acceſſorio motio non eſt admittenda, niſi ſit tale, quod lucrum vel amiſſionem cauſæ ſapiat.

Appellans ſeu movens, ab acceſſorio procedat ibidẽ in principali, in ultimæ inſtitiæ ſubſellio.

A Decretis in acceſſorijs latis Citati ſolvant, quamvis contra illos proferantur.

Appellans Citatus appellationem revocare ſeu ab admiſſa per adcitationem (quod Actori eſt liberum) recedere nequit.

A qua ſententia non fuerit provocatum, ſeu appellatum, tranſit in rem judicatam.

Ad adjudicata non datur reſreſſus.

Ad impoſſibilia nemo obligatur.

Abuſu Jura evaneſcunt.

Advitalitium Jus uxoris non poteſt ſeſe extendere, niſi ea bona, quæ erant in poſſeſſione ſui mariti.

Advitalitas mutua cõjugum, eſt mutuum &

reciprocum beneficium: ideo lex & conditio uxori de secundo voto & nuptijs præmortuo marita non appetendis imposita, & ultra formam Juris adjecta, in cassum abit & est irrita.

Advitalitatem qui transfert, admittit eam, Jus siquidem personale.

Appellatio non admittitur in Causis.

Prima, Ratione iniquè extorti Telonei.

Altera, Ratione Administrationis Justitiæ.

Tertia, Exemptionibus bonorum nisi hæreditas prætendatur,

Quarta, Ad inscriptionem tanquam Privilegia, & in exequutione rei judicatæ, quæ æquipollet Privilegio, actionibus.

In causa quoq; liberationis captivi appellatio prohibita.

Assistentia Domini subito necessaria in Citationibus ad sui instantiam editis, Civibus Regiarum, Civitatum, non necessaria.

Abrenūciatio successionis debet esse personalis cū Juramento, quod successionē bonorū non participavit, nō tenet, nec participare & tenere vult speratq; imò successioni abrenūciat in perpetuum.

Abrenūciatio debet spectare præterita, præsentia, & futura.

Alienare bona sua possunt steriles.

Adcitatio post mortem Regiam & Judicium non est necessaria, nisi aliqua persona ex litigantibus mortua, stante lite.

Arrestum eadem die quā Judicia tractantur ad

ho-

horam vigesimam tertiam cujuslibet condemnationis in Contumaciam currit, nisi Judicia eadem die determinentur, postmodum dū fuerit condemnatio pernoctata, aut Judicia finita & reclamata fuerint, nullatenus admittitur.

Arrestari possessionata pecunia non potest.

Armis non opus est, Jure agere volentibus.

Considerati hominis est jure decertare, armis non contendere.

Ab amicis justa petenda.

Acta nemini deneganda.

B

Bannitis & proscriptis Jura non suffragantur. Bannitos & proscriptos Capitanei in Curijs nobilium invitis dominis non capiant, qui tametsi ad capiendum concenserint, id citra eorum damnum omne fiat.

Bannitum capi Nobilis non admittēs citetur.

Bannitum Capitaneo in omnibus locis alijs licet capere, in turrim conjicere, detinere, usq; ad satisfactionem, quod & ipsi Actori jurevincenti integrum esse debet, qui captum Capitaneo præsentabit.

Bannitos qui domi suæ servant, fovent, vel eis sunt consilio, auxilio, cum eisquē in Juris communis levipendium communicant, conversantur, clam vel palam eis patrocinantur, auxilium præbent, ad Judicium Capitaneale pro complicitate citandi sunt, salva Citato evasione Juratoria permanente.

A3

Ban-

Bannitio si cum parte jurevincente transigat, & quietetur, Relaxatione Bannitionis ex Cancellaria Sacre Regie Majestatis opus est. Cassatio Tribunalicia ejusdem est valoris & momenti.

Bannito per sententiam definitivam in Tribunali Regni à bannitione liberato, relaxatio minus necessaria.

Banniti infra duodecem septimanas ab obtenta bannitione locum standi, transactiones cum parte jurevincente tentandi, componendi, Inscriptiones ad id negotij faciendi, sive ad cassandam Bannitionem agendi facultatem habeant, ita tamen ut infra eandem duodecem septimanas Relationem positæ Citationis ad cassandam ad Acta ejusdem Officij ubi Bannitio obtenta fuerit, statuto Ministeriali referant, eamq; sua personali comparatione subinde approbent.

Bannitio in Cōtumaciam obtenta, si cupiam in cursu alius causæ obijciatur, probet ibidem in instanti se de ea ac ejus termino nescivisse, Juramento corporali, post quod præstitum habebit ibi locum standi, nihilominus ordinaria juris via tollat bannitionem, & pro cassanda in Tribunali Regni cum principali jurevincente agat.

Bannitio in Contumaciam si sit obtenta, poterit Bannitus Capiteo eo, ubi promulgata est, & parte jurevincente tanquam ejus adhaerente ad Tribunal Regni citatis, ea se se juris medijs, hoc est, vel malè obtento processu probato, vel per evasionem juratoriam super ignorantiam processus,

cessus, vel per satisfactionem liberare, etiam si sublevationem à Sacra Majestate Regia non impetret, Relatione nihilominus positæ Citationis ad cassandam modo quo præmissum est personaliter approbata. Infamibus attamen ad cassandam infamiam agentibus literis Salviconductus Sacre Majestatis Regie opus est, ac ejus in quantum infra sex menses tolli non possit infamia, prorogatione.

Banniti caput (nè dicam infamis) tanquam jure privati & ex legis, in vindictam legis impune abit, & jure vindicari non potest.

Bannitio obtenta non promulgata, id est voce Ministerialis non publicata, nihil valet donec publicetur.

Belli & litis judiciariæ incerti eventus.

Bona Terrestria hærede vacua non censentur quamdiu successor ad octavum usq; gradum inclusive ex utraq; linea probari poterit.

Bona spiritualia non possunt onerari perlucris ex simplici injuria emanatis, tanquam bona Reipubl: sed à successoribus de bonis Terrestribus si quæ supererunt repetantur: de bonis Regalibus idem sentiendum.

Bona ante reformationem & advitalitatem obligata, uxor post maritum derelicta, non nisi per viam exemptionis vindicare potest, quæ verò posterius fuerint innodata, medietatem potioritate juris reformatore vindicabit: Alteram verò medietatem vigore juris sui advitalitij eximet.

Bona Jure Caduco ad Fiscum Sacræ Majestatis Regiæ devoluta, à sua Majestate alijs Nobilibus, ne diminutio bonorum Terrestrium fiat, cōferantur; è quibus collatis ante omnia debita contracta Creditoribus per donatarios exolvantur.

Bona Ecclesiastica absq; causis iustis probabiliter, specificè, & authenticè expressis, & sine consensu horum quorum interest, non alienentur; Alienata Jure Terrestri recuperentur. Idem de bonis ritus Græci censendum.

Beatus est nemo, qui sine lege vivit.

C

Causa cadit, qui non probat id, quod probaturum se receperat.

Capitanei non in privatis, sed cōsuetis ac publicis locis judicabunt, sub nullitate judicij.

Capitanei ultra quatuor articulos (puta Criminales) id est invasionis domus, violationis & oppressionis feminarum, dispersuionis & depredationis viæ publicæ, ac incendij, non judicent: etiamsi quis extra forum non comparuerit, vel per ignorantiam jurisdictionem Capitanei prorogaverit, Judicium nullum esto.

Capitanei non excedant modum defensionis bonorum Regalium, conculcatione segetum, destructione & demolitione ædificiorum, quæ per unum annum sine ejus contradictione steterunt.

Capitaneus pro particula fundi non judicet.

Capitaneis, seu eorum Officijs Castrensisbus exequutio perlucrorum & Decretorum superioris subsellij incumbit.

Capi-

Capitanei infames capiant & capite plectant.

Capitanei liberationem Captivi ex carceribus privatis, pœna Bannitionis interposita circa quamvis appellationem decernant.

Capitaneorum negligentium in suo officio, pœna centum Marcarum.

Capitanei vel Tenutarij bonorum Regalium limites per Commissarios erectos dissipantes, pœnam quingentarum Marcarum luant, & proprijs sumptibus limites restaurent. Subditi verò Regij invito & inscio Capitaneo id facientes, pœna quinquaginta Marcarum puniantur, nihilominus sumptu eorum Capitaneus limites restauret.

Capitaneus injuriosus in Jure Terrestri ubi bona ipsa Regalia sita sunt, respondeat, si possessionem eò in districtu non habuerit, exequutio fiat in bonis ejus ubicunq; ea habuerit. Contra verò possessionatum, procedatur Jure impossessionatorum: Sin autem summas super Tenuta habuerit pecuniarias, in summis extendatur processus Juris & exequutio. Si bona controversa limites non habeant, decernatur ut Nobilis sine intermissione Commissionem educat. Post Commissionariam dislimitationem, Nobilis vicinus fundos Regales sibi usurpans, Jure Terrestri conveniatur, ubi Judicium Terrestre vel ipsum exire, vel Camerarios Terrestres juratos cum Ministeriali eo destinatos mittere, & ex re oculis subjecta sententiam ferre, damnaq; passo satisfactionem decernere debet.

As

Com-

Commissoriales Actus per integrum numerum Commissariorum peracti & absoluti in dubium non vocentur, & Citationes ad convellendum editæ irritæ. In actu Commissoriali nullæ dilationes, quia unius temporis actus, nullæ appellationes, quia absolutum Judicium admittuntur.

Commissions non Capitanei, sed Nobiles obtineant, & Commissarios educant, sine intermissione. In Commissoriali Actu tam Capitaneo, quam Nobili non plures personæ assistant, quam triginta, cum amicis & servis, subditorum verò viginti propter ostendenda signa.

Commissarii ne perjuria fiant, ante omnia signa per senes ostensa videant, senum conscientiam examinent, eos qui potiora signa ostenderint, ad probandum admittant, vel dubijs signis moderentur, & negotium limitum moderatione definiant.

Causa post mortuum moritur, nisi sit per ad citationem revivificata & resuscitata.

Crescente contumacia, crescit pœna.

Citationem error Abecedarius seu Alphabeticus non vitiat.

Citatio insufficiens sex Scotorum multa corrigitur. In Citationem verba criminalia & honoræ tangentia non ponantur, nec inferantur, sub pœna sessionis turris unius septimanæ.

Citatio expectat Terminum seu Terminos, non è contra Terminum vel Termini Citationem.

Citationes apud quævis subsellia non aliter oppu-

oppugnantur, nisi in quibus res aut injuria nominatim & expressè, Nomen proprium. Titulus, & Data non fuerit expressa & descripta.

Captivis præscriptio non nocet.

Caput matris filio illegitimo solvendum est.

Cameralis campestris Granicialis non fundata Jurisdictione, videtur esse privatus; fundatio verò Jurisdictionis nihil addit, nec minuit Juris, quia fundatur nullius partium Jure læto.

Complex Banniti non censetur, qui Jure suo bona Banniti tenet, pro potioritate Juris cum eo agendum est.

Complex in causis Criminalibus sequitur naturam sui principalis, & respondere non tenetur, nisi prius suus conveniatur principalis.

Complex propior ad evadendum, ubi tamen studiosa præsentanea; complicitas ex scrutinij apparuerit, ad easdem ut suus principalis condemnatur pœnas, & convictio super eo decernitur. In causis tamen ratione cædis & vulnerum civiliter intentatis complex evadat, juxta Statutum unius pro homicidio accusetur seu convicatur, cæteri evadant.

Conditio in Inscriptione apposita, omnem limitat legem, & ideo Inscriptiones perpetuæ non debent esse conditionales.

Contumacia & evasio, in uno & eodem primo termino in alterutrum dum fuerint obtentæ Evasio tollitur, & Citatus ad contenta Citationis respondere tenetur.

Con-

Constitutiones Regni novæ, non respiciunt præterita, sed tantummodò futura, à sui namq; publicatione vim & robur accipiunt.

Constitutiones novæ neminem afficiunt nisi publicentur.

Crimen seu criminalis actio, quoad reatum, cum persona extinguitur, Succellor in criminalibus respondere non tenetur, pro damnis tamen circa violentiam per suum antecessorem illatis, nec non pro multa pecuniaria capitis cæsi, satisfacere tenetur, respectu bonorum, quæ participat.

Emetho pro rebus in controverlo loco receptis agere non potest, quia actio hæreditaria, est juxta Statutum de rebus.

Emetho fugitivus ubiq; Jure Polonico repetatur sine dilatione, excepta verâ infirmitate.

Communitati alicujus Civitatis dum fuerit intentata actio, si decernatur sibi probatio seu evasio juratoria, non tota Cômunitas, sed Proconsul cum duobus Consulibus eam præstare tenentur.

Contractus personalis vel Privilegium personale non referens se in suis punctis ad successores, extinguitur semper cum persona.

Contractus non firmati vadijs pro voto partium semper rescindi possunt sine quavis pena.

Contractus verbales ratione fundi, ut potè emptionis bonorum non procedunt.

Contractus personalis moritur simul cum persona contrahentis.

Contractus Empitheoticus do ut des, facio it facias,

Cita-

Citatio triplex, Literalis per scriptam Citationem, verbalis per terminum tactum, realis cum reus in crimine recenti deprehensus rapitur & præsentatur ad Judicium.

Cum larvis luctari significat contra mortuum actionem prosequi.

Clara pacta claros faciunt amicos.

Celeritas inimica Judicio.

Confessus in Judicio victus habetur.

Ubi adest Citati confessio, non est necessaria Actoris probatio.

Census perpetui solo annexi possessores afficiunt, & sub evictionem nisi specialiter caveantur, non cadunt. Si aliquis pendente pro aliqua injuria actione, nova simili afficiatur, poterit mentione prioris in Citationem facta posteriorem Jure vindicare; hoc adjecto, quod denuò stante ratione prioris citatione, necdum causa decisa, facta sit, vel si multiplicetur, posito in plurali stantibus citationibus & causis necdum determinatis.

Causa ubi capta est, ibi finiri debet.

Complicitatis bannitionis ratione, actio non datur marito, ratione uxoris, & è contra, nec Patri filij & è contra ratione, quos enim Jus Divinum non dirimit, Jus politicum seu seculare non potest dirimere.

Cives in tribus casibus in Judicio Terrestri respondere tenentur, pro cæde & vulneribus, per causam administrandæ Justitiæ, de Concive cædis, & vulnere inculpato, pro profugo Emethone,

& li-

& limitibus. In Civitatibus pro vulneribus & homicidijs Nobilium eorumque subditorum Jus Terreſtre, non autem Civile ſervetur & dicatur, ſub pœna 14. Marcarum Jure Terreſtri repetent.

Caducum Jus impetrans, & non probans, damna refundat, objectam illegitimitatem, & non probatam revocet.

Cuilibet licet Jure proſequi ſuam injuriam. Conſilium rem præcurrat.

Conſilium malum, conſultori peſſimum.

Casus & cauſæ, quæ non ſunt legibus definitæ, regula æquitatis finiuntur.

Calumnia conturbat etiam ſapientem.

Conſcientia mille teſtes.

Cùm alicui in cauſa Civili, quod calumni-
oſè citaverit, obijciatur, proprior Aſtor juxta
Statutum de Viro bonæ famæ ad probanda ci-
tationis ſuæ contenta.

Criminor te, criminor à te.

Cujus eſt concedere, illius interpretari.

Cauſa materialis cujuſlibet actionis, eſt ma-
teria circa quam verſatur: Reſ videlicet quæ Ju-
re petitur & evincitur: Formalis forum & fo-
renſes circumſtantiæ: Efficiens Aſtor & reus:
Finalis deſiderium agentis, petiti adjudicatum,
ipſuſq; cauſæ eventus.

D

Diviſio inter fratres per amicos facta, trien-
nio & trimèſtri ratificatur,

Divi-

Diviſionis cauſa Caſtrenſis eſt.

Dotes non inſcriptæ, nullæ ſint.

Indotatæ mulieri Crinile Triginta Marcarum ſolvatur.

Dotalitia fuga vel crimine viri, non vitiantur.

Dote ſorores, ſi fratres germanos habeant, ſint contentæ, ubi non habuerint ipſæ hæreditent.

Dotem ſorori ſuæ indotatæ aſſignent fratres, infra unum annum poſt mortem paternam, ex conſilio duorum de paterna, duorum verò ma-
terna linea, amicorum, conſangvineorum, quam aſſignatam infra annum poſt deſponſationem ſorori ſolvant, vel fortem bonorum exdividant: Interim ad deſponſationem honeſtam ei dent edu-
cationem: forum pro præmiſſis in Officio Caſtrenſi.

Dotari debent ſorores & amitæ indotatæ, per creditores ſeu poſſeſſores bonorum de bo-
nis per fratres vel nepotes in oneratis ſeu alie-
natis, qua in re Creditor ſeu poſſeſſor ad evictio-
rem non provocet: ſalvo Jure contra Evictorem ſibi reſervato: ijs autem quæ non nupſerunt infra
anni decurſum poſt elocationem in matrimoni-
um dent dotem, inſcriptis dotibus ſalvis. Idem
cenſendum de proviſione à dote, quam Creditor
ſeu poſſeſſor virgini pendere tenetur. Forum in
Officio Caſtrenſi Creditori tam pro dote quàm
proviſione. Aſſignata dos à parte vel exemplum
exdotatæ ſenioris filiæ per patrem, in dotis ſoluti-
one, præcipuum obtinent locum, nec Taxa ami-
cabili dotis opus eſt.

Domi-

Domina dotalis tantum, non tenetur solvere debita mariti, sed solvant successores, qui succedunt Jure hæreditario in bona paterna.

Domina dotalis dotem habens & dotalitium Jure reformationis inscripta, non est exemptibilis, tantisper donec statum vidualem post maritum servaverit, & non mutaverit: ad secunda vota & nuptias convolans, exemptioni subest, contradote cautione per Nobilem ejusdem Terræ possessionatum allecurata.

Domina dotalis in bonis Jurevicti priorem habens reformationem præ Jure creditorum in possessione bonorum reformatiorum conserveatur: Ea moriente hæredes & successores ejus exemptioni Creditorum subjacebunt. Eadem secundo nubens, à successoribus vel Creditoribus est in exemptione.

Domina habens duas reformationes, prius & posterius recognitas, liberum erit ei quam velit eligere, & circa eam perseverare,

Domina reformatoria non potest agere ad ligamenta inscriptionis mariti sui in foro Castræsi, quia ea tantum successoribus serviunt, conveniat Jure Terrestris.

Domina advitalis tenetur debita per maritum contracta, ea verò tantum inscripta, in vim emundationis advitalitatis suæ solvere, ita tamen ut successores mariti cum ipsa insimul citentur, successor tamen ejus non prius cedet bonis ea defuncta, quam sibi summa illa restituatur, quam

quam restitutione circa persolutionem ex Decreto præstitam, Domina sibi cavere & transfusionem Juris à Creditore in sui personam obtinere debet.

Domina advitalis si cedat alicui Jure suo advitalitio (excepto quod id fiat per arendam) Jus suum advitalitium admittit, & successoribus ad ea bona data sternitur via.

Dos & dotalitium testamento legari nequeunt. Dos unde venit, eò redire debet.

Dilatio simplicis infirmitatis erat quondam in usu, præcipue in causa administrandæ Iustitiæ, nunc abolita, excepta sola actione in Jure Terrestris ratione turpiloquij & impropertij,

Dilatio ad munimenta causæ necessaria utriusque parti conceditur, ea tamen Citatis in Iudicio Terrestris, in causis simplicium injuriarum cadis & sanguinis non admittitur, præterquam dilatio ad munimenta specificata causam perimentia, quæ etiam in causa expulsionis sola locum habet dilatio.

Dilatio visionis non datur in causis simplicium injuriarum, & labobris proprii tantum hæreditariis fundi, seu fundum tangentibus quæ ex re oculis subiecta per modum demonstrationis dignoscuntur.

Dilatio veræ infirmitatis beneficium est Juris, quod infirmitate affecto Citato adeo, ut Iudicium suum in personam adire non valeat, opitulatur. Hæc tamen non nisi in actione personali & actu præstandi Iuramentum seu personali, actionibus quæ Criminalibus Conventionalibus, idq; pro una

tantum vice per Nobilem ejusdem terræ possessionatum recepta conceditur dilatio. Sub genus infirmitatis referuntur Legalia impedimenta, ut potè Aquarum inundationes, fracturæ pontium, incendia, pestis, insultus hostium vel latronum, carcer publicus & privatus, ac alia hujusmodi.

Dilatione veræ infirmitatis, prout & alijs unilicis comparticipum concessa, fit cum cæteris causæ suspensio.

Dilatio minorennitatis, favendo puerili Iuris imperatæ ætati, Masculo ad annum à natiuitate sua computando quindecimum, Fæmellæ verò duodecimum conceditur: exceptis certis causis inferius specificatis, in quibus non habita pueritiæ ratione pueri per Tutores suos respondere tenentur.

Dilationis ad Evictorem ex munimentis apparentem & probatum conveniendum, præcipuus in Causis Terrestribus ratione occupationis bonorum est usus, datur ad Terminos, per terminos, dotis & potioritatis causis exceptis: cõcediturq; iterum atq; iterum ulterior conveniendi Eviictoris dilatio, si constiterit, ac deductum fuerit agi sine intermissione cum eviictore, nullaq; admittatur in agendo mora & conniventia.

Dilatio Majoris seu pro majori, differtur hac dilatione per nuncium, licet im possessionatum, Terminus allegantem principalem Citatum habere in alio Iudicio officio eadem ipsa die actionem pro majori summa, taxa, vel vadio quod

nisi

nisi authenticè probaverit, vel actus majoris cum specificatis in dilatione circumstantijs non convenerit, causa cadit Citatus

Dilatio ad docendum de termino, deductionem processus, Inscriptionis, Decretorum, & actuum quorumvis juridicorum, Actoribus quibus licet Causam suam protrahere, semper libera.

Dilatio ad producendam quietationem semper concedenda, quavis in causa moristamen est recepti loco quietationis productæ, posse summam pro qua res est, in instanti solvi & reponi: Et ea ipsa lola in causis ad inscriptionem habet locum ad proximos duntaxat Terminos dilatio.

Debitum est Testamento recognitum pro inscripto censerì debet, cum Testamentum non inficiatur, sed agnoscitur.

Debitum chirographo contractum, reus potest evadere, quod videlicet solutum debitum, & chirographum recentum.

Debitum verbotenus contractum simpliciter juramento proprio Citatus evadere potest sine quavis controversia, si non excedat Marcas triginta solutmet: si excesserit, mettertius.

Dominus de servo Nobili justiciam administrare non tenetur, respectu paritatis conditionis, verum servus Nobilis possessionatus tanquam possessionatus; im possessionatus verò tanquam im possessionatus conveniendus, atque ideo servo Nobili non est necessaria Domini assistentia, in suo actoratu.

Devolutionem futuram nemo donare potest, qui donatâ vult Iure lucrari, necesse est ut illa adveniente, novâ Inscriptionem à donante obtineat.

Donatio facta sine evictione, æquipollet Citationi civili sine taxa.

Diffidatio per aliquem alicui facta debet probari attestazione Ministerialis & Nobilium, in defectu, diffidator simplici negativa abique juramento evadit.

Diffamare cave, quia revocare grave.

Damna non sequuntur causam divisionis & occupationis bonorum.

Diu delibera, citò fac.

Deliberationi justum dandū temporis spatiū.

Deliberare est mora tutissima: Tutissimum est esse lentas consultationes; nam præcipitata consilia plerumq; sunt inauspicata.

Deliberandum est diu, quot statuendum est semel, ut in voto Sacerdotij aut Matrimonij, & in causa seu actu ipso divisionis, bis errare non datur.

Domina advitalis post mortem mariti tenetur Inventarium conscribere, & juramento conscriptum liquidare, rerum post maritum derelictarum, harum tantum quæ usu non sumuntur.

Domina advitalis non obstante minorennitate puerorum hæredum, respondere tenetur pro Cmethone profugo.

E

Victori causa integra tradenda: & ideò dilatio ad conveniendum Evictorem, in nullum cer-

eertamen Iuris, & controversiam descendendo, ante omnia peti debet.

Evictorem statuens liberatur, nisi tamen Evictor satisfecerit, vel defecerit, principaliter Citatus respondeat.

Evictor in Criminalibus actionibus locum non habet.

Expulsionis causam judicat Officium Castrense ad querelam.

Expulsi infra Mensem officium Castreſe adeant, protestationem expulsionis ratione si volent facturi, & eodem expulsores citent, illud autem Castrense officium descendendo ad bona, ibidem inquisitionem in fundo bonorum faciat, quis sit vel fuerit bonorum eorum possessor? & utrum expulsio facta est? Testimonia à Nobilibus sub conscientia, à plebeis personis sub Juramento excipienda. Citatus ad Munimenta specificata dilationem habeat, cui cum non satisfecerit, & nihil pro termino ex dilatione attulerit, causa cadat.

Ex Inquisitione aut Citato evasio, aut Actori convictio decernitur, & post evictionem decernitur Reintromissio seu Reinductio in bona, per officium idem Castrense, Ministerialem, ac Nobiles, vel juratū ejusdē ipsius loci, juxta consuetudinē Terræ Burgrabiū. vadio Capitaneali Centū Viginti Marcarū de non deneganda interposito, expedienda. Judiciū Terreſtre pro damnis ex ea violenta expulsionē emergentibus judicat, ubi Actor lucra ex expulsionē in Castro, propior damna taxata, Juramento liquidare.

Bj

Ex-

Expulsio non committitur in particula fundi. Agens pro expulsionem, hæc tria ostendere debet, & probare: Titulum Iuris; possessionem, quod fuerit ante expulsionem immediatus pacificusq; bonorum eorum possessor, & ipsam violentiam facti expulsionem: Titulus Iuris literariorum Instrumento, hæc verò posteriora probantur Inquisitione. In bonis indivisis, expulsio censeri non potest, neq; dari potest causa expulsionis, sed pro divisione agendum.

Expulsionis violentæ inculatus, in Termino peremptorio dicens se nullum Ius ad bona habere, habuisse, nec velle habere, & ideo Actorem non expulisse, propior ad evadendum, eò quod factum negat; nec alicujus juris mentionem facit: Causa enim expulsionis est causa facti: sed si aliquam Iuris mentionem facit Iuraque ante responsum producit, Actor ad probandum propior, hoc enim modo Citatus factum agnoscere videtur. Pro violenta expulsionem Citationes ponendæ in bonis expulsis, pro damnis autem in bonis expulsi proprijs.

Expulsus seu bonis spoliatus ante omnia in possessionem bonorum restitui debet, Iure utriusq; partis super actionem petitoriam fundi illæso. In causa expulsionis evasio obtenta in contumaciam Actoris, factum tollit, & non Ius quod ea non obstante seorsum causa Iure vindicare licet.

Ex causa Civili non lucrata, nullæ pænæ, nulla damna in jure Terrestri sequuntur: Evo-

catio-

cationis tantum ex districtu proprio in alienum pæna quatuordecem Marcarum.

Ex causa civili criminalem faciens, aut in criminalis causæ probatione deficiens, pæna Talionis videlicet sessionis turris per duodecem septimanas, ac ducentarum Marcarum pæna puniatur, damnaq; per Citatum juramento liquidanda, quæcunque comprobaverit, refundere tenetur: ubi tamen Citatus juramento crimen objectum diluerit, ea non sequitur.

Ex Carceribus nemo potest causam dicere.

Ex suspicionibus nemo damnari debet, factius est impunitum relinquere facinus nocentis, quam innocentem damnare.

Ex delatione personali Citati, tenetur Actor contenta Citationis suæ probare.

Expectativam sapiunt inscriptiones debitorum, in quibus post fata recognoscentis fit solutionis præfixio. Da dum tua sunt, post mortem alterius sunt.

Executio rei judicata per triennium & trimestre non continuata evanescit.

Exemptio militis à Iudicijs fit exceptis causis ad inscriptiones recentes, non antiquatas: antiquatae autem sunt decennales, & pro violentia per illos merè illata.

Huc adde executionem rei judicatae.

Militum Uxores eadem gaudent prærogativa.

Hæc lex & suum beneficium legatione publica extra Regnum fungentibus servit, & servire debet.

B4

Ex-

Extinguens candelam in contentione, ubi interea alter lucerna extincta, incerto Autore vulneratur; si vulneratus probaverit, se tunc esse vulneratum, neq; se scire Authorem, Extinctor pro vulneribus satisfaciatur. Torquetur hæc lex ad occasionem facti datam.

Expeditio generalis bellica cum hostis potens ingruerit, in Comitijis generalibus laudata contra vim ingruentis fiat.

Expeditioni eidem seu bello literæ restium præmittendæ. Ab ea expeditione nemo liberatur, nisi ægroti, senio confectis, negotia Reipubl. obeuntes, Tribuni terrarum, & Vicecapitanei Arcium & Castrorum ubi Iudicia celebrantur, & earum arcium quæ sunt in Regni finibus. Eò annumerantur Burgrabij Arcis Cracoviensis.

Æger qui in bellū ire non potest, Castellano suo seu sui Territorij districtusve præsentetur, & cum quatuor testibus super veram infirmitatem juret.

Filium vel fratrem indivisum, adultum, & armis aptum habens, poterit ad expeditionem sui loco mittere, dummodò ita ipsum expediat, sicut solus ire debuit.

Ab expeditione bellica absentes pæna capitis, infamix, & confiscationis bonorum puniuntur.

Æquum & bonum est hoc jus quod ad veritatem & cōmunem utilitatem videtur pertinere.

Ex æquo & bono rem judicare oportet.

Expressa nocent (alij dicunt) docent, expressa nocere non debent.

Erub-

Erubescimus sine lege loqui, & quod loquimur sine lege id contra legem est.

F

Filius non portabit iniquitatē patris, nec e cōtra Filiorum contractibus patres satisfacere non tenentur.

Filij vivente patre proprium non habeant, nec portent sigillum.

Fiscus ultimus hæres & possessor.

Factoris semel jurati in exactione Telonei literis credatur.

Fratre seniore causam perdēte, junior taceat, id tamen de reatu non actoratu intelligendum est.

Famulum plebejum sine literis testimonialibus Domini sui suscipiens, pæna centum Marcarū in Officio Castrensi vindicanda punitur. Famulus tamen absolutis servitijs, literas à Domino cum impetrare non possit, protestationem in Iudicio Terrestris, aut Officio Castrensi faciat.

Famulus aliquem circa Dominum vulnerās, non famulus sed Dominus culpandus est. Inculpatus Nobilis juxta Statutum dictum Ostrogi, quod ejus voluntate, scitu, & mandato, per servos suos injuria vel damnum factum fuerit, tenetur justitiam de servis administrare, si apud ipsum arrestati fuerint, si arrestati non fuerint, non ampliùs respondebit, quàm de ijs quæ ad violationis domus, personæ invasionem, vel alicujus Nobilis necem aut vulnera, attinent: de alijs vero injurijs, puta percussionis, aut vulnerationis ple-

plebei, frugum depastionis, conculcationis, & similia. Dominus quidem de arrestatis jus dicat, de possessionatis tamen jus competens dicatur: Si servitor violator domus fugerit, Dominus suus mettertius jurabit, quod nec suo scitu, nec consensu, neq; mandato & voluntate crimen commissum est, & occasionem fugæ servo non dedit. Citatio ex praxi vim habet arresti. Pro famulo plebejo occiso, deficientibus propinquis Dominus suus agere potest.

Filisteos seu Ciganos si quis excipiat in bonis suis foveat, conservet, puniatur tanquam complex banniti.

Fatalibus processus Iuris, si intra annum & sex septimanas, ab obtenta condemnatione non fuerit continuatus, præsertim non silentibus iuribus Iudicisvè, extingvitur. Processus tamen in exequutione ex praxi communi post astitum terminum gaudet triennio & trimestri.

Fatalia in processu, præscriptio in re.

Fatalia prout præscriptio sub interregno non currunt.

Fatalia objecta refellens, seu refutans, Relatione Ministerialis post commissa fatalia recognita tenentur relationem illam juramento suo liquidare seu comprobare.

Furti accusatus Vir bonæ famæ propior ad expurgandum.

Furtum non dimittitur, nisi restituatur ablati.

Fundamento malè factò, omnis superficies corrui: aliàs quicquid superstruxeris, id totum sua molle ruit.

Fru-

Frustra Iura conduntur, nisi ad exequutionem deducantur. Vana lex nisi observetur.

Finitis Comitibus Regni generalibus, non prius Iudicia quævis, quam post duas septimanas proximas tractari incipiant, quæ una septimana ante Conventus particulares, seu Couenticulos Conventum generalem antecedentes, desinunt. Positione Actorum Terrestrium excepta, ubi tantum exemptionum judicantur causæ sub Comitibus: exceptisq; ultimæ instantiæ nempe Tribunalis Regni Iudicijs.

Fidele depositum præscriptionem non habet, seu causa ratione fidelis depositi.

Forma legum esse debet talis, ut sint justæ, possibiles, omnibus utiles, & sibi consentientes.

Fatui, furiosi, ac pueri, non subeunt mortis sententiam.

Fuga facit reum.

Forum possessionatorum competens, ratione personæ & bonorum, Iudicium Terestre, ejus ipsius loci, ubi, seu sub cujus jurisdictione bona rei conventi, seu conveniendi consistunt.

Forum impossessionatorum Nobilium Iudicium Capitaneale sub cujus jurisdictione præveniri poterint.

Forum licentiosorum impossessionatorum Nobilium, bona aliena turmatim infestantium, pefundatium, Tribunal Regni ex vi citationis literalis inter Causas recentis Criminis hoc nomine editæ.

Forum vagorum Plebejorum omni loci Magistr-

gistratus. Causarum merè Criminalium, forum Comitiale seu Conventus Regni Generalis. In Causis Criminalibus Articulorū Castrensiū, illud idem Iudicium Capitaneale sub cuius iurisdictione crimen patratum fuerit. Criminis autem recentis officiū Castrense seu forum officio in eodē.

Forum ad inscriptionem, quod ipsa ad respondendum & juri parendum assignatur inscriptione.

Forum ubiquitarium ratione iniqui; exacti & extorti Telonei seu vestigialis, in officio ac Iudicio Regni quovis, etiam extra Palatinum & districtum proprium.

Plura videantur infra de foro.

Feudum seu Ius Feudale, est beneficium, quod ita datur ut proprietas fundi circa dantem remaneat: usus fructus verò accipiendi, & ejus successoribus masculini duntaxat sexus, ex ejus lumbis proprijs procreatis & descendens serviat, ijs porro deficientibus & penitus extinctis pristinum Ius & dominium ad suum primævum dominum & heredem revertatur.

Factum infectum fieri nequit. Non fac, non dicent.

Fortitudo virtus est, qua vel adversa depellimus, vel dolorem in perferendis adversis moderamur, vel lætitia in secundis rebus frænamus, nè quid turpiter lætitia aut dolore permoti faciamus.

Fas lex Divina est: Ius lex humana: Nam transire per agrum alienum fas est, quia Domini est terra & plenitudo ejus: Ius verò non est, quia

Sta-

Statuto aut consuetudine prohibetur. Nefas ejus est contrarium quod est impium execrabile, & abije in proverbium.

Finis Iuris Divini & Canonici est felicitas animæ.

Finis Iuris publici, bonum publicum.

G

Granicies seu scopulos officiosè sipatos & erectos dissipans & disiciens luitis pænis Statuti conducto suis sumptibus Succamerariali officio officiosè restaurare. Porro inofficiosè & privata auctoritate erectos, ipse erigens similiter luitis pænis conducto proprijs suis impensis eodem officio destruere, demoliri & dissipare tenetur. In Graniciebus seu limitibus faciendis ante omnia naturalis limes spectandus, ut potè Rivus, torrens, alveus, cubile, seu meatus antiquus, & novus; si rivus & meatus naturaliter & spontè averlus est, pro limitibus esto; Sin per industriam novus quidem limites faciat, antiquus totus ad eum pertineat in cuius hæreditate situs est. Qui notabiliora & possibiliora signa ostenderit, habuerit agnitionem Collateralium, ductum suum literatorijs autenticis documentis verificavit, eidem decernatur actoratus; deficientibus autem signis, & præmissis agenti pro graniciebus cedit Actoratus.

Granicierum seu actus Granicialis fundamentum est, Remissio partium à Iure Terrestris ad campum usque; Succamerarij ad experiendum de actoratu vel lucrum Actoratus, in secundo post panam contumaciæ Terminò Iudicio in eodem

Ter-

Terrestri in contumaciam Citati obtentum: quo obtento in campestri Iudicio nullus Citato datur locus controversiæ, veram Iudicium illud ductu & vestigijs actoris granicies erigere debet. Post remissionem autem Terrestrem in campo ductus in primis partium lustrantur, lustratis experiuntur Iure partes de Actoratu cujus possibilior ductus visus fuerit, huic adjudicatur actoratus, ita tamen, ut in ultimo scopulo aciali metseptimus juret se nihil fundi vicino suo ademisse.

In causis finium regundorum, tametsi Citatus in Iure Campestri non comparuerit, ac in sui Contumaciam fuerint erecti scopuli, nihilominus actor super veram & justam ductionem, & quod nil fundi alieni ademerit, metseptimus coram officio campestri jurare tenetur, si non juraverit granicies illæ sunt irritæ.

H

Homicidium quadruplex, contentiosum, insidiosum, defensivum, & caulale.

Homicidij pæna contentiosi; quod fit ex contentiæ, in mutuo conflictu, pæna publica turris, & solutionis cæsi capitis, quæ intus de cernitur, eò quod eadem defensionis, unum idemq; scrutinium factum declarat.

Homicidij insidiosus, pæna colli, seu infamiae, solutio capitis de bonis homicidæ.

Homicidij defensivi in obsidione quidem viæ dum obsessor cæditur, seu in defensione trucidatur,

tur,

tur, sexagita Marcarum: in defensione autem vitæ, circa invasionem domus & bonorum, dum invadens perimitur, centum viginti Marcarum. pæna utrobiq; abiq; turri.

Homicidium casuale, quod fit casu extra omnem contentionem, rixam, & odium in civitatem tamen vel circa domum aut in campo patenti è bombarda interficientem personam aliquam, casus allegatio non juvat.

Homicidij porrò è pyxide patrati studiosi ac voluntarij citra invasionem domus, pæna perpetuæ bannitionis.

Processum in causis vindicandi homicidij vide sub Titulo. P

I

Justitia est constans & perpetua voluntas Ius suum unicuiq; tribuens, & hoc non quantum ad actum semper, sed quantum ad effectum.

Justitia est animi dispositio & mentis affectus qua quis dicitur justus, dum quis sine personarum acceptione, & distinctione velit cuilibet quantum in se est Ius suum tribuere. Item. Justitia est habitus bonus tribuens cuiq; suam dignitatem, DEO religionem, Parentibus obedientiam, Majoribus reverentiam Paribus concordiam, Minoribus disciplinam, sibi ipsi Castimoniam, & Pauperibus ac miseris compassionem operosam.

Item. Justitia habitus est animi, communis utilitate servata, suam unicuiq; tribuens dignitatem, & sic est congrua animi dispositio singulis in rebus rectè dijudicans causam. Item

Item. Iustitia est virtus lea æquitas unicuique; sua secundum dignitatem distribuens.

Iustitiæ suum est, justum Administratores ac Distributores secundum singulorum dignitatem esse, Patrios mores servare atque Constitutiones, scriptis obsequi legibus, in Controversiis vera proloqui, pacta & Conventus custodire. At prima ac præcipua erga DEUM iustitia est, secunda erga patriam, & parentes, tertia erga domesticos. Ubi est iustitia, ibi reliquarum virtutum concordia: omnes enim virtutum species uno iustitiæ nomine continentur.

Iustitia in sele virtutes continet omnes, quæ præclarissima virtutum, eo splendore mortalium oculos perstringit, ut affirmet Aristoteles, neque Hesperum, nec Luciferum tantoperè rutilare.

Iustitia est virtus ut supra,

Ius ejus virtutis exequutivum.

Jurisprudencia est scientia illius Iuris.

Item. Iustitia est inter virtutes summum bonum, Ius medium, Jurisprudencia infimum.

Item. Iustitia tribuit unicuique; quod suum est: Ius verò coadjuvat, Jurisprudencia autem docet qualiter illud fiat.

Fundamentum iustitiæ est fides, id est, dictorum factorumque constantia, ex quo, quia fiat quod dictum est appellata fides.

Iustitia duplex, una naturalis constans, & perpetua voluntas, ut supra: altera Legalis, quæ dicitur Lex, quæ sæpè mutatur, sine qua nec ge-

tes,

tes, nec Regna, diu permanere possunt: unde & justum intelligitur fieri uno modo ex ipsa natura rei quod est jus naturale: Alio modo ex quodam Statuto inter homines quod dicitur Ius positivum.

Ius tantum valet sicut rectum & justum, quod à iustitia derivatur.

Ius nomen generale, Lex species juris est, & est Ius scientia boni & æqui: Et aliter Ius dicitur Collectio legitimorum præceptorum, quæ nos arctant ad observandum bonum & æquum, hoc est ad utilitatem & æquitatem, sive veritatem iustitiam designantem.

Divisio Iuris.

Ius Divinum, quod literis Divinis utraque pagina sacra contentis, Divinitus traditum & mandatum est.

Ius Naturale, cōmune omnium nationum, eo quod instinctu naturæ & non constitutione aliqua habetur, quod naturæ omnia animalia docuit, & docet: Et hoc non solum est humani generis, sed etiam omnium animalium.

Inde descendit maris & feminae conjunctio, liberorum procreatio, cura, educatio, una libertas, acquisitio eorum quæ celo, terra, marique capiuntur. Item depositæ rei, vel commodatæ pecuniæ restitutio, violentiæ per vim repulsio.

Quod tibi non vis alteri nec feceris. (noli.

Quod tibi non vis fieri, mihi fac, quod non tibi,

Sic potes in terris vivere jure poli.

C

Ius

Ius Gentium, quo omnes gentes ab initio usæ sunt & utuntur: ut neminem lædere, Ius suum cuiq; tribuere.

Iure naturali erant omnia communia: omnes erant liberi. De iure gentium facta divisio dominiorum, rerum invēta separatio, introducta bella, contractus inducti, emptio, vēditio, cōductio, &c.

Iure naturali omnia communia. (est.

Iure Gentium vel Civili, hoc meum, illud tuū

Ius Civile, quod quisq; populus vel quæq; Civitas propter Divinam humanamq; causam sibi constituit.

Ius Civile jus scriptū, Statuta & Cōstitutiones.

Ius Civile etiam dicitur Provinciale, ut potē Polonicum, Terrestre, ejus ipsius Regni positivū. Idem Statutum nuncupatur, quasi stabiliter ordinatum, vel Statutum publicum definiens. Idem dicitur Municipale, à Municipio, id est oppido dictum, quo Civitates per Regnum ex instituto veteri utuntur & gaudent.

Ius Militare, Belli inferendi solennitas, fœderis sciendi nexus, signo dato congressio seu conflictus cum hoste, militaris disciplina, stipendiorum modus, dignitatum gradus, præmiorum honor, prædæ decisio ex hostibus partæ, & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta divisio.

Ius Canonicum, Ius Spirituale.

Consuetudo Ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, quasi communis sverudo,

tudo, quia in communi usu est. Consuetudo & ulus est optimus legum interpret. Consuetudo imitatur legem, ubi lex ipsa deficit. Consuetudo juri naturali non derogat, nec derogare potest. Consuetudo stat pro lege, altera lex, altera natura. Consuetudines Terrarum in jure Terrestri pro jure & lege reputantur.

Omne Ius aut legibus, aut moribus, hoc est jure scripto, vel non scripto constat.

Lex est sanctio jubens honesta, prohibens inhonesta atq; contraria. Lex est recti præceptio, praviq; depulsio. Lex est nihil aliud, nisi recta & à numine Divino tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria. Lex est regula vel mensura actuum agendorum vel omittendorum. Lex est quæ scripto sancit, quod vult, aut jubendo, aut vetando. Lex debet esse iusta, honesta, possibilis, secundum naturam & consuetudinem patriæ, loco, temporiq; conveniens necessaria, utilis, manifesta.

Officium Legis quadruplex:

Omnis Lex aut permittit, aut vetat, aut punit, aut imperat.

1. Permittit, ut virtuosus, & vir fortis bene de Republica meritis petat præmium.

2. Vetat, ut nulli liceat rem alienam atrectare invito suo Domino.

3. Punit, ut qui cædem fecerit, vel aliud crimen nefarium commiserit, pro qualitate facti, & secundum præscripta legum luat pœnas.

4. Imperat, Diliges Dominum DEUM tuum, & proximum, &c.

Quatuor ex verbis virtutes collige legis, Permittit, punit, imperat, atq; vetat.

Conditiones legis ex hac definitione collectæ: Lex est inventio hominis, Donum DEI, Dogma Sapientum, Correctio violentorum excessuum, Civitatis compositio, & Criminis fuga.

1. Lex inventio humena: Inventores primos legum apud Hebræos Moysen esse volunt, apud Athenienses Cecropem & Solonem, apud Argivos Phoroneum, apud Cretenses Minoa & Radamantu, apud Lacedæmonios Licurgum, apud Ægyptios Trismegistum, apud Persas Zoroastem. Licurgus sanguine scripsit leges severas, Solon atramento leviores.

2. Donum DEI: Lex DEI est una legalis via, quæ nec ad dexteram, nec ad sinistram declinat. Populus ergo sine lege, qui DEI dicta, & legum documenta cõtemnit, per diversas errorum vias, laqueum perditionis incurrit: omniumq; legum inanis censure est, nisi Divinæ legis imaginem gerat, quia humanæ leges eatenus valent solum, quatenus non discrepant à Divinis.

3. Dogma Sapientum; Sicut Iudices non debent punire innocentem, ita non debent absolvere reum. Qui enim justificat impium, & non condemnat reum, uterq; abominabilis est apud Deum.

4. Violentorum excessuum correctio: nam ideo factæ sunt leges, ut earum metu humana cõer-

cõerceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur audacia, & nocendi facultas.

5. Civitatis compositio: Civitas ab unitate Civium nominata. Ergo omnes leges ad ejus commodum referre oportet.

6. Criminis fuga: leges enim ad retrahendos homines à vitijs & inducendos ad virtutes factæ sūt.

Encomia Legum.

Leges totius sunt humanæ vitæ Duces ac Moderatores: totæ sunt in æquitate, in prudentia, in profundissima deniq; sapientia constitutæ, totæ deniq; ad genus humanum regendum, gubernandum, deferendum excogitatæ, totæ ad vitam benè beatq; peragendam adinventæ: Idcirco nullum imperium, nulla Respublica sine legibus esse potest diuturna: Arma enim parat imperia, leges parta conservat. Sunt enim leges muri ac fundamenta Regni & Civitatis: In his salus hominum, in his pacis consilia continentur.

Quod stamus, incedimus, quod dormimus, quod deniq; securè vitam agimus, id totum est Iuris ac legum defensionis tribuendum, quibus sublatis bonis viris aut nullus locus esset, in Regno, aut turpissimis semper afficerentur injurijs.

Leges sunt, quæ nos à periculis ignominiaq; tuerentur, quæ sicarios arcant, ac insidiarum pericula longè latèq; repellunt, in summo nos otio, atq; in summa tranquillitate custodiunt.

Ad salutem, vitamq; hominum, & quietam, &

beatam inventæ sunt leges, sine quibus nec domus ulla, nec Civitas, nec Regnum, nec hominum universorum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus esse potest.

Iudicantem cuncta oportet rimari.

Judicis officium maturè singula discurrere, nec debere in ferenda sententia præcipitem aut subitum esse, alioquin voluntas ejus præcipitata, non verca Iustitiæ diceretur. Nec plus uni quàm alteri parti favere: nec esse acceptor personarum: Alienam necessitatem suam debet existimare. Imprimis autem passionibus animi carere debet, ut non moveatur prece, odio, vel amore. Nec debet Iudex esse nimis crudelis, nec pius nimis, sed æquus in judicando: in omni Iudicio conjuncta sunt misericordia & virtus, id est Iustitia, & in harum conjunctione consistit æquitas, ubi iustitia finem & modum excedit, crudelitatis vitium gignit, & nimia pietas dissolutionem disciplinæ parturit.

Iudicium Humanum quatuor modis

solet perverti.

1. Timore, dum metu potestatis alicujus veritatem loqui pertimescimus.
2. Cupiditate, dum præmio animum alicujus corrumpimus.
3. Odio, dum contra quemlibet adversarium molimur.
4. Amore, dum amico vel propinquo aliquid præstare contendimus.

In

In omni negotio quod ad Iudicium venit discutendū, tres requiruntur personæ, Iudex, Actor, Reus. Iudex dicitur, quasi ius dicens, vel quia jure discepret. Actor quasi accusator, qui ad causam vocat. Reus à re quæ petitur, nūcupatur, etiam si non sit ipsius rei vel criminis conscius. Causa porro ista dicitur, à causa è quo oritur, estquæ materia seu origo negotij, quo est in propositione seu questione.

Iudex secundum allegata & probata partium non ex propria notitia judicare debet tanquam publica & non privata persona.

Iudex non potest esse in una & eadem causa Iudex & testis, & Prætor & Rhetor.

Iudicium Terrestre pro quacunq; summa pecuniaria, injuria hæreditaria, personali, superficiali, aut bonis quibusq; judicet tanquam forum generale.

Iudicium inhonorans vel immodica cubans, pæna trium Marcarum, Ad locum Iudicij armato veniens, pæna quatuordecem Marcarum. Vibrans coram Iudicio arma, sexaginta Marcarum. Vulnerans & occidens, pæna colli puniatur, vel ex benignitate Iudicij redimendo caput pænâ capitis persolvat & turrim sustineat, præcipue vulnerum ratione.

Iudex semel in causa deliberet.

Iudicem temere ad Tribunal evocans, pæna duplicis quatuordecem Marcarum puniatur.

Ius favorabilius est reo quam Actori.

Quod jure fit, iustè fit.

In jure nihil frustra.

In

In iure semel confessus, jam amplius desinit esse verborum suorum Dominus.

Iura procedunt, non retrocedunt.

In iure simplex affirmatio & allegatio nullis fulta documentis, simplici tollitur negativa.

Iura possessoris & petitoris ubi sunt obscura aut dubia, pro possessore judicandum est.

Iurè, id est rectè. Non injurià: Merito: Verè & iurè, iure optimo: iure & merito: merito ac iurè.

Iura omnes scire tenentur, præter mulieres.

Ignorare leges patrias, turpe est viro patricio.

Iuris plus nemo alteri conferre potest, & pinguius, quàm solus habuit. Non dat, qui non habet.

Iura & leges æquè servire debent pauperes, sicut diviti.

In Regno Poloniæ omnes uno eodemq; iure judicentur.

Iustitiam nemo sibi administrare tenetur, præter ordinarium Magistratum.

Inscriptiones omnes secundum formulam Statuti fiant. Contra Inscriptiones, locus dicendi non est, nec datur.

Inscriptiones nonnisi satisfactione vel quietatione tolluntur.

Inscriptioni non satisfaciens pro tempore, quod non fecit, faciat, luita pœna trium Marcarum parti & Iudicio totidem.

In recognoscende tria consideranda: Ætas, discretio, valetudo.

In inscriptione resignatoria, Iulpatronatus, Inci-

Incisio, pascua in alieno fundo, Teloneum si bonis resignandis adhæreant, specificentur.

Inscriptionem perpetuam non esse in fraudem factam probatur juramento cum sex testibus, temporalem cum duobus.

Ratione inscriptionis in fraudem Creditorum factæ, liceat semper agere ijs Creditoribus quibus inscriptio illa nociva est.

Intromissio anima est inscriptionis. Ab intromissionis inscriptione seu relatione, omnis præscriptio accipit initium & firmitatem.

Intromissio oblata in summa, cū pœna ter trium Marcarum, decerni debet parti & Iudicio totidè.

Inscriptione alterius nomine seu in persona aliena falsam facies, pœna invasionis domus puniatur.

Impossessionati in Iudicio Capitaneali conveniendi, quibus cū satisfactio injuncta fuerit, debent vel parata pecunia solvere in duabus septimanis, vel fide iussores de solvendo in sex septimanis ab actu Decreti proximis statuere, sub pœna bannitionis, qui cū fuerint banniti capiantur, & ad satisfactionem in turri detineantur. Citatio contra eos in Parochia ubi possessionem habuerunt, aut nati sunt, ad valvas Ecclesiæ infigenda, & Parochianis publicanda, vel in manus Citati proprias ubi præveniri poterit tradenda.

Impossessionati Emethones possessionatas uxores sequantur, possessionatis verò uxores impossessionatæ tradantur.

In Civitatibus jus recōventionale non servetur, sed Actor sequatur forum rei. lu-

Iuramentum est ultimum extraordinarium iuris remedium, non nisi in dubijs recurritur ad illud.

Iurabis nihil dabis.

Iustè jurare est DEUM adorare.

Iuramentum finis litium.

Iusjurandi contempta religio solum DELICTUM
habet ultorem: ideo perjurij actio non datur.

Illegitima proles, etiam matrimonio subsecuto non succedit, nec legitimatur in jure Terrestria

Inventor inventa negans juret.

Inter duo mala minus eligendum malum.

Contra Iuris præscriptum facta pro infectis sunt reputanda.

In termino Bănitionis evasio in Cōtumaciam
 Actoris obtenta, Terminum tantum tollit non
 causam. Terminus & Actus Bănitionis sapit vim
 actus criminalis, & ideo per plenipotentem in
 absentia delatoris principalis protequi nequit.

In puncto Bannitionis si plures sunt Actores, sufficit unius ad actum presentia.

In Contumaciam nullum Decretum esse potest, etiam in Terminò expediendæ deliberationis.

Invasio domus probatur cæde aut enormi vul-
neratione Patris vel filij familias, uxoris aut alicu-
jus ex domesticis domusq; ipsius seu Curiae obfan-
gvinolatione & inquantum infimul commissa fu-
erit deprædatione, ubi cum ex scrutinijs in cau-
sa invasionis ratione intentata super invasore
convictio decreta fuerit, convincendus est cum
sex testibus illius Terræ seu districtus, ubi crimē

patratum fuerit possessionis, ex decem octo eligendis, & post convictionem infamis pronuncietur, vel si ejus copia fuerit, capite plectatur.

In executione rei judicatæ, nullæ exceptiones, defensiones Iuris, rem judicatam impedi-
entes, dilationes, suspensiones, motiones, & ea-
rum prosecutiones locum habere possunt. Iu-
dex enim aut officium non est Iudex sed exe-
cutor rei judicatæ.

Iudicata res æquipollet inscriptioni.

Incôpatibilia sunt Capitaneatus duo cum jurisdictione, quos una persona cômodè gerere & exercere non potest, qui impetraverit huic bona confilcentur, & pœnam ducentarû Marcarum luat.

Item Dignitarij Palatini videlicet & Castelani in Capitaneos judicales sui Palatinatûs proprijs præfici non possunt, excepto Capiteo Cracov: Præfecti autem & de resignando officio in Conventu Generali vel particulari, si moniti non resignaverint, ipso facto infames.

Idem de officialibus censendum Terrestribus.

Injuriōſi erga parentes, puta qui clam vel aperte in vitæ discrimen parentibus diffidaverint, inſidias in periculum vitæ ſtruxerint, pulſaverint, verberaverint, pœna violatoris Salviconduſtus Regij puniantur.

Inutilis quæstio solvitur silentio.

Innocentes cogit mentiri dolor. In Tormentis sæpè mentiuntur adacti cruciatus & innocentes.

Insitium est intermissio jurisdictionis seu va-

catio cessatioq; Iudiciorum ob solennitatem festorum, mortem Iudicum, sub tempus Comitiorum, expeditionis Generalis bellicæ, pestis grassantis, messis & vindemiarum, aut alijs arduis de causis, & quibus humana industria obviam ire non potest impedimentis.

Ius summū vulgò jus strictum dicitur. Equitas est moderatio exacti juris, propter probabiles rationes ex circumstantijs petitas.

Ius à iussu dictū, id quod lex & natura jubeat.

Ius summum summa injuria, tricum sermone proverbium.

Iurisdictio est potestas ex jure publico introducta, diciturq; à ditione, id est potestate, & juris, quasi juris potestas.

Iurisdictio munus, & facultas juris dicendi.

L

L Ex Donum DEI & Reipublicæ anima.
Lex lingua Divinæ voluntatis.

Ut honeste homines vivant pænæ legibus additæ.
Honeste vivere, Neminem lædere, Ius suum cuiq; tribuere, præcipua sunt juris præcepta.

Lex, quam populus Centuriatis Comitij, seu Sacra Regia Majestas cum Statibus & Ordinibus Regni sanxerint seu laudaverint.

Senatus consulta, quæ autoritate Senatus fuerint decreta, sive ex consilio Senatus facta: Decreta placitaq; Principum: ejusmodi Decretum in vim Statuti latum Regium, de verbis Criminalibus in citatione non ponendis. Responsa pruden-

den.

dentum, Sententiæ & opiniones Iuriscōsultorum.

Lite pendente concordiam tentantes & transigentes à pænis quibuscvis judicialibus absolventur.

Litem institutam si Actor infra annum & sex septimanas non fuerit prosequutus, amittit eam, nisi Iudicia vacent: Fatalia nuncupantur.

Lite pendente seu appellatione aut motione, nil est innovandum.

Lege deficiente usu & cōsuetudine uti debem⁹.

Literis per oblatam emanatis nil probatur, nisi originale producat.

Literas Castrenses Capitanei vel eorum Vicecapitanei subscribant.

Literæ moratoriæ contra Nobiles, Civibus & Iudæis abrogatæ.

Literas producens in Iudicio suspectus, eas cum Actis publicis undè emanarunt cōferat, quo nomine si detur dilatio ad proximos Terminos, si Actis cōgruerint de verbo ad verbum collata, obijciens luat pænā 14. Marcarum: si aliquis apparuerit defectus in collatione eas cum sex testibus ex octodecem eligendis cōprobabit. Si Acta desint, vel incendio vel alio quovis calu fortuito è medio rerum sublata, producēs in tertius eas cōprobet.]

Litis contestatio est in principali, post omnia accessoria responsio.

Lustratio bonorum Regalium quolibet quinquennio instituta, ita tamen ut nihil decedat & minuatur, sed quantum fieri potest quartæ accedat: Exceptis casibus fortuitis. Idem de bonis

Re-

Regalibus per Revisores nondum post extenuationem summarum antiquarum lustratis, lustrandis, censendum est.

Lustratio bellica in Palatinatibus nonnullibi per districtus quotaonis obeunda laudata, sub pena mille Marcarum: in qua nullæ consultationes publicæ, tumultusq; fiant & securitas observetur.

Lex humana cedit Divinæ: DEO enim magis obediendum est, quàm hominibus.

Leges veteres corriguntur aut abrogantur novis.

Lex specialis derogat generali.

Leges cum omnibus semper una eademque loquuntur voce. Omnia iussis supremæ legis obtemperant. Salus populi suprema, Lex esto. Autoritate Leges & jura tecta conservantur.

Lex non tantum est juris & æqui Regula institutum & præceptum, sed etiam Cōditio, & pro conditione ponitur exempli gratia: Homines ea lege nati sumus, ut omnibus fortunæ telis exposita sit vita nostra. Vide plura de Lege, sub Titulo I

Legitimū dicitur id, quod fit secundum legem.

Licentia accipitur in malam partem, Libertas in bonam.

Libertas est adstricta legibus, nam Legum servi sumus: Porro servire legibus est secundum rationem vivere.

M

Mater semper certa est, Pater autem is quem Nuptiæ demonstrant.

Matrimonio nil naturalius.

Muli-

Mulier habens virum, Tutor esse non potest, quia sui juris non est.

Mulier subesse viro debet.

Mortuo marito mulier absolvitur à jure ipsius.

Mulier maritata per maritum ad contentiendum alicui inscriptioni adducta, parentem suum circa se consentientem habens, parens supplet vicem duorum amicorum.

Mulier oppressa, infra triduum ad villam viciniorem currat, clamorem excitet, de violentia protestetur, signa oppressionis ostendat, tandem Iuramento violatorem convincat.

Mitius adendum cum sponte confesso, quàm cum Iure convicto.

Minuta simplici seu inautentica nil probari potest, sed tantum autentica, aut libris coram Iudicio.

Minutas res in Aula Regia furatus, auris periculo subit.

Malè fidei possessor nunquam præscribit.

Majores causæ sunt quæ excedunt Marcas Triginta, minores quæ sunt infra.

Mora cuilibet rei perinde Iuri nociva.

Ministerialem Regni Generalem officium suum exercentem violans, tanquam violator securitatis Iudiciorum puniatur.

Ministerialis sua relatione neminem convincit, sed propior Citatus ad evadendum præcipue in processu ratione positæ citationis.

Mortuo pendente lite, sive Actore, sive reo, vel si plures sint actores, vel rei, uno ex compar-

tici-

tipibus litis, revivificanda est causa intra annum & sex septimanas à successore, vel contra successorem, & superstitibus litis participes per ad-citationem revivificatoriam.

Magistratus hæc est vis, ut præsit præscribatq; recta & utilia, & conjuncta cum legibus. Ut enim Magistratibus leges, ita populo præfunt Magistratus, verèq; dici potest: Magistratum esse legem loquentem. Legem autem mutuum Magistratū.

Magistratus proprium munus est intelligere se gerere personam publicam, debereq; ejus dignitatem & decus sustinere, leges & jura servare, & fidei commissa meminisse.

N

Nominatio in delictis non vendicat sibi locū, nec liberatur delinquēs, nominato auctore delicti.

Nobilis literas & iura super bona sua proferre non tenetur, nisi omnino appareat ea esse Regalia.

Nobiles eorumq; subditi liberi sint ab omnib; tributis, oneribus, duobus grossis de singulis laneis in recognitionem Domini; relictis: Immunes nūc postremo & ab eo onere Nobiles: ijdem liberi ab omnibus Teloneis, vectigalibus, & foralibus.

Nobilitas omnes utilitates ex fundis suis libere recipiat, etiam mineras seu metalla quærat, & fodiat.

Nobilis nobilem privata autoritate captivās & incarcerans, penam centum viginti Marcarum sessionis turris per annum & triplum tanti temporis quò captivum detinuit, quia sibi parem, &

æqua-

æqualem in privatis carceribus mancipavit, & damna juramento quæcunq; passus injuriam comprobare voluerit, liquidanda sunt.

Pro eliberatione nihilominus captivi, confanguineus, & servus pro Domino, Dominus pro servo agere potest. Capitaneus verò decernat eliberationem citra appellationem sub pœna Bannitionis.

Nobilis Nobili si diffidaverit, convictus hoc nomine ad refusionem damnorum ab Actore, juramento liquidatorum cum pœna centum Marcarum condemnetur.

Nobilis Nobilem in duellum provocans, dimidio anni in turri detineatur, & Marcarum sexaginta penam luat. Forum in Iudicio Terrestri:

Nobile plebejus occidens vel vulnerans, cui Nobilis occasione litis non dedit, capite plectatur.

Nobilis is capax dignitatum & honorum, qui utroq; parente nobili nascitur: nec minus Nobilis, qui Matre plebeja, Patre verò nobili ortus est: Pater enim generat, Mater formam generandi dat & præstat.

Nobilitatio nonnisi in Conventu generali esse potest, Privilegiq; super Nobilitatem dati, Constitutione Regni publica approbatio. Cui ignobilitas obijcitur, tenetur in Conventu electionis Iudicis ad Tribunal Regni deputati sui Palatinatus proprii, coram Nobilibus illius Palatinatus suam probare & deducere Nobilitatem. Probata testimonium ad Tribunal Regni seu Iudicium Terrestre ab eodem Conventu obtinere: nihilomi-

D

nus

nus ad Iudicia eadem testes præstandi juramenti ergò in Conventu præsentatos statuere & re-præsentare.

Nobilitas autem ipsa sex testibus probatur, duobus ex eadem stirpe, duobus ex secunda, duobus ex tertia genealogia, non tantumq; testibus, verum etiam juxta Constitutionem Coronationis Sacræ Regiæ Majestatis feliciter regnantis dispositionibus Majorum, utpotè divisionibus, reformationibus, Actibus granicialibus, ac alijs gestis & Actis publicis, quæ deductio Nobilitatis dilatata & innovata est Constitutione allegata Anni 1613. prout ex ea suoq; tenore id latius videre licet.

Nobilem se asserens cum non sit, bona sua omnia amittat, quorum dimidia pars ad proven-tus quartæ partis, dimidia ad delatorem pertineat: Forum in Tribunali Regni inter causas Officij.

Impossessionatus Titulum & prærogativam nobilitarem arroganter sibi vendicans, convictus & nobilitate abjudicatus, in turri per dimidium anni fideat, sub pænâ infamiæ. Qui verò aliquem iniq; eo nomine criminatus fuerit, pænis Statuti subiaceat, de quibus ibidem cognitio fiat, ubi causa instituta fuerit. Qui verò occisum asserit Nobilem fuisse, cum non fuerit, & actionem pro occiso ceu Nobili moverit, nihil lucretur, quinimò centum viginti Marcarum pænâ, & sessionis turris per unum annum puniatur. Idem de vulneribus seu vulnerato agente jure Nobilium, ille verò ignobilis, censendum,

No-

Nobiles post Curiam Regiam evocari non possunt, nisi pro bonis liquidi juris Regij quæ in Revisione literarum pro Regalibus bonis cognita fuerint, vel in Summis tam antiquis, quàm novis obligata: tum pro Advocatijs, Scultetijs, Mineris ferrarijs, Molendinis, Tabernis, sub pænâ quintarum Marcarum in Tribunali Regni, inter causas Officij repetenda.

Nobiles possunt habere domos in Civitatibus, modò respectu bonorum Iurisdictionem Civilem agnoscant, & onera Civilia ferant.

Nemo tenetur respondere nisi viso Ministeriali.

Nemo derogat juri suo, nisi per propriam recognitionem.

Nemo sapiens, nisi patiens.

Neptis ex fratre non potest succedere in bona patru sui steriliter defuncti, verum duntaxat frater suus, si eum habuerit germanus.

Neptis tamen post avunculum & amitam æquali successione cum fratre suo germano gaudet, & gaudere debet, in ijs bonis quæ vivente Matre eorum super eam devolvj deberent.

Neptis tamen sola absq; fratre germano relicta, post patruum steriliter defunctum succedit, & habet ius æquale cum alijs si sint plures fratribus suis patruelibus, sed fratribus germanis existentibus illa ut præfertur ad successionem nil iuris habet.

Nil vi præter æquum faciendum est.

Nihil est tam naturale quàm eodem genere quodq; dissolvere quo colligatum est, & ideo in-

D 2

scri.

scriptiones Actis contentæ similibus Actorum inscriptionibus enervantur.

O

Obligata hæreditas Testamento legari nõ potest. Officium Castrense semper debet esse paratum, in recenti crimine ministranda Iustitia, executione rei judicatæ, suscipiendis inscriptionibus, exceptis diebus Dominicis, & festis solennioribus.

Officij fides inconvincibilis: Officium Officio credit.

Officium quodlibet cum persona extinguitur.

Officij Castrensis ad querellam causæ.

1. Divisionis. 2. Dotis, & provisionis.
3. Expulsionis violentæ.

Item Causæ ad Inscriptiones, & Contractus, Interdictas, & recognitiones inscriptionibus vadiõ roboratas. Item pro abacto, non præsentato ad forestam Regiam pecore pro pæna. Item pro famulo abiq; literis Testimonialibus Domini sui suscepto, pro pæna Centum Marcarum. Item pro Teloneo iniq; extorto, ratione cujus forum ubi quitarium. Item ratione usus bombardarũ. Item ratione non extraditarum publicarum Contributionum. Item Causæ recentis criminis. Item Causæ per remissionem pro executione devolutæ.

Omnis Regula Iuris, præcludit viã calumnijs.

Omne simile claudicat.

Occidens ex pyxide, aut vulnerans, duplici pæna punitur.

Omnis actio injuriæ sistitur Evasione.

Omne

Omne promissum cadit in debitum.

Omne nimium vertitur in vitium.

Omnis virtus in actione consistit.

Omnis nostra cura debet in hoc versari semper si possumus, ut boni aliquid efficiamus, si minus certè nil mali.

Optima vivendi ratio est eligenda, eam jucunda reddet consuetudo.

P

Pater & frater pro excessu filij & fratris non puniuntur, & è converso, nisi sit particeps criminis.

POTIORITAS.

Potioritas juris seu actio potioritatis succedit in locum causæ deportandæ citationis.

Potioritas non tantum ex Citatione cruda Terrestri contra possessorem bonorum convicto principali edita, verum etiam remissione Castrensi oritur, dum videlicet pro complicitate banniti Citatus, Ius ad bona Iure victi præten dit: & quoniam officio Castrensi practica Iurium non incumbit, ideò remittuntur partes ad experiendum de potioritate Iurium ad Iudicium Terre stre.

Potioritatis actio non datur, dariq; non potest bonorum possessori, nisi prius Iure convicto, bannito & publicato principali debitore, vel hærede. In causa potioritatis concurrentibus in vicem pro uno ac eodem Termine pluribus competitoribus fit suspensio causæ cum possessore, donec hi inter se Iure experiantur.

Possessor non nisi ad per solutionem summæ ipsi

D3

ipſius principalis, aut ſatisfactionem pro re, injuriæ principali tenetur: perlucra eum non afſiciunt, ſed in perſona lreviſti exeqvutio perlucrorum petatur.

Inſcriptio quippè, vel principalis injuria de natura iuris: Perlucra autem de natura delicti proſiſcuntur.

Onus debiti bona: onus perlucrorum perſonam afſiciunt ex mente legis, quæ dicit lreviſti ad manus adverſariorum ligati tradantur.

In cauſa potioritatis tanquam poſſeſſoria, non admittitur dilatio ad coveniendum eviſtorem: quomodo enim lreviſtus bannitus qui locum ſtandi in lre non habet, quomodo ſucceſſor qui abrenunciavit bonis evincere poterit?

Exeqvutioquè rei judicatæ nullis ſiſtitur ditionibus, verùm ſalva actio citato cum eviſtore reſervatur.

Eviſtor autem in inſtanti ſtatutus locum habet, hac lege, ut in inſtanti ſatisfaciat.

Non convicto principali datur dilatio ad eviſtorem, cui cauſa integra tradenda.

Per Potioritatis cauſam non tantùm poſt convictum principalem, verùm etiam poſt abrenuntiationem ſucceſſionis ſucceſſoris, ad poſſeſſorem bonorùm recurritur, & pro potioritate Iuris agendi latiffima contra poſſeſſorem bonorum inſcriptione, cauſa perlucris, proceſſuè oneratorum ſternitur via.

Potioritas reſpicit poſſeſſorem.

Expul-

Expulſi tamen priùs reſtituendi in bona, nec pro lre poſſeſſionis antequam reſtituantur reſpondero tenentur.

In cauſa, ſeu ad cauſam potioritatis nè toties mutetur aut innovetur poſſeſſor neceſſario in Citationem adiſciendum eſt: & alijs omnibus ad ea bona ſe habere jus prætendentibus.

Potioritas itaq; iuris in primis ex circumſtantia temporis, colligitur; juxta Regulam iuris generaliffimam.

Qui prior tempore, potior & jure.

Ex actibus Inſcriptionum tempora metiuntur.

Ex perſona quoq; recognoſcentis temporis menſura computatur: Filius vivente patre, debitum in bona paterna importare non poteſt, quæ poſtea vivens pater diſtrahere & venundare antequam eorum ad filium ſucceſſio deveniat, potis eſt. Nihilominus pro homicidio patrato per filium debetur ſatisfactio ex ſorte hæreditatis in eum poſt parentes lre ſucceſſionis naturalis cedenda & devolvenda; juxta Statutum de ludo Taxillorum ſic ſonans: talia omnia & ſingula per ipſum deperdita volumus & decernimus, ut in ipſius partem ſeu ſortem computentur.

Item ex circumſtantia loci:

Quamvis prior ſit tempore Inſcriptio in remotiori Iudicio aut Officio, poſterior verò in ſui proprii diſtrictus Actis recognita, hæc tamen ſui diſtrictus tametiã tempore inferior, illam in extraneo ac à bonis oneratis remoto Territorio factam

ante-

antecellit, & ei in Iure præfertur. Quamobrem Inscriptiones extra Acta propria recognitæ ad Acta sui districtus proprij, in quo bona onerata inscriptavè sita sunt, transferantur tempestivè.

Ab Actu quarum Translatorum (non verò primitivo quo recognitæ) prioritas & potioritas Iuris incipit & initium trahit.

Potioritate perpenfa sequitur examen juriũ & Inscriptionum, è quibus in libram positis ponderatis, potioritas ipsa elicitur.

Inscriptio officiosa seu authentica Chirographo & recognitioni manuali, quamvis actu prioribus & data antepositur.

Causa Inscriptionis, seu ad inscriptionem ejusq; Iuris processus, causæ & processui simplicis injuriæ.

Inscriptio Actis perpetuis vim perpetuitatis habentibus contenta, Inscriptioni temporaneis Actis recognitæ.

Inscriptionum aliæ sunt in intentione, seu in expectatione: aliæ in effectu: Harum Ius potius æstimatur, ab actu namq; suo robur & efficaciam obtinent, illæ ab eventu dependent. Porro inscriptionum & recognitionum aliæ sunt publicæ; ut inscriptiones debiti officiosæ, & aliæ id genus, quæ palam fiunt & Actis publicis connotantur: aliæ privatæ, ut Intercilæ & Contractuum pactorumq; literæ, recognitiones, quamvis roboratæ. Actis tamen publicis circa roborationes non insertæ, undè ad arbitriũ Actus earũ immutari possunt, taciti Contractus & umbratiles meritò nuncupatæ,

In

Inscriptionum deniq; aliæ sunt puræ, liquidæ; aliæ conditionales: quidquid autem est sub Conditione, non est in re; quapropter publicæ privatis, puræ conditionalibus prævalent, ac priorem in Iure locum occupant.

Protestatio capitis seu cædis, conservat Ius capitis, & ab ejus actu potioritas, seu prioritas Iuris computatur.

Jurium & Inscriptionum legalitate librata & trutinata, qualitas bonorum consideranda.

Reformatio in medietate omnium bonorum facta, non aliter in habendis bonis sese extendere potest, nisi quæ morte mariti libera fuerint relicta:

Idem de advitalitate censendum, ea videlicet bona, quorum vivus in possessione reali fuit maritus, advitalitati subjecta & obnoxia fore: Debitum in omnibus bonis recognitum non potest totum de particula peti, verum proportionaliter respectu bonorum omnium per debitorem alijs oneribus involutorum, præcipuè cum diversi ea possessores teneant, nec alicui ex eis, alterutro prægravato, injuria fiat.

Bona alia immobilia, alia mobilia, quæ etiam in potioritatem computantur. Alia Regalia & Spiritualia, quæ onerari non possunt tanquam Reipublicæ bona: summæ tamen pecuniariæ, bonis iisdem inhærentes, Causæ potioritatis annumerantur, & cedunt in computum.

Porro Terrestria subIunt Iuri Terrestri, Civilia ad Ius Civile remittuntur.

Extra

Extra præallegatas in potioritatis qualitate pensandas circumstantias attendenda & considerata Præscriptio.

Finis unus temporis est principium alterius Iuris: Triennalis possessor & Tremestris, dummodò aliquo modo non fuerit sua interrupta possessio; non tenetur ad causam potioritatis, tantum exemptionis.

Malefidei tamen possessor non præscribit, si Titulo iussio careat, aut Iure illegali, ac de Iure invalido bona teneat, præscriptio ipsum non iuvabit. Antiqua hæc est potius dierum & non Iuris præscriptio: ad veram præscriptionem requiritur Titulus, bona fides, & pacifica possessio: illicitus si adsit Titulus, non dat causam præscribendi.

In personis etiam seu personarum inveniuntur, potioritas signanter, & præcipue evincitur: & imprimis persona debitoris in statera locatur, dum quaeritur, utrum fuerit habilis & idoneus, aptusve ad recognoscendum Iura, & inscriptiones controversas. Minorennis an adultus? plenus Iuris, an Bannitus, infamis, & capite diminutus, mentis, & rationis compes? Infirmitas quippe corporis, non impedit animi operationes. Ex æquitate tamen Inscriptio per bannitum facta omnium infirma, similiter reformatio, Donatio in toto cassatur, quia nulla data pecunia: tandem persona possessoris utrum originalis, an transfusoria qualito Iura bona tenet.

Per

Per transfusiones enim transformantur Iura. Reformatio transfusa vertitur in simplex debitum, & est exemptibilis.

Ad extremum ex causa potioritatis æstimatur. Soror vindicans dotem de bonis per fratrem distractis, potior est ex Iure suo naturali: Inscriptio tamen dotis ab Actu ipso inscriptionis assignatoriæ computanda est. Domina reformatoria orphana & vidua secundario nubens est in exemptione, quæ alioquin in statu viduali perseverans non erat exemptibilis.

Causa Privilegij sui reformatoriij reformatoria Domina filiabus mariti sui, si suapte id non fecerit, de Iure dotemolvere non tenetur, quia Iure suo gaudet.

Ex causa conditionis. Uxor sub potestate Viri existens, licet reformationis, Inscriptionem ad Acta proprij sui districtus, ubi bona reformatata consistunt non transtulerit, id in causa potioritatis sibi minimè obesse potest. Domina Advitalialis ex causa gratuiti beneficij, tenetur omnia mariti debita inscripta collere & exolvere.

Ex causa jura metiuntur. In militaribus testamentis solennitates Iuris non requiruntur. Item tempore pestis, à simili ducta ratione, tunc etenim bellum inter DEUM & homines viget.

DECISIO POTIORITATIS.

Priori tempore & Iure potiori primus locus in ordine, secundo immediate succedenti, secundus. Tercio tertius, ac ita consequenter per ordinem usque ad ultimum.

Post

Post experimentum ac decisionem inter competitorum, juxta suspensionem causæ, fit contra possessorem omnium illorum concurrentium causæ directio: ubi possessoris jura trutinantur, examinantur, ponderantur, & cum Iuribus competitorum conferuntur.

Quod si fuerit jus prius, aut præscriptum triennale & trimestre possessoris, extunc possessio bonorum circa possessorem relinquatur, data facultate competitoribus eum eximendi. Sin verò fuerit Ius ejus posterius & præ Iure aliquo inferius, deteriusvè declaratur, nihilominus optodatur & arbitrium possessori, ut si velit bonis ipse potiori, priori in Iure summam persolvat, siolvere nolit, bonis cedat.

Alijs omnibus usquè ad extremum & loco infimum, qui in collatione seu comparatione Iure suo æquare non possint, plenaria facultas reservatur, priorem seu priores in Iure, seu Iuribus eximendi, & summas eorum reponendi, qui si tanti non fuerint, vel bona ipsa non correspondant, nec summis reponendis æquipollent, suo damno & malo abeunt vacui: Extremos occupat scabies.

Fiscus successor ultimus, in possessione posterior æstimatur.

Causa potioritatis evasione in contumaciam Actoris obtenta non sinitur, æquipollet causæ exemptionis.

Taxatio bonorum in causa potioritatis esse non

po-

potest: nam Lex & praxis Iuris communis perfundaretur, quæ talis est.

Habenti Ius prius & potius adjudicanda bona: non habenti adimenda: vis possessionem suam vindicare, solve priori: præterea nihil.

PROCESSUS,

In quolibet gradu, puncto, & instantia Iuris obijci potest malè obtentum processui: Non tenetur Actor ab origine causæ, nisi ab ultima litis contestatione, si ea in processu intercesserit, processum Iuris deducere.

Processus in Contumaciam obtentus triplici modo tollitur.

1. Per male obtentum: illud porrò ex Incompetentia fori, Actoris, actionis, saltus in processu fataliorum admissorum, defectus relationum positarum, Citationum, & id genus alijs ex legalibus & juridicis rationibus deprehenditur.

2. Per ignorantiam, probatione Iuratoria in instanti præstanda, dum modò non intervenerit in processu personalis Citati controversia, scriptio Termini, aut aliqua per ejus personalem comparisonem absoluta instantia: si merè in contumaciam sit Processus obtentus solusmet, sin per Controversiam tantum non personalem, metertius, hoc adjecto: quod in causa controvertere non commisit, Citatus in instanti jurare tenetur. Iurans nihilominus aut post præstitum, aut indultum Iuramentum, sublato processu illicò super originalem Citationem respondeat.

3. Per

3. Per satisfactionem: solutione summæ principalis necnon vadij similis summæ correspondentis. Pro perlucris autem seu vadijs triplicatis, solutione vadijs duplicis Capitanealis videlicet Centum viginti Marcarum parti & Iudicio totidem in instanti solvendarum, sub approbatione processus & bannitionis: in defectu satisfactionis, processus & bannitio approbatur. Causaq; pro finali executione in persona & bonis iurevisiti facienda ad locorum Capitaneos remittitur.

Processus tamen & perlucra causæ pænalis, utpotè ratione administrationis iustitiæ pænis tolluntur. Fit etiam nonnunquam ex arbitrio Iudicij perlucrorum moderatio in ultimæ instantiæ subsellio.

Processus abnegatio per plenipotentem quod suus principalis alteri Plenipotenti puta non inscripto controversere non commiserit, esse non potest, plenipotens plenipotentem abnegare nequit, cum non sit majoris autoritatis hic, quam ille, nisi ipse principalis personaliter constitutus id habet Iuris beneficium.

Processum tamen merè in Contumaciam obtentum Plenipotens abnegare nomine sui principalis potest, quod cum fit, & ad iuramentum res devenit, impetratur & datur principali veræ infirmitatis dilatio, tanquam in personali actu Iuramenti.

Plenipotentis porro inscriptæ, ad evitandum perjurium in abnegatione processus instauratæ,
in.

in causis ad inscriptionem, expulsionis, exemptionis, divisionis, quæstionis hæreditariæ, & executionis rei iudicatæ.

Procuratores cuilibet petenti ad sui causæq; suæ defensionem à jure addantur, qui tamen velit & procuratore careat, causam suam agat.

Iidem inscriptiones & quietationes absente principali, non faciant, nec summas tollant. Iidem in Citationem verba Criminalia non ponant, sub pæna sessionis turre unius septimanæ. Iidem infra triduum controversias offerant.

Pro injuria fundi non Dominus vel Domina advocatialis, verum hæres tanquam in quæstione hæreditaria conveniendus est.

P R Æ S C R I P T I O.

Præscriptio bonorum obligatorum triginta anni: Rumpitur protestatione singulis annis facta, & juxta praxim Iuris communem processu exemptionis, seu causa ad tollendas summas intentata, evasioneq; super Actore ea in causa per Citatum obtenta.

Præscribunt vir triennio: maritata decennio: vidua sexennio: virgo orphana post sui desponsationem contra tutorem triennio & trimestri: Monialis annis viginti, favore religionis, ut cum nuptæ decennium habeant, illæ tanquam Sponsæ CHRISTI viginti.

Seps in alieno fundo posita biennio: Venditio triennio & trimestri: Frumentum mutuatum quadriennio: Agendi pro capite interfecto præ-

scri-

scriptio triennalis & trimestris, excepta pœna publica turris, quæ nunquam præscribit. Similis præscriptio ratione vulnerum.

Pupilli sicut non respondent, ita non præscribunt stante minorennitate.

Divisio bonorum inter fratres per amicos facta triennio & trimestri præscribit.

Non additans ad prosequendam motionem non admissam similiter post mortem Actoris vel Rei, nec non post translapsum Terminum in anno & sex septimanis præscribit. Subditi profugi à prima notitia, unius anni præscriptio.

Præscriptio verbalis fideiussionis Actis non inscripta anno præscribit. Debita Mercatorum triennio præscribunt.

Privilegio si quis non utitur per triennium amittit illud. Remissio à jure Terrestri ad campum in causa granicierum anno & sex septimanis non continuata evanescit.

Præscriptio Iudaica trium annorum.

Præscriptio sub Interregno non currit.

Emptor hæreditatis triennio & trimestri contra propinquos & creditores præscribit. Venditor hæreditatis tueatur Emptorem tribus annis, & tribus mensibus.

Inscriptiones Castrenses ex Actis temporaneis ad Acta Terrestria, aut perpetua infra annum & sex septimanas non translata evanescunt. Praxis tamen obtinuit: Inscriptiones nisi quietatione tolli: Ligamenta quidem hujusmodi Inscriptionum non

non

non translatarum, aut inveteratarum, ut potè fori & vadij aboleri, pro summa tamen ipsa inscripta in Iure Terrestri agi posse, ubi si quietatio defuerit, solutio decernitur. Inscriptiones verò antiquantur decennio, tametsi Actis perpetuis fuerint contentæ.

Recentis criminis præscriptio annus & sex septimanæ.

Præscriptionem non habent bona in perlocris, aut in dote tradita in possessionem, & Iure reemptionali aliàs nā Wyderkauff inscripta non obstante longissimi temporis præscriptione, eximi possunt.

Præscriptio à relata in Acta publica Intromissione incipit. Actio furti præscribit uno Anno, si uterq; accusans & accusatus ejusdem fuerint Parochiæ, si minùs infra triennium: Expulsi infra Mensem protestationem faciant.

Pupillis quorum bona Tutores alienarint, præscripto nocere non debet.

Præscriptio in actiones de bonis nullo Iure receptis non cadit.

Præscriptio ratione bonorum Regalium, & è contra Terrestrium erga Regalia nulla. Obligatio bonorum triginta annorum spacio non interrupta vertitur in Ius hæreditarium perpetuum.

Pecus abactum intra triduum ad forestam Regiam præsentetur.

Passus damnum per furtum, aut spoliū in pecoribus, aut rebus minutis infra annum, pro lumen-

E

Iumentis verò & equis vi vel furto ablatis, infra triennium agat.

Præscriptio duplex actionis quæ Actori servit, possessionis quæ citato.

Legationem publicam obeuntibus & captivis præscriptio non nocet, ad reditum & eliberationem de hostili captivitate.

Præscribens Possessor juret cum sex testibus.

Possessor nudo Actore potior.

Non is possidet qui possidet, sed cujus nomine possidetur.

Præscriptione se defendens, & eam allegans agnoscit debitum seu factum, & cum non apparuit præscriptio, debitum absq; quavis probatione & Iuramento solvi debet: itaq; Præscriptionis objectione cautè utendum est.

Præscriptio propter seignitiem & pigratiam Dominorum & Actorum est instituta.

Pupillus sine Tutore lucrari in Iudicio potest, perdere non potest.

Pupilli sive Minorenes, dum annum ætatis suæ decimum quintum completum attigerint, bona sua à Tutore vindicare possunt, illa tamen absq; consensu amicorum ante vigesimum quartum ætatis suæ annum alienare non possunt.

Pupilli seu minorenes in tribus casibus juxta Statuta vetustiora provocatione ad annos discretionis non facta, respondere tenentur.

1. In causa exemptionis bonorum Patri suo obligatorum.

2. Si

2. Si quis pro Patre illorum fidejussit, & vivente illo hoc nomine in Iudicium tractus est.

3. Si Pater vivens pro aliqua re vel hæreditate, jure impetitus fuit, illi porro ad paratam causam revivificatoriæ adcitantur.

Iuxta Constitutionem recentioreminorenes, qui Iuris alicujus prætextu bona Iurevicti possident, in causa complicitatis, & potioritatis Iuris ad annos ætatis debitæ non provocando respondere debeant.

Idem in causis ad Inscriptionem Antecessoris eorum intentatis, censendum est. Quod si processus contra minorenes cum specificatione de nomine & cognomine Tutorum suorum obtentus fuerit, non minorenes, sed ipsi Tutores probent ignorantiam processus; quod si probare non sint, processus is super minorennibus & bonis eorum ulterius continuari debet & exequi. Salvo beneficio evadendi, & pro malè obtento agendum adoleverint, minorennibus reservato. Si verò Tutor pupillorum nomine, successionem renunciat, & Iuramenti suspensione ad annos eorum impetrata, nihilominus in bona sua introductionem impediatur, complicitatis argui, & ad Iudicium Castrense citari poterit.

Idem Tutor bona minorennium ante litem processum in summa inscripta dimittat, quæ videlicet sunt in eorum vel sui, uti Tutoris dispositione.

Pupillis non dantur in causa limitum ad annos indeciæ; liberam tamen dum adoleverint,

Et

limi-

limitibus contradicendi habent facultatem.

Parricidæ, fratricidæ, sororicidæ, non succedunt in bona occisorum, ut undè lucra habere cupiunt, indè damnis afficiantur, & infames sint.

Parricidarum olim pœna erat, quòd neq; gladio, neq; ignibus, nec alij pœnæ subijciebantur, sed inluti culeo cum cane, gallo gallinaceo, viperâ, & simia, proijciebantur in mare, vel amnem, ut omni elementorum usu vivus carere incipiat, eiq; cælum superstiti, & terra mortuo auferatur. Quid est, inquit Cicero, (rationem hujus pœnæ explicans) tam commune quàm spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis, ita vivunt tamen parricidæ ut ducere animam de cælo nequeant, ita moriuntur, ut eorum ossa terram non tangant, nè rerum parentem naturam contactu sui polluisse videantur.

Praxis Iuris est multiplex, qui eam nescit est simplex,

Pixidibus seu bombardis nemo utatur sub Iudicijs, Conventibus, Actibus publicis, foris Nundinis, Convivijs, & in locis seu ædibus sacris, ac circa eas, sub pœna Ducentarum Marcarum: salva evasione Iuratoria, quòd ijs non sit ulus: nec deportarit, Citatio reservata.

Mos tamen & praxis obtinuit, ubi cædes nefaria ictu bombardæ admittitur, usum cum Iuramento, siquidem cæde verificetur, evitari non posse.

Plebei vagabundi in omni seu quovis loco bombardas non gerant, nec cum ijs incedant sub pœna

pœna capitis, in quos Iudicium Terrestre, Castrense, & Civile animadvertere, capite eos plectere debet, sub pœna Centum Marcarum: si verò plebejus delinquens circa nobilem arestatu fuerit, tunc ille nobilis Citatus ad Officium Castrense id primo peremptorio Terminò cum statuere tenetur, sub pœna Centum Marcarum: quem cum non statuerit, soluta pœna præfata, nihilominus Taxam capitis plebeijs persolvat, salva temel appellatione ad Tribunal extra Palatinatum & districtum, in duabus septimanis proximis: nihilominus plebeijs si statuatur, ad decissionem in turri detineantur.

Privilegia tam publica, quàm privata in alium sensum, quàm in se sonant non trahantur. In Privilegijs ista clausula necessario ponenda: ita tamen ut nec specialitas generalitati, nec generalitas specialitati deroget, vel generi per speciem, & è converso non derogando.

Possessor de bonis nullo Iure receptis conveniendus: ille verò Evictorem suum pro uno & eodem Terminò reconveniat, qui ibidem respondeat, & Inscriptioni satisfaciat, absq; quibulvis dilationibus & evocationis allegationibus: in vim autem evictionis summam pecuniariam pro bonis tantam quantam accepit Emptori persolvat, vel si bona donata fuerint, possessor quantitatem summæ justè & verè pro bonis perolutæ liquidare debet: nihilominus possessor in possessione conservetur, quoad lis cum evictore decisa non fuerit.

Pœna quôdam *Pietnadzieſta*, nunc Trium Marcarũ:
Siedinnadzieſta, nunc quatuordecem Marcarum.

PROCESSUS RATIONE HOMICIDII.
 Constitutione Anni 1588. novissimè
 ita declaratus.

1. Transactio Capitis, seu compositio ratione
 necis in suppressionem pœnæ publicæ turris in-
 terdicta.

2. Protestatio & relatio proclamationis capi-
 tis occisi, in duodecem septimanis à die cædis
 proximis in Acta ejus jurisdictionis, ubi patrata
 cædes fuerit referatur, vel à prima notitia lon-
 ginquè eam faciant amici.

3. In foro competenti pro capite agatur sine
 intermissione.

4. Taxa capitis ultra pœnam turris ad duplum
 æstimata: Armis manualibus interempti, Ducen-
 tis quadraginta, è bombardâ quadrigenti octu-
 aginta Marcis, quàm homicida antequam de tur-
 ri exeat persolvat, aut si ibi moriatur, successor-
 us idipsum præstet.

5. Convictus nō subierit & expleverit sessio-
 nem turricam, ipso facto infamis, publicandus,
 capiendus, & capite plectendus est: Bona ejus
 taxæ capitis æquivalentia parti Actoreæ tradan-
 tur, atq; ad satisfactionem.

6. Idem in causis Criminalibus, Conventuali-
 bus, & articulis Castrensis servandum, dum
 aliquis ratione insidiosi homicidii, vel alicujus
 criminis pœnis legum mulctatus fuerit.

7. Transg.

7. Transigentibus pro capite, vel intermis-
 sionem admittentibus, aut convincere nollentibus
 proximis consanguineis, liberum sit remotiori-
 bus propinquis cujuscunq; lineæ agere, convince-
 re, quicunq; tantum velit pœnam publicam tur-
 ris vindicare: quibus etiam deficientibus Officio
 Castrensi id sit integrum, præcedente nihilomi-
 nus officiosa capitis proclamatione.

8. Ultraq; partium transigens, eandem pœ-
 nam turris demeretur, eidem pœnæ Tutores com-
 ponentes subsint; cum verò Tutores agere & ca-
 put vindicare neglexerint, à Tutoria cadant, quæ
 ijs qui egerint, pleno jure servire debet. Si
 Tutor convincere nollit, differatur convictio ad
 annos debitæ ætatis. Minorennum.

9. Statutum de homicidijs in defensione
 commissis, cum id liquido ex scrutinij apparu-
 erit, in robore conservatur.

10. Homicidium causale, id quod extra o-
 mnem contentionem rixam, & odium sorte qua-
 dam, seu casu fatali obrigerit: nihilominus in
 Civitate, ruri, circa domum qua iter est publi-
 cum, & in patenti campo ab occidente aliquem
 è bombardâ allegatio casus prætendi non potest.

11. Scrutinia tam ad actum criminalem, quàm
 civilem cæli Capitis ratione, & tentatæ transac-
 tiq; ejus occasione concordia in primis post ob-
 ductum crimen Terrestribus aut Castrensis il-
 lus loci, ubi crimen patratum fuerit, Terminis
 expedienda.

12. Citæ-

12. Citatio præcedat sivè ejus positio duas ante Terminum septimanas.

13. Eo deducendi scrutinij in Termino utraq; partium præstito, in primis de non conductis & incorruptis testibus Iuramento corporali scrutinium expedire tenentur.

14. Testes sine fide digni, rei gestæ gnari, qui per circumstantias facti inquirantur, diligenter examinentur, examinati cum alijs non commisceantur, variantes, informati, favorisantes annotentur: Oculatorum præcipuum testimonium, pluralitas auritorum non admittatur.

15. Testes ad summum sint duodecem, qui oretenus testentur.

16. Nobiles personæ sub fide & conscientia veritatem dicant, plebei jurejurando testificentur.

17. Dominus ad statuendum gratiâ testimonij perhibendi subditos suos Citatus, eos statuatur sub pœna centum Marcarum, cui si defectus aliqujus subditi obijciatur, reliqui statuti eum qui desideratur sub suo Domino non existere, nec Citationem eum prævenisse jurent; quod etiam de Civilibus tenendum.

18. Remotiores & alienigenæ in sui proprij Territorij officio testimonio deponant, quæ nisi oculatorum sint, nil ponderis sunt habitura.

19. In occluso rotulo partibus scrutinia extradantur.

20. Profunditas turris, duodecem ulnis dimensa ab orificio undè deorsum mittuntur.

21. Tur-

21. Turri in proprio districtu deficiente, homicida turrim in principaliori Civitate ejus Palatinatus sitam subeat & sustineat.

Plus in gerendis negotijs res, quàm verba profunt.

Pactum est pactio duorum pluriumvè in idem placitum & consensus: Item, spontanea Conventio, quod inter aliquos convenit, quod cum ita justum putatur, ut juri æquari videatur.

Posteriora ligant.

Probatio est ratio rei dubiæ faciens fidem.

Plebeij contra Nobilem criminaliter agere non possunt ducta à simili, quòd Nobilem vituperare nequeant ratione: usus tamen obtinuit, subditos Nobilium cum assistentia dominorum suorum, in quos pœna Talionis redundat, nec non Mercatores pro dispercussione stratiæ publicæ, & feminas quamvis plebeias, pro vi sibi illata, criminaliter agere posse.

Pacis nomen dulce est, res ipsa tùm jucunda, tùm salutaris.

Pace sublata leges & Iudicia esse non possunt. Inter arma silent leges.

Per quæ quis peccat, per eadem punitur. Pro injustis orare humanitatis est, ac exorare à justitia deflectentis.

Pereat mundus, fiat justitia.

Prudentia est habitus, qui secundùm rectam rationem deliberat, & judicat, constat ex scientia rerum bonarum & malarum.

Pru-

Prudentis est non aggredi ullum negotium, nisi prius, quem finem & exitum sit habiturum perspexeris: Fabula de vulpe & hircō idipsum innuit. Ad hæc: non capi speciebus in appa-
renti: non omne siquidem juxta vulgatam pro-
verbium, quod coruscat, aurum est, nec omne
bonum, quod bonitatis speciem præferre vi-
detur.

Præterea mediocritatem fervare: non omnia
simul laudanda, non omnia simul sunt vitupe-
randa: nunquam omnia neganda, nunquam cre-
denda: nunquam ob paucorum delictum multi
damnandi: nunquam ob probitatem aliquorum
omnes absolvendi. Cæterum, fide probatissimo-
rum sequi consilia Consiliatorum, qui si plures
fuerint potiori acquiescere parti, & salubriori
consilio.

Prudentia locata est in delectu bonorum vel
malorum: Temeritas est florentis ætatis: Pru-
dentia senectutis.

Prudentiæ partes Memoria, Intelligentia, &
Providentia: Repugnantia autem seu contraria
prudentiæ sunt: Præcipitantia, quæ non delibe-
rat. Affectus qui mentem excæcat, & Pertina-
cia, quæ bonis consilijs aures obturat, & ea cō-
tēptui habet.

Ut medicina valetudinis, sic vivendi ars est
prudentia, & est multarum rerum memoria &
experientia.

In generali autem, Prudentia, DEUM timere,
de

de rebus incorruptè judicare, & nil supra vires
tentare docet.

Prudens & sciens, peccare dicitur, qui te-
meritate ductus aliquid facere præsumit.

Par dicitur quod in omnes æquabile est:
Simulq; junguntur Ius, par, & æquum: His fas
præponitur: Undè contra omne fas, jus, &
æquum aliquid facere, quasi contra jura Divina
& humana peccare.

Item Ius & fas omne delere, quasi Ius Divi-
num & humanum subvertere, dictum fuerit.

Quoties nos alio rigor juris, alio æquitas tra-
hit, semper nobis præferenda æquitas.

Quicquid militat contra Ius publicum po-
sitivum, nullitatis vitio subiacere debet.

Quod tibi non vis, alteri ne feceris.

Quod semel placuit, ampliùs displicere non
potest.

Qui succedit in bona, succedit in onera.

Quod olim in Græcia Amphictiones fuerūt,
Romæ Rota est, in Gallia Parlamentum, in Ger-
mania Imperialis Camera Iudicium, in Polonia
Regni Comitia.

Quicumq; nobilem Virginem impuberem, ex
potestate Parentum vel Tutorum rapuerit, pro
raptu agant, quibus de Iure competit: pro eli-
beratione verò ejus personæ in Terminis Capita-
realibus ejus districtus secundum Constitutionem
de eliberatione captivi sancitam, agi potest.

Quod

Quod non feci, faciam.

Qui caret ære, puniatur corpore.

Qui per alium facit, per se facere videtur.

Quartæ non perfolutæ, pæna privatio Tenuitæ nihilominus retenta quarta solvenda.

Quarta pars omnium proventuum bonorū Regalium in defensionem finium Regni concessa, quarum primis tribus Sacra Regia Majestas pro ordinarijs sumptibus, necnon restauratione Castrorum potitur, quarta in milites cedit, quinta Capitaneo assignatur, quæ primis tribus Regijs adjungitur.

Quietationes coram Actis quibuscumque Castrensibus recognitæ, tantumdem valent, ac si Terrestris, nec earum Translatio ad Acta sive perpetua, sive districtus proprii de jure est necessaria.

R

Raptor sit infamis: rapta verò se rapi consentiens, dotem & bona perdat. Constitutione recentiori Caula raptus ita declarata, quod non in sola recognitione raptæ ut antea consistat, verum amicorum de paterna & materna lineis consensus requiratur, ipsaq; Caula seu crimen raptus, nonnisi ex Scrutinijs cognosci & judicari debeat.

Re sua propria quilibet pro velle suo utatur.

Rem etiam suam propriam nemo vi repetat.

Res jure non lucrata nec evicta, alteri cōferri & transfundi non potest.

Restitutio in integrum seu reintegratio causæ fit, post processum, aut male obtento, aut ignorantia sublatum.

Resti-

Restitutio ad pristinum honoris gradum solet fieri de consensu partis læsæ.

Relatio criminis est, cum ideò jure factum dicitur, quod alius ante injuria laceggerit.

Rusticanum plebejum occidens, Nobilis triginta Marcas pro capite solvat, quarum medietas Domino occisi, alia pueris, seu successoribus occisi cedat. Aucta hæc Taxa posteriori Constitutione ad centum Marcas.

Res inter duos acta, tertio non præjudicat.

Respublica præmio & pæna continetur, Legibus præmia proposita sunt virtutibus, supplicia vitijs.

Ratione lex constat: Legem ratio commēdat: Lex igitur erit omne quod ratione constituitur, duntaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conveniat, quod saluti proficiat.

Reconventionalis actio dicitur, cum pro eadem ipsa injuria Actor à citato reconvenitur seu redarguitur. Sūt tamē actiones, quæ quamvis reconventionem redoleant, non sunt reconventionales, utpotè ratione usus bombardarum, complicitatis banniti, & id genus aliæ ad evitandam justam & veram principaliter agentis causam, seu injuriam plerumq; excogitatæ.

S

Similia simili decreto, seu præjudicato decernantur.

Similium similis ratio.

Semel recognoscens in jure, jam amplius desinit esse verborum suorum Dominus. So-

Soror habens fratrem germanum post Sororem exdotatam steriliter vitâ functam, nihil repetat exceptis bonis fortunæ.

Soror post mortem fratris sui germani existentibus nepotibus ex fratre altero germano progeneratis, nullam habet successionem.

Extantibus fratribus germanis vel successoribus eorum, steriliter defunctorum fratrum vel sororum, in bonis paternis, nullum jus sororibus competit, quia non hæreditant, sed dote contentantur.

Successio non transit super sorores germanas post mortuam sororem germanam, quæ esset jam exdotata & abrenunciata; dos namque undè prodijt à fratribus, eodem ad fratres videlicet redire & reverti debet.

Sorore maritata provocante in jus fratres suos post mortem Patris, dotis ratione, porro reformationem sibi à marito eodem inscriptam habente, hoc prætextu quod illa bonis non abrenunciaverit decernitur Citatis evasio juratoria, quod reformatio illa ratione dotis jam persolutæ facta sit, & amplius ad dotis solutionem non tenentur.

Successores veram infirmitatem antecessoris sui, dum ille pendente dilatione veræ infirmitatis moritur, probare non tenentur.

Stirps materna non potest converti in Paternam, neque paterna in maternam, sed semper succedunt post steriliter defunctum, sicut successo-

cessores Patris in bona paterna, sic matris in materna. Sequitur, dotem reverti undè exijt, in stirpem maternam post filium steriliter è vivis sublatum representativo Iure matris suæ, quod enim maternum hoc maternum, quod paternum id paternum.

Succamerarius, ac suum Campestre officiū tria animadvertere debet. Literas, signa, & agnitionem Collateralium.

Scopulos seu granicies nemo sive per concordiam, sive alio quovis modo constituere potest, aut terram movere, aut aliqua signa metalla erigere sine officio Succamerariali, cui talia concessa sunt.

Scrutinia in Causis criminalibus contra cōplices ab utrinque deducantur, ubi voluntaria studiosa & præsentialis seu personalis complicitas ex Scrutinijs apparuerit, eadem pœna complex, qua suus principalis post convictionem puniatur.

Scrutinijs dubijs & perplexis, ab utraque parte deductis, decernitur Citato evasio.

Securitas Iudiciorum, Officiorum, Commissionum, & Conventiculorum securitati Tribunalitæ adæquata, cum hac declaratione, quod pro quibusvis excessibus, cæde, vulneribus, usu bombardarum, ac alijs violentijs violator Terminis tacto peremptorio ad illud idem Iudicium & Officium citari poterit, ibique fiat cognitio, & prout ex inquisitione patuerit, satisfactio decernatur sub pœna bannitionis, omninoque eo in passu

passu processus talis, qualis in Tribunali Regni observatur, fieri debet, salva appellatione ad proximum Tribunal, vel Petricoviense, vel Lublinense in duabus septimanis proximis, inter causas recentis Criminis. Quod si excessus committatur in loco à Iudicio vel Officio alieno, Citatione literali ad Officium Castrense contra excessivum procedatur, vel si fugiat à loco Iudici, & Officij, crimine patrato, antequam sibi detur Terminus tactus similiter literali citatione citandus erit ad Officium Castrense. Eodem modo in causis Articulorum Castrensiū in quocunq; Tribunali proximiori appellatione semel interposita, judicari debet. Termini hi tacti in certis Palatinatibus abrogati sunt, præcipuè in Palatinatu Sandomiriensi. Agatur Citatione literali ad Officium Castrense.

Securitate communi, domus Nobilium, & viæ publicæ gaudent.

Servus Dominum citare non potest ad Tribunal, sed Dominus servum ex Officio servi.

Stultum est fieri per plura, quod potest fieri per pauciora.

Sublatâ causâ, tollitur effectus.

Status causæ est summa & caput totius causæ, inde nomen habet quod in hoc causa consistat. Conjecturalis, cum defacto sit controversia ex quæstione, An sit factum? Iuridicalis, cum de Iure disceptatur ex quæstione, Quale sit factum, jure nè sit factum? Idem qualitatis status

tus appellatur. Definitivus per modum definitionis, cum de vocabuli significatione contenditur, aut quid res sit declarandum est ex quæstione quid sit, ut Quid sit Iustitia?

Quæstio hæc definitionis rarior in Iure nostro Terrestri, & plerumquæ circa exceptionem fori versatur, cum quæritur: Utrum sit causa spiritalis an secularis? Criminalis an Civilis? Conventionalis, Curialis, Tribunalitia, Terrestris, Castrensisvè actio?

In Criminalibus causis, in Conjecturali quidem statu, siquæ Citatus criminis obiecti reus? investigatur: in statu autem iuridicali, quando factum agnoscitur, Iure tamen in defensione videlicet vitæ & bonorum admissum esse defenditur, qualitas facti ex ipsis elicitur scrutinijs.

Porro status iuridicalis subdividitur, estq; duplex: Absolutus cum simpliciter aliquid deducitur, quod jure factum sit. ut Cicero simpliciter defendit factum Milonis Clodium Iure occisum. Assumptivus, cum factum aliquo foris adjuncto argumento defenditur, habetq; locos tres: Purgationem, translationem Criminis, & deprecationem.

Purgatio, cum negamus consulto à nobis factum, sed vel per imprudentiam, casum, aut necessitatem: cum negamus dolo esse factum, ut feci errore, non feci animo lædendi. Translatio Criminis est, cum culpam conferimus in alios, ut pertransit adolescentia: feci, sed juilus ab alio

Deprecatio est, in qua non defensio facti, sed ignoscendi postulatio continetur: Hæc petit misericordiam, & in locis affectuum versatur: Commovet misericordiam rei, ætas, dignitas, vita modestè acta: sumuntur argumenta à Iudicis clementia.

Omne quod cadit in Controversiam, id aut fit nec nè fit? aut quale sit? aut quid sit? quæritur è quibus status superscripti oriuntur quæstionibus.

T

Testamenta non de immobilibus, sed de mobilibus condantur.

Testamentum morte testatoris confirmatur: Ambulatoria enim est voluntas hominis usque ad mortem.

Testamentum est ultima morientium voluntas quasi testatio mentis.

Testamento non de bonis fundi & immobilibus, sed duntaxat de mobilibus, quæ in instanti manu capi possunt, morituri disponere & testari possunt. Summa pecuniaria obligatoria aut in bonis inscripta pro re immobili censetur, & ideo legari non potest excepta pecunia parata, & in cista deposita.

Si quis post mortem suam scribat & instituat heredem futurum, nec ei vivus det hæreditatis possessionem, pro testamento talis inscriptio reputatur, & ideo invalida, sapit enim vim expectativæ.

Codicili à Testamento differunt, quod id officiosè

ciosè condatur, illi autem manu propria scribantur, vel ore proprio enuncientur, adhibitis tamè testibus, & sunt ejusmodi prout Testamenta efficaciam, modo Iura Testamentorum & formam non excedant.

Solennitates Iuris in Testamentis condendis adhibende.

Rationes, quibus Testamentum confutari potest.

1. Si de immobilibus summavè inscripta, aut obligatoria disponat.

2. Si Testatori sterili nascatur filius posthumus, cujus spe exciderat.

3. Si diminutus capite illud fuerit testatus.

4. Si Testamentum factum sit contra pietatis officium, contra parentes vel liberos, qui sibi debent mutuum Officium & charitatem: Sanguis proprius præponendus Filio & Ecclesiæ. Proinde dicit S. Augustinus: Qui vult DEUM instituere heredem, filium verò exhereditare aliū querat pro consilio non Augustinum.

Tutor bona pupilli non alienet, neq; vendat, neq; limitet.

Tutoris bona, pignus pupilli.

Tutores non tantum de censibus, & jumentis, sed etiam de bonis omnibus & eorum proventibus rationem faciāt coram Terrestri Iudicio.

Tutoria triplex: Inscripta, & hæc cæteris anteponeitur, Naturalis & Dativa.

Tutor esse non potest impar conditione & impossessionatus

Tutores dantur pupillis minorennibus: Curatores licet adultis, mente tamen captis.

Tutor uxoris est maritus, quamvis sit ei non æqualis genere.

Tutor ex linea matris consanguineus esse non potest, nec accipi pro naturali Tutore; idem tamen inscriptivus & dativus esse potest, vel etiam attentivus.

Teloneum à rebus proprijs Nobilium non exigatur.

Teloneum à duobus tributarijs vulgò *Powatoſczyzny*, & qui proprijs Nobilium frumentis sanguinantur, quod per factores boves agentes cōprobetur, non exigatur sub pœna centum Marcarum.

Item à frumentis in fundis Nobilium enatis & collectis, non tamen coemptis.

Item à silvestribus mercibus.

Forum ubilibet ratione iniquè extorti Telonei, & Terminus peremptorius tanquam pro articulo Officij, qui terram & districtum non habet citra appellationem pœna centum Marcarum cum restitutione in duplo, quod in vim Telonei extortum est.

Testis unus oculatus, pluris est quàm auri decem.

Testimonium tantum valet, quantum sonat. Si testium seu compurgatorum alicui, in iure campetri ignobilitas obijciatur, reliqui ipsum expurgant,

gent, & admittatur ad juramentum: salva contra inculpantem actione sibi reservata.

TRIBUNAL REGNI.

Judicia ordinaria generalia Tribunalis Regni instituta & ordinata in Anno Domini, Millesimo, quingentesimo, septuagesimo octavo, modò & ordine tali:

Electio Iudicum Deputatorum in unaquaque Terra & Palatinatu quotannis feria secunda proxima post festum Beatissimæ Virginis MARIÆ fiat.

Electus causam propriam non judicet.

Annuus idem.

Electus nonnisi infra quadriennium denuò eligatur.

Deficientibus alijs reliqui præsentés judicent. Coram Iudicio Terrestri & Officio Castrensi ju-
rent, clausula ad juramentum adjecta: quòd in causis nullas consultationes conferrent, practica non facient & cautellas, munera non accipient, & Officium id non ambierunt.

Ex Registro ordine per Palatinatus & districtus judicent, ne latum unguem à Iure publico recedendo. Decreta ex scripto duorum triumvè Deputatorum manu subscripta ferrant, & promulgent.

Major pars votorum sententiam cōcludat. Causæ spiritualium ibidem judicentur per Iudicium bissextum ex spiritualibus & sæcularibus hac sex, illa sex a parte deputatis, compositum; paritate sententiarum intercedente, remittatur causa ad Conventum Regni Generalem.

De-

Decreta tantæ sint auctoritatis, valoris, & ponderis, ac si Conventionalia Regni. Causas Terrestres, Castrenses, Succamerariales, Colloquiales, Commissoriales, (in causis divisionis honorum) per motiones devolutas, necnon Officij iudicent, exceptis causis merè criminalibus, quæ ad Conventum pertinent, Fiscæ, juris Maydeburgensis, Teutonici, & Culmentis.

Locus Iudiciorum Majoris Poloniæ Palatinatibus Petricovia: Minoris Lublinum.

Securitas Iudiciorum: nemo eò armatus accedere audeat, sub pœna quinquaginta Marcarum: Occidens aut vulnerans pœna Statuti puniatur, non secus, ac si in Conventu Regni id fecerit.

Tempus Iudiciorum Petricoviæ à feria secunda post Festum S. Martini ad Dominicam Iudicium Lublini à feria secunda post Dominicam Conducus Paschæ ad Festum S. Bartholomæi.

Decretis contradicens pœnam centum Marcarum luat illicò, & turrim per octiduum sustineat.

Iudicium Terreſtre illius Terræ affideat, ad secreta Iudicij juret, sententiam tamen non dicat. Citationes ad Tribunal sub sigillo Terreſtri & integro titulo Regio edantur.

Inscriptiones, Recognitiones, Relationes Iudicij ejus, seu coram recognita, tanti valoris ac momenti, quanti Conventionalia aut Terreſtra. Capitanei & eorum Officia omnia Decreta hujus Iudicij exequantur sub pœnis Statuti.

Salarium Iudicum à quolibet Decreto grossi quin-

quindecim, Spirituales suos Deputatos provideant.

Reformatio ejus Iudicij in Conventu generali Regni communi omnium consensu libera.

Tandem posterioribus Constitutionibus Regni, ad juramentum clausula adjecta, secreta Iudicij non revelabo.

Causæ ex paritate votorum seu sententiarum, non ad Comitæ Regni Generalia, verum proximum Tribunal remittantur, quæ in exordio ac principio Iudiciorum decidentur, similiter causæ alicujus Iudicum propriæ ex quo Iudex affectante citato, remittantur ad proximum Tribunal.

Pœnæ dictæ Kocz Iudicibus inferioris subſellij redargutis debitæ iisdem addictæ Iudicibus.

Causæ expulsionum & exemptionum inter causas conservatas feriæ quintæ introductæ.

Registra causarum advocandarum per Marchalcum ejus Iudicij subscribantur.

Tempus Iudiciorum, tam Petricoviæ quàm Lublini dilatatur & amplificatur. Petricoviæ, videlicet à Festo S. Francisci sumant exordium, Lublini verò ad hoc idem terminentur.

Terminus tactus nisi in circuitu & ambitu Civitatis ubi sunt Iudicia detur, & si securitas euntis & redeuntis ad Tribunal & è Tribunali violaretur. Iudicio Terreſtri sua sit autoritas secundum leges antiquas integra Iudicij Tribunalis assident.

V

Veritatis simplex oratio. Veritas simplex nuda lucu-

luculentior est, quia satis per se ornata est, additis ornamentis extrinsecus fucata corruptitur.

Varians in jure non est audiendus.

Vim vi repellere licet.

Vir bonæ famæ propior ad evadendum: ter Regestris maleficorum notatus non censetur esse bonæ famæ.

Uno Iure omnes judicentur.

Una sit judiciorum forma, sublata contrarietate.

Unus quisque liberè utatur re sua propria pro libito suæ voluntatis.

Uxor sequitur Iura & Conditionem mariti.

Uxor cum lectum mariti ascenderit, per illam copulationem eidem in genere coæquatur.

Uxor viro nihil inscribat sine amicis.

Uxore præmoriante priusquam suus maritus, pro dote illi reformata tanquam pro simplici debito vir respondeat. Præmortuo autem marito superstes uxor possessione bonorum reformationi obnoxiorum gaudeat, una cum successoribus suis usque ad exemptionem.

Uxori divortiatæ dos restitui debet.

Uxor cum non sit divortiatæ vivente marito, cum quo propter austeritatem & malitiam ejus vivere non vult, dotem suam vindicare nequit, similiter advitalitatem.

Uxor habens maritum bannitum, tanquam civiliter mortuum, potest agere sine assistentia illius, cum assistentia tamen amicorum suorum consanguineorum,

Vidua,

Vidua, mortuo marito parafarnalibus duntaxat sit contenta, thesauro, pecunia, argento, equis, equireis, armis ad pueros devolvendis: Pecora tamen & alia quæ doti & dotalicio obnoxia fuerint, una cum equis quibus vivente marito vehebatur retineat.

Vestes verò & equos minoris pretij, id est; trium Marcarum cum pueris dividat.

Vidua sui Iuris est, liberè suis rebus disponere, recognoscere inscriptiones, jure agere sine cujusquam amicorum assistentia, & adminiculo potest.

Vidua inchoans causam postea pendente lite nacta, maritum debet post mutatum statum cum assistentia ipsius additare, quia cessavit esse sui Iuris.

Virginem nubilem si Tutor aut Frater locare in matrimonium negligit, potest ipsa cum scitu & consensu consanguineorum remotiorum nubere.

Vulnera nobilium in duplo solvantur, sanguineum seu cruentum Marcis viginti, lividum Marcis sex, vulnus cruentum in facie, & amputatio digiti Marcis triginta, excussio dentis Marcis viginti. Mutilatio in manu, pede, naso, oculo, dimidio prætio capitis, videlicet centum viginti Marcis taxantur & æstimantur.

Vulnus bombardæ ictu inflictum in alio duplo solvi debet.

Vulnera plebejorum in duplo solvantur, videli-

delicet cruentum Marcis duabus, tertia Domino. Tandem ad aliud duplum nunc posteriori Constitutione aucta hæc taxa vulnerum plebejæ personæ, etiam si locando lædas, pro vulneribus tamen satisfacias.

Vulnerum obductio in Officio Castrensi fiat, circa quam Actor propior est reum & inculpatum pro vulneribus metertius convincere.

Vulnerans, aut occidens Nobilis Nobilem, ictu pixidis seu bombardæ studiosè & data opera, idq; ex scrutinijs manifestum apparuerit, ad pœnam perpetuæ bannitionis damnetur. Forum in Iudicio Capitaneali ubi cades patrata fuerit; excepto casu invasionis meræ domus, hospitij, & obsessiois viæ publicæ, de quo scrutinium & diligens fiat inquisitio: salva appellatione ad Tribunal proximum in duabus septimanis proximis.

Violentiæ in Civitate commissæ vindicandæ processu.

1. Nobilis in Civitate pro violentia in recenti captus detineatur in prætorio.

2. Officium Civile Officio Castrensi adjuncto captum iudicet; quorum concors sententia captivum condemnat. Discorde porrò Officio utroq; in sua sententia, informatio à Sacra Regia Majestate petatur, juxta quam Nobilis puniendus.

3. Ab Officio Capitaneali condemnati in potestate civium, ab Officio eodem absoluti, Capitaneali in Castro ad informationem sub custodia detineantur.

4. In-

4. Injustè detento, & per sententiam definitivam libero pronuntiato, Cives pœnam sexaginta Marcarum solvere tenentur.

5. Metas hujus legis excedente Officio Civilis, Proconsul cum uno Consule plectantur capite. Prærogativam Cracovienfes, Polnanienses, Leopolienses cives eam habent ex vi Constitutionum Regni Generalium concessam & attributam, quod quamvis violator manus eorum fuga evaserit, & capi non poterit, violentiam eam nihilominus ad instar Nobilium jure vindicare possint.

Vis & violentia Mercatori cujuscunq; fuerit conditionis, in receptis mercibus illata, juxta Constitutionem Anni 1589, in quovis Officio, tanquam in causa injusti Telonei jure vindicetur.

Venditor à vi & violentia emptorem evincere non tenetur, sed tantum ab impedimento juridico.

Vigilantibus non dormientibus Iura subveniunt & suffragantur.

Volenti non fit Injuria;

Volenti nihil difficile.

Vita Rustica quam aggressum vocamus, parsimonie, diligentie, justitie, magistra est.

Vir bonus etiam suspicione carere debet.

Vir bonus est, qui prodest, quibus potest, nocet autem nemini.

Vir bonus & sapiens est, qui consulta patrum, qui leges juraq; servat, quo multæ magnæq; secantur iudice lites.

A P P E N D I X

De Processu Iuris, propter Tyrones
practicæ Iuris studiosos.

OMnis actio ad quodcunq; Regni sublellium originaliter intétata, duplici modo prosequitur. Aut processu Iuris in Contumaciam Citati, pro termino nec per se, nec per suum mandatarium comparentis, immo temerè & rebelliciter Iuri sese subtrahentis.

Aut per Controversiam; Citato per se vel suum Plenipotentem, ad causam in Iudicio seu Officio sese præsentante, & Iuriparente. Processus Iuris in Contumaciam est duplex: Alter primitivus seu originalis: Alter exequutorius.

PROCESSUS ORIGINALIS

In primo itaq; primæ seu originalis Citationis Termino, condemnatur Citatus ab Actore in pæna Contumaciæ: exceptis causis primi peremptorij Terminij.

Deindè in secundo secundæ Citationis post obtentam in Termino primo pænam Contumaciæ emanatæ, Termino, condemnatur in lucro.

Tandem in Tertio super concitationem ad satisfaciendum pro condemnatis lucrì editam Terminò, in Astitione Terminij concitatorij satisfactorijquè. Post astitionem additur Actori Ministerialis Generalis Regni cum duobus Nobilibus, ad intromittendum ipsum in bona Citati jurevicti lucris & perlucris onerata, causaq; ipsa pro exequu-

quutione ulteriori perlucrorum ad loci ubi bona ea consistunt Capitaneum, seu Capitaneos, Officiumq; suum Castrense, tanquam brachium Regale admittitur.

Terminus autem primus in his causis peremptorius.

1. Ratione iniquè exacti Telonei.
2. Pro non administrata justitia.
3. Pro subdito profugio.
4. Pro exemptione bonorum obligatorum, exceptâ exemptione dominæ reformatoriæ, cui non est primus peremptorius Terminus
5. Ad Inscriptiones: exceptis successoribus, quibus ad inscriptionem sui antecessoris primariè in Ius vocatis, ex beneficio legis, non est primus etiam ad inscriptionem peremptorius Terminus in pæna Contumaciæ condemnandi.

6. Causa recentis criminis ad Officium Castrense intentata, à natura sua quod recens vocetur, habet primum peremptorium Terminum.

7. Ratione retentæ Contributionis publicæ.
PROCESSUS IN EXEQUUTIONE

In gradu primo exequutionis vigore remissionis supratriptæ, referenda imprimis ad Acta Officij illius Capitanealis executorij Relatio Ministerialis & Nobilium denegatæ Intromissionis in perlucris, ipsaq; perlucrorum literæ autenticæ offerendæ.

Post relatam & recognitam, ac perlucra oblata super Innocescentiam exequutorialem brachij

Regalis subinde extraditam in primo executionis Termino in Iudicijs causarum Officij, seu Querelarum condemnatur Citatus seu Innotescitus in Aftitione Terminii innotescentiæ exeqvutorialis brachij Regalis, postquam denuò ab Officio illo Ministerialis cum Nobilibus ad intromittendum vigore suorum perlucrorum Actorem in bona jure victi additur, vadia triplicata perlucris correspondentia de non deneganda interponuntur.

Vocatur hæc Aftitio innotescentiæ primæ exeqvutorialis cum interpositione vadiorum Triplicatorum) condemnatio.

Porro in secundo exeqvutionis Terminio post denegatam vigore interpositionis vadiorum Triplicatorum Intromissionem affectatam, & positas literas Triplicatorum, relationemq; hoc nomine factam, super alteram Citationem exeqvutorialem condemnatur Citatus in vadijs triplicatis cum rumatione, ubi decernuntur vadia triplicata, Burgrabius (alibi verò locorum Vicesgerens Castrensis) Ministerialisq; cum Nobilibus, ad rumandum Citatum de bonis suis, partem verò Actoream intromittendum, additur. In hac Citationem, quod medieta vadiorum triplicatorum serviat Capitaneo, adjicitur instantia Instigatoris Officij ad partem jure vincentem.

In tertio deniq; executorio Terminio, qui est Iudicij & Terminorum Capitanealium post relatam ore Burgrabij vel Vicesgerentis Ministerialis, & Nobilium denegatam rumationem, super Ci-

tati-

tationem literalem ex instantia Instigatoris Officij & partis jurevincentis, (quam delatorem appellant) contra Citatum ad banniendum editam, condemnatur Citatus tanquam rebellis juri communi Regni contraveniens, & brachio Regali sese temere opponens, in pæna bannitionis, & de Regno Poloniæ, dominijq; sibi annexis proscriptionis, ac illicò Bannicus & proscriptus pronuntiat & publicatur.

Post latam & promulgatam bannitionem ex beneficio juris publici, (quod est mater non noverca) habet jure victus inducias duodecem ab obtenta bannitione septimanarum proximarum, ut possit interea cum Iurevincente componere, inscriptiones pacificationis sui gratia recognoscere, bonis disponere, ea vendere, alienare, Creditorebus porro & Iurevincentibus satisfacere, vel ad cassandam bannitionem ad Tribunal Regni Capitaneo ubi ea obtenta fuerit, & jure vincente adcritatis jure agere, ac Iuris remedijs convenientibus ea sese explicare.

Quod si intra id temporis rem non transegerit, ad cassandum agere neglexerit, consequitur exeqvutio fortis finalis Capitanealis, quam Capitaneus mota terra, seu districtu jurisdictionis suæ proprio, in persona & bonis banniti, secundum præscripta legum & Statutorum Regni, sub panis contra negligentes Officiales sancitis, præstare & exequi tenetur. Quod si spontè non fecerit ad requisitionem victoris, facultatem ha-

bet

bet liberam & integram pars jure vincens actorea eam juridicè vindicandi, contra Capitaneum remissum pro pœnis (adcitato eo nihilominus jure victo) jure agendi, ipsamq; executionem jure evincendi.

Præterea ratione Complicitatis tam realis, quàm personalis, personas bona banniti tenentes, Bannitum domi suæ asservantes, foventes, secum conversantes, palamq; bannito in levipendium Iuris publici patrocinantes, ad Iudicium Capitaneale pro simili pœna bannitionis citandi.

Pro potioritate deniq; Iurium possessores prætextu Iuris alicujus bona jure victi possidentes, ad Iudicium Terrestre conveniendi, Iuraq; sua evincendi, quoad finalem juxta Iuris communis observantiam in talibus fieri solitam, Causæ suæ sortiatur Iuris effectum & satisfactionem.

Isq; in Causis Civilibus servatur in Contumaciam Citati Iuris processus: sunt tamen certæ causæ in quibus è vestigio post lucrum obtentum sequitur iudicatum, & executio, videlicet Divisionis, Expulsionis, Exemptionis, & Limitum, ubi in vim lucri decernitur Divisio, Reintromissio, seu Reinductio in bona, Levatio summæ, & de bonis condescensio: Actoratus cum remissione ad jus Campestre succamerariale.

In criminalibus causis, exceptis recentis criminis post obtentam in Terminò primo pœnam Contumaciæ, in secundo secundæ Citationis Terminò, Citatus ab Actore condemnatur in lucro
pœna-

pœnarum Legum: in vim autem lucri pœnæ legum, videlicet infamiæ aut perpetuæ bannitionis: in causis autem publicis, infamiæ, capitis, & confiscationis bonorum, juxta qualitatem actionum decernuntur & promulgantur.

In Conventionalibus autem Causis Criminalibus Citati ad majorem innocentiam suæ declarationem, non patiuntur sese in pœna Contumaciæ condemnari, verùm super primam Citationem offerunt, voluntq; jure experiri, faciuntq; sibi eo facto illum ex decreto experimenti peremptorium Terminum.

Post latas & publicatas legum pœnas, duplex consequitur executio: respectu quidem criminis patrati in persona infamis: Respectu autem multæ pecuniariæ pro capite cælo, si cædes admilla fuerit, aut vulnera, damnaq; circa violentias illata fuerint, in bonis jure victi.

Contra impossessionatos possessione bonorum Terrestrium carentes Nobiles, in causis civilibus brevior fit in sui contumaciam processus: Nam obtenta in Iudicio Capitaneali pœna Contumaciæ primo in Terminò: secundo verò lucro: tandem in tertio astitione Terminij concitatorij: consequitur in quarto Terminò ipsa pœna bannitionis, & executio in persona duntaxat (liquidem bonis careant) bannitorum.

Condemnantur quoq; ipsi Actores pro Terminò seu Terminis per se vel suos Plenipotentes non comparentes, in sui Contumaciam quæ major est
quàm

quàm rei, in evasione perpetua citationis & causæ, per quam fit amissio & jactura causæ ipsius, & rei quam lucrari intendebant: exceptis causis certis, puta Divisionis bonorum, exemptionis bonorum, Granicierum seu Limitum, ad inscriptiones seu executionis rei judicatæ, quæ evasione non tolluntur.

In Criminalibus autem actionibus Actores per evasione[m] super se à Citatis obtentam, non tantum causa sua labuntur, verum etiam pœnam Talionis subeunt, dum in evasione citationis & causæ cum adjudicatione pœnæ Talionis condemnantur.

PORRO PER CONTROVERSIAM

U B I:

REI Conventi seu Citati duplici modo contra Actores solent procedere, & onus actionis elidere.

Ad querellam etenim seu propositionem Actoris in Ius vocati comparentes, aut certis Iuris diffusijs, quæ dilationes & exceptiones vocantur laborant, juxta Regulam Iuris: Quamdiu me non debere respondere defendo, tam diu non respondendo.

Aut ijs posthabitis in principali negotio, de re, materia, ac quæstione proposita, prima fronte ac in primo causæ limine, cum Actoribus jure experiuntur.

Experimentum id Iuris usitato forensi vocabulo vocatur Litis contestatio, à contestando, quod

Ci-

Citatus re ipsa in lite se velle de principali negotio sine quibusvis ambagibus, experiri testetur.

Liberum quippè est Citatis aut dilationibus & exceptionibus uti, aut confestim in primo congressu litem contestari.

DILATIONES.

Dilationum: Aliæ sunt simplices, quæ nullis egent probationibus, videlicet ad Munimenta causæ necessaria, & simplicis infirmitatis: Aliæ peremptoriæ, utpotè ad Munimenta literatoria specificata, veræ infirmitatis, minorennitatis, ad evictorem è munimentis apparentem conveniendum. Dilatio Visionis, pro majori, ad quietationem producendam.

Veræ infirmitatis dilatione reponitur Terminibus per nuncium Nobilem possessionatum Terræ & districtus, rei conventi propriorum. Lubricæ sunt dilationes: ad munimenta specificatas veræ infirmitatis, pro majori, & producendam quietationem.

In defectu namq; satisfactionis sequitur succubitio in causa. At post alias dilationes receptas, & non probatas, utpotè ad evictorem, minorennitatis, visionis, restat ulterior controversia: sub genus dilationum cadunt legalia impedimenta, necnon legatio publica extra Regnum, & servitium militare Reipublicæ.

Ante omnes inferri debent exceptiones, præterquam veræ infirmitatis, quæ etiam post litem contestatam in puncto Iuramenti, etiam in ulti-

G2

mæ

mæ instantiæ Iudicio in personali actu locum habet dilatio.

Actoribus autem quibus licitum est causam suam protrahere, dilationes ad docendum de Terminum aut Ministerialem statuendum deductionem Processus, Munimentorum simplicium & specificatorum, necnon veræ infirmitatis, & pro majori (quod enim licet reo, licet & Actori) semper sunt liberæ, excepta simplici infirmitate.

In Criminalibus datur aliquando citatio, vel parti utriq; ad scrutinium, vel inquisitionem expedienda dilatio: in causâ verò civili expulsiōnis dilatio utriq; parti servit inquisitionis.

ACCESSORIA.

Exceptiones autem, quas vulgò Accessoria appellant, sunt duplices: Simples quidem, quæ tantum Terminum tollunt.

Peremptoriæ quæ perimunt forum, Actorem, & actionem.

Simplices pugnant contra Terminum, positionem Citationis, & ipsam Citationem.

T E R M I N U S.

Accessorium simplex seu exceptio in accessorio simplici inferitur in primis contra Terminum, dum quaeritur unde Terminus? si ex cruda (ut ajunt) citatione provenire dicatur; extunc Ministerialis statuendus juxta Regulam: nemo respondere tenetur, nisi viso Ministeriali, aut dilatio ad statuendum petenda, qui cum non statuitur, relatio deest, libertas citati à Terminum pro illa vice consequitur.

Si

Si ex Terminum conservato dilationis seu dilationum, scriptionis Terminum, seu generalis, seu specialis, Rejectionis, suspensionisve Causæ, Decreti alicujus, & ex Aresto Terminum promanet conservatus, tunc Actus præcedentium instantiarum dilatio, scriptio Terminum, suspensio, Decretum, & Arrestum demonstranda: si non demonstrantur, liberatur quoq; ab illo Citatus pro ea vice Terminum.

POSITIO CITATIONIS.

In positione Citationis duo observanda: Tempus & Locus. Quoad Tempus: non in archiori quam legibus est præfixum tempore; verum tempestivè, ut Citatis innotescant, & super responsionem maturam habeant deliberationem, Citationes sunt ponendæ, alioquin ob intempestivam citationis positionem fit libertas citati à terminum pro ea vice.

In causis Civilibus, Terrestribus, aut Castrensibus, una ante Terminum septimana.

In Criminalibus porro Castrensibus, & ad deducendum scrutinium duabus ante Terminum septimanis. Ad Tribunal Regni duabus ante Terminum septimanis.

Ad Comititia seu Conventum Regni Generalem in causis publicis criminalibus & pro exemptione honorum Regalium sex ante Terminum septimanis, quæ etiam illæ criminales, in Conventibus particularibus seu provincialibus generalem Præcedentibus sunt publicandæ Citationes

G3

In

In causis verò Criminalibus, inter privatas personas Sacra Regia Majestàte in oris Poloniæ Majoris agente, contra Regnicolas Minoris Poloniæ: & è contra sua Majestàte cum sua Curia in oris constituta Poloniæ Minoris contra Regnicolam Majoris, quatuor ante Terminum septimanis: Earum verò Terrarum in quibus Sacram Regiam Majestatem agere contigerit, Incolis & Indigenis parte ex utraq; duabus ante Terminum septimanis, per Ministerialem generalem cum duobus Nobilibus Citationes sunt ponendæ.

Commisoriales deniq; Innotescentiæ ad dislinitanda bona Terrestria cum Regalibus, duabus ante Terminum septimanis per Ministerialem cum Nobilibus ponantur.

Locus ponendarum: contra possessionatum in Curia sua terrigenali sedis & residentiæ suæ capitalis, sive apud Vladarium, Cmethonem, & Hortulanum Villæ ipsius, positio nihilominus in Curia annuncianda, deficiente autem ibi Curia villanis publicanda. In Villa autem deserta, ligno dilcisso introligata humi fixa in villa propiniori aut Parochia vicinis & Parochianis promulganda & divulganda.

Contra immissione in Parochia ad valvas Ecclesiæ affigenda, & frequentantibus Ecclesiam denuntianda, in ea scilicet Parochia ubi ille antea erat possessionatus, aut natus est, vel eo loci ubi in præsentia commoratur, vitamq; agit, aut ad manus proprias sibi tradenda.

Cim

Citationis ipsius utrum sit ordinata necne? inter simplicis accessorij exceptiones reputatur examen ad quod hæ requiruntur circumstantiæ.

Inprimis Titulus sub quo in lucem prodit, Terminus ad comparandum, certus assignatus, & ipsius Citationis de tempore data circumscripta. Deinde nomen proprium cognomenq; Actoris, & rei seu citati.

Ad extremum norma ipsius, Citationis Essentia videlicet seu Materia causæ, cum sufficienti diserta & expressa per narrationem temporis, loci, qualitatis, quantitatis, valoris rei ac injuriæ principalis circumscriptiōe: occasio vulgariter dicitur.

In Civilibus Taxa vel vadium, in Criminalibus pænæ legum proponuntur: corrigitur quippe lex Scotis parti & Iudicio totidem solvendis, Scutum duobus grossis ætimando Citationis, ratione Tituli, nominis, & sigilli defectus.

Citatio subdividitur in species, Originalis quidem simpliciter dicitur Citatio: Ad satisfaciendum autem pro condemnatis lucris, Concitatio vernacula lingua *Przypowiaſt* vocata. Deinde ad citatio: In primis rei vivificatoria post mortem alicujus ex litigantibus stante lite evenientem, contra successores demortui & superstitis litis cōparticipes directa. Item, post mutatum statum femineum, utpote virginalem aut vidualem in conjugalem. Item ad prosequendam motionem seu appellationem non admissam. Item pos

De-

Decretum aliquod libertatis. Item post terminum translapsum. Item post exactos annos minorennis. Ad extremum post cessionem Iuris & innovationem novi hæredis, seu possessoris bonorum, ad paratam causam per modum additationum solent edi, & scribi Citationes hac forma: Qui te citat seu addicat, &c. &c.

Innotescencia deniq; quæ sapit vim Citationis qua in Termino executionis post obtenta per lucra conveniuntur Citati, qui inde dicuntur Innotesciti: est porro Innotescencia, quasi significatoria Citatio, cum Citatus de perlucris super se obtentis certior redditur: Conclusio tamen redolet citationem, dum scribitur compareas ad videndum & audiendum in vim ulterioris executionis brachij Regalis denuò Actorem ex officio nostro potenter intromitti, &c. &c.

In causa quoq; dislimitationis bonorum Regalium Citatio Commissoria per modum Innotescencie hoc verbo: Innotescimus, ac si dictum fuerit significamus, scribi solet: Mandamus autem præfereff efficaciam Citationis.

Hoc loci notandum: Cum is ordo sit inferendarum Exceptionum, Forum, Actor, Actio, Citatio: consequitur exceptionem præallegatam contra Citationem posteriorem in ordine, post exceptiones nimirum fori, Actoris & Actionis locum habere debere: hic verò ne misceantur peremptoria cum simplicibus inter simplicis accessorij exceptiones expositam esse, verum juxta

or-

ordinem post actionis absolutam exceptionem, ejus usum esse genumum; nam cum statim Citationi contradixeris, videris agnosci forum, Actorem & actionem, ideoq; demum post præfatas fori Actoris & actionis exceptiones, citatio modo præmisso examinanda.

Dicunturq; in generali hæ exceptiones prænarratæ, contra Terminum, positionem Citationis, ac formam ipsius, simplicis seu levis accessorij, & cum super inductas Decreta contra Citatos proferuntur, ab ijs uti à levi accessorio, quo Terminus tantum perit, nullatenus interpositæ admittuntur Motiones.

Sequuntur peremptoriæ licet Accessoriales exceptiones, quarum primaria est fori declinatoria exceptio.

F O R U M.

Forum hoc loci intelligendum est Iudicium seu officium illud, ad quod reus convenitur, citaturve, cujuscunq; rei, summæ pecuniariæ, bonorum, injuriæ, ac violentiarum prætensarum ratione,

Fori proprietas imprimis ex varietate ac diversitate actionum colligitur.

Actionum genus duplex, Criminale & Civile. Actiones merè seu maxime Criminales, quæ dicuntur honoris, spectant ad Conveniunt Regni Generalem, Iudiciumq; Comitiorum Sacræ Regiæ Majestatis, quæ est supremus honoris Iudex, jureq; & merito illud idem Comitiale vendicatur sibi forum, seu Iudicium.

Acti-

Actiones item criminales, sunt Castrenses, partim Iudicij Capitanealis, Articulorum videlicet Castrensium, invasionis domesticæ, incendij, violationis fœminarum, & dispersussionis strætæ publicæ, qui nullibi præterquam in Iudicio Capitaneali jure vindicari queunt: Partim Officij Castrensis, utpotè criminis recentis causæ, ad Constitutionem Regni de securitate publica Iudiciorum & Conventuum publicorum laudatam directæ, quæ indè ad Tribunal Regni per viam Motionis inter causas recentium criminum in duabus septimanis proximis devolutæ, ibidem in principali (prævia in Officio Castrensi inquisitione) finalem suum sortiuntur Iuris effectum & decisionem.

Civiles porro Actiones; sunt aut Terrestris pro injurijs personalibus, realibus & superficialibus, & id genus aliæ, Iudicioq; Terrestri merè competunt: aut Castrenses ad querelam, ad inscriptiones, ex vi remissionis pro executione, ac aliæ legibus Regni definitæ, quibus in Officio Castrensi ob celeriores Iuris effectum, forum indicatum & præfinitum est. Aut Capitaneales, quæ Iudicio Capitaneali merè competunt.

Deinde respectu personarum forum pensandum: nam juxta Regulam Iuris, Actor sequi debet forum rei. Possessionata igitur persona ad proprium & competens jurisdictionis suæ, cui respectu bonorum suorum subest, convenienda est forum, seu Iudicium, neq; è suo districtu pro-

prio

prio in alium evocanda, sub evocationis pœna, quæ est quatuordecem Marcarum: Impossessionata verò persona, ejus ipsius Capitanei, sub cujus versatur jurisdictione, subest Iudicio.

Ex incompetencia quoq; Actoris & actionis interdum arguitur forum: verum cum hæc distinctæ & singulares sint exceptiones in primis fori sit cognitio.

Judicis quoq; persona æstimanda: an habilis, pleni juris possessionata, jurata, autenticæq; sit persona? Substitutiones & surrogationes alterius personæ in locum Iudicis nisi fuerit legibus Regni approbatæ fieri non possunt validæ.

Excepta causa Iudicis propria, ad cujus actum licet Iudici personam aliquam idoneam in locum suum subdelegare, & coram subdelegato causam eandem absolvere.

Ex nullitate & incompetencia fori sequitur processus nullitas maxima, sive in Contumaciam, sive per controversiam obtenti: Praxis tamen obtinuit, cum Citatus Actorem in foro incompetenti in evasione condemnaverit, eaq; evasio arrestata ab Actore fuerit, hac condemnatione Citatum agnovisse forum, nec illud subterfugere posse.

Per inscriptionem quodcumq; sibi recognoscens assignavit respondendi forum, etiam extra suum competens, ibi respondere, & legem quam sibi tulit tolerare tenetur. Nemo namq; juxta Regulam Iuris derogat Iuri suo, nisi per propriam recognitionem.

ACTOR

Altera exceptio peremptoria contra Actorem per objectionem incompetentis Actoris.

Hic imprimis cernendum est; utrum Actor sit pleni Iuris? An non infamis, bannitus, proscriptus, & publicatus? & exinde habeatne in Iudicio locum standi? in Criminalibus tamen actionibus, ubi agitur de honore, objecta bannitio Civilis non obstat ad vindicandam causam honoris, quæ est majoris, seu maximi momenti.

Item minorennis an adultus? si minorennis, utrum cum Tutorum agat assistentia? qui si fuerint diversi, & sibi dissentientes: Exempli gratia: Naturales cum inscriptis seu dativis concurrant, tunc imprimis inter se de legalitate Tutoriæ Iure experiri tenentur: Maritata cum marito, virgo Tutorum, mentecaptus amicorum, aut curatorum à Sacra Regia Majestate assignatorum, subditus Domini sui assistentia & auctoritate agere debent: deinde respectu Conditionis, præcipue in personalibus injurijs, puta cædis, vulnerum, carcerum, & aliarum quarumvis violentiarum personam tangentium, competentia Actoris dijudicanda. Nobilisne sit an plebeja persona? ubi si ignobilis & plebeja persona usurpato sibi nobilitari titulo, genere, & conditione Iure nobilium pro aliqua personali contra nobilem agat injuria: objiciente sibi citato imparitatem Iuris & ignobilitatem, tenetur juxta dispositionem Legum Regni suam deducere nobili-

bilitatem; porro deducta actionem principalem, quæ ad deductionem fit in suspensio, prosequi; in qua si Citatus deductione defecerit, causam illam amittit, ac insuper pœnas luit: si deduxerit viceversa & in contrarium actor temerariæ objectionis pœnas dat, & in principali causa sese justificare tenetur.

Si plures sint actores conjuncti in causa, sufficit unus ad causam promovendam præsentia: Ex materia quoq; subjecta actionis, incompetencia Actoris conijcitur, cum Actor pro aliena agit injuria, vel ad alienam inscriptionem, usufructuarius Dominus, Dominavè pro injuria hæreditaria fundum tangere pariter subditus (juxta Statutum de retibus) agere nequeunt.

Uxor tamen & remotiores amici silentibus; seu per negligentiam, seu per conniventiam, seu per inscitiam proximioribus, pœnam publicam Turris ratione occisi capitis Iure vindicare & evincere possunt: necnon pro eliberatione captivi de carceribus, non tantum amici, verum servus pro Domino, Dominus pro servo agere possunt.

Actoribus quoq; diversis duobus pluribusvè pro una eademq; re, ac pro uno & eodem Terminò concurrentibus, non tenetur Citatus respondere, quoad inter se invicem Iure experiantur: Actor tamen interceptor actionis, qui post multas principalioris Actoris instantias subsequenter sese in causam insinuare voluerit, rejicitur.

Insuper è fontibus Iuris pro qualitate causarum multa contra competentiam Actoris, depromuntur argumenta.

Persona quoq; ipsius rei seu Citati ex iisdem consideranda circumstantiis: ratione Iuris an sit pleni, Bannitus necne! Aetatis & discretionis: Minorennis an adultus? compos rationis, an mente captus? Sexus virgo, maritata, vidua? hæc sui juris, absq; Tutorum & mariti assistentia agere nequeunt.

A C T I O.

Ea competens esse dicitur actio, quæ de jure competenter datur, instituitur, dariq; & institui potest. Si Iuri publico, æquitati, pactis contractuum, inscriptioni, praxi communi, ac ipsi rationi fuerit consentanea, de lege, æquitate, natura pactorum, inscriptione, praxi communi ac ipsa ratione suadente competens esse probatur.

Si dissona, metas legis, æquitatis, pactorum, inscriptionis excedat & transiliat, contra vel ultra naturam sancita, & præscripta legis, tam publicæ, quam privæ extendatur, incompetens & inconveniens omnino est ista actio: iisdem quoq; quibus Actor, ita ipsa actio confutatur, & oppugnatur rationibus & argumentis.

Quæ cum latè pateat, & ipsa ratiocinatione constet, ad certos reduci non potest Terminos, exceptio.

In causis Terrestribus usitatissimæ sunt hæc exceptiones, per objectionem incompetentiæ acto-

ris & actionis, à quibus præcipue actionis tanquam peremptorijs exceptionibus, Decretisq; contra Citatum desuper latis ab adinventâ competentî actione, motiones citatis ad Tribunal Regni interpositæ, admittuntur: exceptis causis administrandæ justitiæ ratione cædis & vulnerum, & pro subdito fugitivo, quæ moram non tolerant.

C I T A T I O.

Post exceptionem incompetentis actionis sequitur immediatè juxta ordinem legitimum inferendarum exceptionum contra Citationem exceptio, quæ ut præmissum est inter exceptiones simplicis, seu levis accessorij posita & reputata est, hic porro pro suo debito ordine in toto reassumitur.

FATALIA & PRÆSCRIPTIO.

Exceptio seu objectio fataliorum & præscriptionis succedit. Fataliorum quidem in processu, dum continuatio processus à sui inchoatione intra annum & sex septimanas intermittitur, aut ab obtenta aliqua in processu (excepta executione rei judicatæ, seu postea astum terminum concitatorium ulteriori executione quæ ad triennium & trimestre durat) instantia.

Solent equidem Actores translapsis Terminis processum fatalibus extinctum & abolitum resciscitare; verum relationem post commissâ fatalia depositis Citationibus factam, juramento proprio liquidare tenentur.

Porò præscriptio in re seu materia subjecta currit, prout qualitas rei, injuriæ, materiæ, perso-

narumq; tulerit, quæ est legibus Regni circumscripta, ac suo loco denotata, ac simul quibus ipsa minimè noceat causis præscriptio.

Objecta & non probata factum agnoscitur præscriptione.

Exceptionum harum præinsertarum simplicium & peremptoriarum gradus Decretorum triplex: Procede, Responde, Directè responde, quarum exceptionum in inferendo delectus, nè altera alteri deroget, habeatur

LITIS CONTESTATIO.

Accessorijis absolutis instat litis contestatio, seu in principali directæ responsio.

Hic dupliciter Citati sese iustificant, præcipuè in Terrestribus injurijs.

Aut factum agnoscunt, & satisfaciunt, seu offerunt satisfactionem. Aut negant, & volunt evadere, vel Actoribus deferunt probationem.

Porro Citato simpliciter negante, & ad evaluationem sese non trahente, Actor contenta Citationis suæ probare tenetur: non probante Citatus absolvitur.

Si verò Citatus personaliter stans coram Iudicio agnoverit factum, aut debitum decernitur absq; quavis probatione satisfactio & solutio juxta Regulam iuris, ubi adest rei confessio, ibi non est necessaria Actoris probatio. Sunt tamen certæ causæ in quibus de jure cedit Actoribus probatio, præcipuè in causis vulnerum circa officiosam obductionem, propior Actor ad comprobanda vulnera.

In

In Terrestribus, actionibus post Actoris agnitionem aut probationem Citati, decernitur debiti quidem specificati solutio, pro injuria verò & re, controversa juxta taxam Iuris seu Iudicis (præcipuè cum deferitur probatio salva moderatione taxæ) in proximis Terminis sub taxa in Citationem posita satisfactio.

In ultimæ autem instantiæ nempe Tribunalis Regni Iudicij sub vadio vel taxa quæ jam exnunc in defectu satisfactionis decernitur, additur, remittitur.

In causis ad inscriptionem puri debiti in directæ responsione expiratis gradibus exceptionum (quibus ad inscriptionem nullus datur de lure locus) decernitur solutio, sub vadio iuxta pœna trium Marcarum parti & Iudicio totidem.

In alijs autem causis citata parte in directæ responsione tergiversante, sive etiam rebelliter à Iudicio discedente, cum gradus desint exemptionum, decernitur actoribus ulterior Iuris processus super Citatis obtinendus, & condemnantur juxta exigentiam Terminum in lucro, aut alio quovis condemnationis genere, è causa illa scaturiente.

In eadem quoq; directæ responsione, probationes literatorix, autentica documenta, Decreta, judicata jura, possessiones, dispositiones, præcipuè in causis hæreditariæ quæstionis in statu juridicali, seu qualitatis, ubi de iuribus disputatur, plurimum habent valoris & momenti.

In statu verò conjecturali, ubi an sit factum de-

H

cer-

certatur, deficientibus literatorijs, sequitur probatio vel evasio juratoria, tanquam ultimum juris remedium.

In Criminalibus autem actionibus tota vis consistit in scrutinijs, è quibus patet facti & actionis qualitas, ijs lectis & examinatis, aut Actori convictio, aut Citato decernitur evasio; si innocentia inculpati ex scrutinijs liquidò apparuerit, pronuntiatur de plano liber à causa, & super Actore decernitur pœna Talionis. At ubi Citatus juramento, seu evasione juratoriâ factum diluerit, Actor pœnâ Talionis non subiacet. Interdum etiam liberato de plano Citato, Actor quoque quòd non temerè egerit, ab omni nexu juris & pœnis quibuscvis liber pronuntiatur.

In causis Terrestribus, ratione profugi subditi, quarum ad præsens magna crevit copia, duplex est Citati in principali negotio responsio.

Aut per modum affirmationis, dum affirmat & probare intendit, subditum occasione cujus res est, esse suum proprium hereditarium, per omnes præscriptiones Iuris pacificè per se possessum, unde juxta Statutum de possessore circa hereditatem & possessionem suam propior est Citatus metuentius ad comprobandam subditi proprietatem.

Aut per modum negativæ, dum ait se subditum qui petitur in bonis suis non habere, nec ipsam Citationem circa se prævenisse, propiorq; est eo nomine ad evadendum in proximis: poterit tamen loco juramenti, si habeat subditum pro Terminò

ex

ex Decreto juramenti cadente illicò statuere, & extrahere.

Porrò si Citatus super alterutrum (quod in suo positum est arbitrio) jurare ipse nolit, liberam habet facultatem deferendæ Actori (in prima tamen Iuris instantia) super proprietatem subditi & non admissam in agendo præscriptionem probationis Juratoriæ, quam ille ex delatione Citati cum duobus testibus præstare tenetur, alioquin ni præstiterit, Citatus a causa liberabitur.

Si novus hæres nactus super bonorum hereditate, subditum repetierit, delataq; sibi fuerit à Citato probatio: tunc juxta præjudicata ultimæ instantiæ, ad rotam Juramenti, quod nec ipse, nec sui antecessores præscripserunt agere, addi debet clausula.

In his actionibus, nulla alia nisi veræ infirmitatis habet locum dilatio, ad mētem legis de Cmethone fugiente ubiq; jure Polonico in primo peremptorio Terminò sine dilatione, (excepta vera infirmitate) jure repetendo laudatæ. Nè videlicet Dominus per protractionem & remoram, debito frustretur subditi Officio, & laboribus.

Ideoq; jure ac meritò ad sensum legis ejusdem sese accommodando, semotis quibuscvis procrastinationibus, stricto jure judicatur istiusmodi actiones.

Cmethonis fugitivi cum uxore, liberis, pecoribus, pecudibus, ac tota supellebili domestica, Taxa quingentarum Marcarum pluris æstimari non potest, sub nullitate totius actus.

H 2

Præ-

Præscriptio à prima notitia unius anni.

Supra insertis hæc quoq; adiicitur, non postrema imò legalis ratione fugitivi Citati defensio asserentis quod subditus is qui jure vindicatur im-
possessionatus duxit in matrimonium subditam suam possessionatam, si ita se res habet: Eam tamen ipsemet Citatus fundi Dominus juramēto suo proprio liquidare tenetur assertionem. Cætera in foro versantem docebit usus, & experientia.

APOPHTEGMATA

De Iustitia, Magistratu, ac Legibus.

AGESILAUS sciscitatus, utra virtus esset præstantior? Fortitudo an Iustitia? graviter respondit: Fortitudinis nullum ulum esse, nisi adsit Iustitia: quod si omnes essent justi, nihil opus fortitudine.

ANTISTHENES frequenter dicebat, virum justum pluris faciendum, quàm cognatum; arctiora enim sunt vincula virtutis, quàm sanguinis, & omnis bonus bono proximo cognatus est, propter animorum similitudinem. Idem ajebat: Hominem virtute præditum sibi parare defensores non fortes tantum, sed etiam æquos & justos.

ARISTIDES interrogatus, quid justum esset? aliena non concupiscere, respondit.

ACROTATUS parentibus postulantibus & instantibus, ut sibi in re quapiam injusta adesset, respondit: donec essem apud vos, nullam tenebam
justi-

iustitiæ scientiam; ubi me patriæ tradidistis, conabor huic magis obtemperare, quàm vobis. Et quando quidem hæc vestra est sententia, ut quæ sunt optima faciam: Optima verò sunt, quæ iusta sunt, quæ vultis faciam, quæ nunc jubetis negabo.

ARISTIDES, quendam reum egerat, at cùm Iudices post Aristidis accusationem nollent audire reum, sed protinùs ad suffragia quibus eum damnaturi erant, properarent, Aristides supplex pro eo intercessit apud Iudices, ut eum juxta legum præscripta diligenter audirent, tanta erat in viro legum æquiq; observantia.

ARCHIDAMUS, roganti quinam essent Spartanæ Civitatis Præfetti? Leges, inquit, ac legitimi Magistratus. Graviter censuit in Repub: bene instituta supremam authoritatem legibus esse deferendam, nec ulli Magistratui fas esse quicquam contra leges publicas tentare.

ARCHITAS dicebat, Iudicem & aram idem esse, pariter enim ad utrumq; confugiunt, qui injuriâ afficiuntur: Sentiens tales oportere esse Iudices, ut oppressis sint præsidio.

ARISTIDES, cùm inter duos privatos causam cognosceret, & alter quo Aristidem irritaret in adversarium extra causam multa commemoraret, quibus ille læsisset eum: Aristides interpellans hominem: ista nunc inquit, mihi fac ô bone, & si quid te læsit, eloquere, tibi enim in præsentia, non mihi Iudex sedeo.

ALPHONSUS Magistratus Cotem appellare solitus est, qua hominum ingenia probantur; Magistratus enim ut communi verbo celebratur, indicat Virtutem.

ATHENIENSES scitu dignissimum est iuramentum, quod Ephebi Athenienses Republicæ præstare solebant. His autem verbis fuit conceptum: Non ignominia afficiam arma sacra, neque deseram meum commilitonem, quo cum junctus fuero: Dimicabo pro aris & focis, & solus, & cum multis Patriam non derelinquam in deteriori statu, sed ampliori meliori; quam acceperim. Semper Magistratui, Præfecto obediam, & legibus constitutis parebo, atque alijs quibuscumque plebi scitis: Quod si quis leges vel irritas facere, vel eis non obtemperare velit, non concedam, sed ulciscar id, solus & cum pluribus: Horum mihi Dij testes & conscij sunt.

ARCHITAS PYTAGOREUS in legibus sanciendo dicebat, ea primum esse sancienda, quæ Deos, genios & parentes spectarent, & in tumma, quæ honesta egregiaque sunt: secundo loco utilia: decere autem in animis Civium potius, quam in scrinijs & tabulis conditas esse leges. Idem, Leges rationem Regionum, & locorum habere debere dicebat, quum nec omne solum ferat omnia: nec omnium hominum animi earundem virtutum capaces sint.

ANONYMUS, quidam in acie quum strictum jam ensen in hostem esset infixurus, quoniam in-

interim signum datum esset receptui canens, non infixit: roganti quidam verò, cur hostem quem in potestate habebat, non occidisset? Quoniam, inquit, melius est parere Imperatori, quam hostem occidere. Exemplum disciplinæ militaris: non licebat ferire hostem, nisi tuba dedisset signum: Eadem simul atque cecinerat receptui, crimen erat hostem interemisse.

ALPHONSUS agebat olim inter Iovem, Neptunum, & Plutonem omnium rerum partitionem trifariam esse factam, & horum unumquemque sua sorte contentum esse, nec occupare aliena: At inter homines neminem sua portione contentum esse.

BIAS, damnaturus quempiam ad mortem, lachrymatus est miseriam hominis, & merito deplorandam fortunam: verum cum dixisset quidam, quid est quod desistas, cum in tuo sit arbitrio condemnare aut liberare hominem? respondit Bias: Necessarium quidem esse naturæ condolare: à lege autem & iustitiæ regula discedere magis perniciosum est. Idem dicere solebat: Se malle inter inimicos, quam amicos judicare. Ex amicis alterum prorsus futurum inimicum: ex inimicis autem alterum amicum. Idem, Considera, inquit, & postea rem aggredere. Idem, Aggredere tardius agenda, aggressus age constans.

CLEON, postquam Republicæ administrationem capeßere destinasset, testatus est se jam omnium amicitiarum vincula solvere velle, quod amico plerumque obstat, ne liceat ubique rectum tenere clavum.

CHILON monuit obtemperandum esse legibus. Idem, Non committendum esse dicebat, ut lingua præcurrat mentem: Admonens prius cogitandum quæ loquaris, quam lingua prorumpat in verba: Nescit enim vox missa reverti.

CICERO Legem nihil aliud esse dixit, nisi rectam à numine Deorum tractam rationem, imperantem honesta, prohibentem contraria. Idem, Fundamentum libertatis, fontem æquitatis, mentem, animum, consilium, & sententiam Civitatis, posita esse in legibus asserbat. Idem cum Iudici dicenda est sententia, meminerit inquit, le **DEUM** habere resem, id est, mentem suam, quâ nihil homini dedit ipse **DEUS** divinius. Neq; contra Republicam, neq; contra Iusjurandum & fidem, amici causa Vir bonus faciet, ne sit Iudex quidem de ipso amico. Ponit enim personam amici cum induit Iudicis. Idem, quis dubitet, inquit, quin ad Consulatum adipiscendum multò plus afferat dignitatis, rei militaris, quam Iuris Civilis gloria: vigilas tu de nocte, ut tuis Consultoribus respondeas: ille, ut quo intendit maturè cum exercitu perveniat: Tu actionem instituis, ille aciem instruit: Tu caves ne tui Consultores, ille ne Urbes aut Castra capiantur: Ille tenet, & scit, ut hostium copiarum, Tu ut aquæ pluviarum arceantur: Ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis.

CATULUS cuidam Oratori malo, qui cum in epilogo misericordiam se movisse putaret, postquam

quam affedit, rogavit hunc, viderentne misericordiam movisse, ac magnam quidem, inquit: Neminem enim puto tam durum esse, cui non Oratio tua miseranda visa sit.

DEMOCRITUS. Bonum esse dicebat, non injuriam facere, sed ne velle quidem. Idem, Optimus, inquit, Iudex esse dicitur, qui cito intelligit, & lentè judicat. Alterum quidem est benevolentia: alterum exacta diligentia. Idem addebat, nihil inconsideratè agendum in Iudicio, sed prius deliberandum, nec cogitatione festinandum, ut aliquid plus quam liceat dicatur, sed lentè & cunctanter appetitio accuratè exercenda est, nec ad gratiam immutanda; nam inconstans inconsulto, & levis temerario deterior est.

DEMOSTHENES Civitatis animam esse leges dicebat, ut enim animam corpus carens cadit, sic Civitates, nullis administratæ legibus evertuntur.

DIOGENES dicebat, nec legem esse sine Civitate, nec Civitatem sine lege.

EPICURUS Leges sapientum causa positas esse dicebat, non ut injurijs abstinere, sed ne eis afficiantur.

EPICLETUS, Multa extant ab eo de legibus scire dicta. Inter hæc: Legis scopus est, bene mereri de vita hominum: Ægri servator est medicus: Injuriam passi lex: Leges verissimæ sunt, quæ iustissimæ sunt. Legi, Principi, & sapientiori cedere, decorum est.

HERACLITUS. Cives non minus oportere pugare pro legibus, quam pro manibus, quod abiq; legibus nullo pacto esse possit: Civitas incolumis, abiq; manibus posset.

HIEROCLES. Est inquit, patria, veluti alter quidam **DEUS**, & primus maximusq; Parens, quare qui nomen ei imposuit, à re ipsa non temere Patriam nominavit. Vocabulo quidem à Patre deducto pronuntiato, tamen feminina terminatione, ut ex utroq; Parente mixtum esset. Atq; hæc ratio insinuat Patriam unam ex æquo, ut utrumq; Parentem colendam esse.

ISOCRATES. Jusjurandum oblatum duabus de causis fide firmandum esse (vadebat, vel ut seipsum turpi suspitione liberet, vel ut amicos ex magnis periculis eripias. Pecuniarum verò gratia etiam si justam causam habeas, non per Deos jurandum dicebat. Idem dicebat: Virum frugi, & prudentem debere præteritorum meminisse, agere præsentia, futura cavere.

LYSIAS dicebat: Iudices eadem mente præditos esse debere, qua legislatores. Item interrogatus: Cur munera à Messenjis oblata non accepisset, quoniam in leges justitiæ graviter peccassem.

LYCURGUS. Eatenus amicis & familiaribus auxiliandum esse dicebat, ut jurejurando non admitteretur perjurium. Idem dicere solitus est, duabus potissimum rebus contineri Rempublicam: Premio scilicet & pæna, quo dicto eam de-

demum Rempublicam salvam esse putavit, in qua boni præmijs invitantur, mali verò pænis afficiuntur.

LEO BIZANTUS cuidam percontanti: In qua demum Civitate tutò vivere posset? In ea, ait, quam qui incolunt, neq; plus possident, neq; minus, & ubi justitia viget. Graviter admonuit, eam Civitatem tutò habitari posse, in qua justitiæ cura habetur.

M. CATO Magistratum, Iudicem dicebat, nec pro justis orandum, nec pro injustis exorandum, sensit culpam esse Iudicum: si ut justi & æqui fiant, orandi sunt, quum oporteat ultrò favere bonis.

PERICLES ab amico rogatus, ut pro re causaq; ejus falsum pejeraret; respondit, oportet me amicis accommodare sed usq; ad aras.

PHILEMON eum Virum justum esse pronuntiabat, non qui injurius non esset, sed qui cum esse possit, ne sit, cavet: Neq; qui parva non accipit, sed qui magnis cum potest abstinet. qui omnia hæc servaverit, sed qui incorrupta legitimaq; natura justus esse mavult, quam videri.

PHOCION ab Antipatro rogatus, ut nescio quid injusti faceret: non potes inquit simul me amico & adulatore uti; Amicus enim eò usq; obsecundat amico, quousq; justitia & æquitas patitur.

PUBLIUS RUTILIUS amico cuidam rem injustam petenti pernegabat, cumq; is commotus per

per summam indignationem diceret: Quid ergo mihi opus est tua amicitia? Immo inquit Rutilius, quid mihi opus est tua amicitia, si me urgere cupis ut in iustitiæ leges tua causa peccē.

PYTHAGORAS dicebat: Peregrinum Virum iustum non modò Cive, sed etiam consanguineo majoris esse faciendum.

POPULUS Romanus, Carbone pollicēte quidpiam & addente Iusjurandum cum execratione: Populus vicissim iuravit se illi non credere. Probis viris & injuratis habenda est fides, levibusne iuratis quidem. Refertur ad id versus, Menandri (vadet loquentis vita, non oratio).

PLATO dicebat: Necesse est leges hominibus ponere, ut secundum eas vivant: alioquin nihil à feris discreparent. Huiusquē rei causam esse quod nullius hominis ingenium ita natura institutum est, ut quæ ad publicum bonum conferant, sufficienter cognoscat, etsi cognovit ut optimum id quod novit agere possit.

PLUTARCHUS. Tot, inquit, tantorumquē bonorum & munerum, quæ à Dijs largiuntur, nullus est fructus, aut ulus sine Lege, Iure, & Principe. Ius est finis legis: Principis opus lex. Princeps autem Imago DEI cuncta administrātis.

PAUSANIAS cuidam roganti, quamobrem apud Spartanos nefas esset, ullam prisca rerum novare legum; quoniam inquit, legibus convenit auctoritas in homines, non hominibus in leges.

SERB; SCÆVOLA. Vir tum Iurisprudentia,

tum

tum M. Antonini Imperatoris amicitia celebris dicere solitus est, Ius Civile vigilantibus scriptum esse, non dormitantibus.

SOCRATES, Civitates optimè gubernari dicebat, cum iniusti dant pœnas. Idem interrogatus, quid magis ad Reipublicæ salutem prodesset? respondit: Si boni præmijs invitarentur, mali autem pœnis cōerceantur.

Idem interrogatus, quam ratione nullum in urbe scelus perpetraretur: Si tam indignarentur illi quibus non facta est injuria, quàm quibus facta est. Sensit Vir prudentissimus tum demum eam salvam esse Rempublicam, cum qui boni Viri sunt, malos pœnis cōerceant, ne insontes afficiant contumeliā.

THEMISTOCLES oratus à Simonide Pœta, ut amicum non adeò justam causam habentem, quàm commendatissimum haberet, respondit: Nec Simonidem fore bonum Pœtam, nisi mensuram modumquē in canendis Carminibus, quæ scribebat, curaret. Nequē se bonum prætorem habitum iri, si legibus ac iustitiæ, alicujus gratiam prætulisset.

THEOPHRASTUS dicebat, bonos non multis egere legibus: non enim res ipsæ legum causa, sed leges earum causa ponuntur. Idem percōtatus, quidnam Rempublicam conservaret? respondit: præmium & pœna. Idem suscitatus, quidnam vitam humanam conservaret: respondit: Beneficentia, honor, & præmium.

DI-

DICTA & SAPIENTIÆ

Sapientum eodem spectantia.

A Vitijs abstineto. Legibus pareto.
 Magistratum revereto. Nè jurato.
 Pacem dilige. Inimicitias depone.
 Justè rem para. Lucrum turpe res pessima.
 Justè judicato. Calumniam oderis.
 Ne prior injuriam facies.
 Cùm erraveris muta consilium.
 Nemo patricidæ supplicio misericordia movetur.
 Improbò benè esse non potest.
 Impij pœnas luunt.
 Animi conscientia improbi cruciantur.
 Peccare licet nēmini.
 Cujusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare.
 Qui non defendit injuriam, neq; propulsat à suo cum potest, injustè facit.
 Justitia virtus est omnium Regina & Domina virtutum.
 Justitia, in qua virtutis est splendor maximus, ex qua boni Viri nominantur.
 Justitia erga DEUM religio, erga Parentes pietas, erga vulgum bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animadvertenda lenitas, in amicitia benevolentia nominatur.
 Fundamentum perpetuæ commendationis, & famæ est justitia.
 Justitiæ opponitur nocendi cupido.

Justi-

Justitia commutativa est, quæ commutat æqualia proportionē arithmetica, id est, quæ simpliciter rerum æqualitatem offert.
 Justitia distributiva est, personarum ordinatio, in omni vita publica & privata juxta proportionem Geometricam, in qua gradus officiorum & personarum constituuntur, & idoneis aptæ functiones tribuuntur.
 Prudentia conjuncta cum justitia, est prudentia in judicando.
 Omnia prius consilio, quàm armis experiri sapientem decet.
 Vita comparata est vita hominum aliena, melius ut videant, & judicent quàm sua.
 In alienis erratis perspicaces sumus; ad suam quisq; luscior est.
 Non videmus manticæ quod in tergo est.
 Quæ in alijs reprehendis, ea ne facias ipse. Senti uti foro. Quod homines, tot sententiæ. Suus cuiq; mos est.
 Carere debet enim vitio, qui in alium paratus est dicere. Si perges mihi ea dicere, quæ vis, audies quæ non vis.
 Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira tarditatemq; supplicij gravitate compenlat.
 Pœna est vehemens nocte dieq; suum gestare in pectore testem.
 Domi industria, foris justum imperium, animus in consulendo liber, neq; delicto, neq; libidini obnoxius, illustres & magnos fecere plebrosque. Quod

Quod cavere possis, stultum admittere est.
 Nonne id flagitium est, te alijs consilium dare,
 foris sapere, tibi non posse auxiliari?
 Mihi non videtur quod sit factum legibus, re-
 scindi posse.

Legem nocens veretur, fortunam innocens.
 Lex est æterna quiddam, quod universum mun-
 dum regit, imperandi prohibendiq; sapientia.
 Lex est iustorum, iniustorumq; distinctio, ad il-
 lam antiquissimam & rerum omnium princi-
 pem naturam expressa, ad quam leges homi-
 num diriguntur, quæ supplicio improbos affi-
 ciunt, & tuentur ac defendunt bonos.
 Consultius est se non committere periculo, quàm
 dare operam, ut ingressus periculum temet
 expedias.

Ne litiga frustra cum homine qui te non læsit;
 Veritas vincit & probatur.
 Conscientia mille testes.
 Quod iustum est, imitare.
 Ad consilium ne accesseris, antequam voceris.
 Consule inculpate.
 Accipere præstat, quàm facere injuriam.
 Veritati adhæreto. Probrum fugito.
 Nil temerè credideris. Foro te para;
 Age quæ iusta sunt.
 Inter amicos ne fueris Iudex.
 Qui parcit malis, nocet bonis.
 Fit injuria bonis, cum impunitas datur malis.
 Existimationem retine.

Æquum

Æquum iudica, non ad lucrum aut gratiam, sed
 ad regulam æquitatis.
 Iudex bonus nihil ex suo arbitrio facit, sed se-
 cundum leges & jura pronuntiat.
 Omnia iudicia aut distrahendarum controversi-
 arum, aut puniendorum malefactorum causâ
 reperta sunt.
 Quod major pars iudicat, id jus ratumq; esto.
 Sit summa in jure dicendo severitas.
 Qui Jus Civile contemnendum putat, is vincula
 convellit, non modò iudiciorum, sed etiam
 utilitatis, vitæq; communis.
 Illud stude quod iustum est, quod turpe factu
 est, ne affectes.
 Quæ culpæ soles, ea tu ne feceris ipse.
 Turpe est Doctori, cum culpa redarguit ipsum.
 Quod meritò pateris, patienter ferre memento.
 Cumq; reus tibi sis, ipsum te iudice damna.
 Bonus tametsi punitur, non extinguitur.
 Veritas & iustitia premi potest ad tempus, sed
 emergit postea. Fidem serva.
 Fidem qui perdit, nil potest ultra perdere.
 Omnia perdidit, qui fidem perdidit.
 Fides ut anima, undè abiit, nunquàm redit.
 Illo nocens se damnat, quo peccat die.
 Quisquis admittit scelus, illicò sibi damnatus est,
 iudice cōscientia, etiam si iudex nemo pronūtiat.
 Fortitudo est animi affectio in periculo adeun-
 do, & in labore ac dolore perferendo. For-
 tes fortuna adjuvat.

Ma-

Magnitudinis animi ac fortitudinis proprium eſt, nihil extimeſcere, omnia humana deſpicere, nihil quod homini accidere poſſit intolerandum putare.

Fortitudo omnis aut in dolore, aut in labore, aut in periculo ſpectatur.

Labor in negotijs, fortitudo in periculis.

Pungit quippe magnus magnum Virum caſus, & nonniſi ſui ipſius oblitus, acceptarum calamitatum ſit obliuiſus.

Mala cauſa eſt, quæ requirit miſericordiam.

Innocentia non eget miſericordia, ſed æquum deſiderat Iudicem; At cui fiducia rei eſt tota in miſericordia Iudicis, peſſimam habet cauſam: Nimium altercando veritas amittitur.

Moderata diſceptatione veritas excutitur, at immoderata perditur.

Elige juſtam potiùs paupertatem, quàm diuitias injuſtas.

Neminem tibi junxeris eorum, quibus iniuſtitia ſuſcro eſt, ſed potiùs eos, qui propter juſtitiam ferunt jaſturas.

Juſti enim etiãſi nulla alia re ſuperent injuſtos, honeſta tamen ſpe ipſos antecellunt.

Hem dolor quàm miſer eſt, qui in tormento vocem non habet.

Ridiculum eſt, odio nocentis, perdere innocentem.

Stultum eſt ſic odiſſe peccatum, ut ipſe pecces.

Veterem ferendo injuriam, novam paras.

Si ſinis impunitum peccatum, facis ut iterum liceat peccare.

In-

Inconſulta conſilia nonnunquam feliciter cedunt. Juſtum ſanctumq; juramentum omnibus maximi faciendum eſt.

Plurima jurejurando firmantur Dijs immortalibus interpoſitis, tùm Judicibus, tùm teſtibus.

Vera Nobilitas ulu diſciplinaq; militari ac cæteris animi corporitq; dotibus, & virtutibus acquiritur.

Non aliundè florente Reſpublicæ, quàm ſi legum vigeat auctoritas.

Legibus, & earum obſervantia, exornanda omnia.

Decet nos cùm propter nos ipſos, tùm propter reliqua noſtra facinora, ut oſtendamus omnibus hominibus, nos & antea & nunc & ſemper fuiſſe, & eſſe Juris & æqui ſtudioſos.

MAGISTRATVS

Veteris Populi Romani.

I. CONSULES.

Statim poſt Reges exactos, Anno Urbis conditæ, Ducentefimo quadrageſimo quarto inſtituit, duo creabantur, ijdemq; anni, loco Regum creati, & cum pleno jure eorum

Caput Reipublicæ habebantur: Habuerunt juſ ſummum militiæ, Imperium in provincias, juſ convocandi populi, cum eo leges condendi. licteras à Præſidibus Provinciarum accipendi, Legatos ab externis audiendi, Senatũ convocandi, dimittendi.

Vis omnis & imperium liberrimum primum apud illos, pacem bellumvè facere, fœdera ferre, cœercere, animadvertere, jus vitæ necilq; in Cives habere.

Imminuta tandem eorum potestas, nè gravis libertati esset. Provocatione ad populum tanquam majorem Judicem, & intercessione Tribunalium, qui intercedere & impedire omnes Consulares actiones poterant, velut populi voce.

Insignia Consulium: Fasces duodecem cum listoribus, Toga prætexta, Sella curulis, Scipio eburneus, sive Sceptum.

Ritus: Calendis Januarijs in leges jurabant. Formula jurandi solennis & brevis. Viderent Consules nè quid Respub: detrimenti acciperet. Habituri Consilia, jurabant se nihil contra Leges fecisse. A Capitolio in Senatum deducebantur. Tandem eadem die amicis munera Consularia mittebantur, suffragijs populi creabantur.

II. PRÆTORES.

Juxta Consules dignitate proximi, & collegæ Consulibus appellantur, quoniam ipsi auspicijs creabantur.

Creatus initio unus post alter adjectus, qui jus diceret, ille inter Cives, hic peregrinos: ideo alter urbanus, alter peregrinus appellatus. Tandem fuerunt sex, è quibus duo soli in Urbe manebant, reliqui quatuor in Provincias ibant, quas fors assignarat. Numerus eorum augebatur, minuebatur pro temporum varietate,

Insi-

Insignia: Prætextæ togæ illis jus, item sellæ curulis, listores cum falcibus sex habuere. Munera Prætorum præcipua tria: Ludi, Sacra, jurisdictio: Ludos varios dabant ad gratiam populi. Sacrum plerumq; curabant Bonæ Dæ, quod domi eorum ab Uxore fiebat. Privata judicia, id est, res Civiles tractabant duo soli è Prætoribus: Urbanus, & Peregrinus. Publica sive Criminales reliqui omnes: ita tamen ut singulis certæ essent quæstiones una pluresvè.

III. ÆDILES.

Dicti ab ædium cura, sive quod Ædes Sacras privatasq; curarent, Ædiles curules dicti, quod sella honoris causa utebantur.

Curulis sella à curru dicta, Consules & Prætores ob longinquitatem viæ in forum provehebantur; adeoq; sella in quibus sedentes jura redderent, curules dictæ.

Officia eorum, opera publica inspiciebant & tuebantur ac Tempia Deorum. 2. Incendiorum eis cura, & nè aliquod ab igne damnum fiat. 3. Funerum & matrimoniorum institutio, scortationum & meretricum cœercitio & regimen, deniq; balnea, aquæ ductus, cloacas, plateas, & loca omnia Urbis curabant. Fuerunt etiam Annonæ & rerum venalium Curatores, ad eos non solum rerum venalium cura & æstimatio spectabat, sed etiam pecudum hominumquæ.

Ædiles, inquit Cicero, Curatores Urbis, Annonæ, ludorumq; solennium.

13

Ædi-

Ædiles suo sumptu edebant ludos, ordinabant pramia, distribuebant, fabulas agendas examinabant.

IV. TRIBUNI.

Cum Plebs in nova libertate variè premi à Patribus videretur, secessit in montem sacrum, nec reduci in Urbem potuit, nisi ut proprium hunc Magistratum haberet juris sui vindicem. Per plebem & è plebe creabantur. Creati initio duo, mox tres adjuncti, iterum quinque additi, decemq; in universum facti.

Creati contra vim potentiamq; Magistratum, Scutum impediendi & defendendi habebant, non agendi aut lādendi telum. Oppressos juvabant, eripiebant, iniqua decreta aut iussa, siue Magistratum, siue Senatus rescindebant, eoq; sine januæ eorum nocte dieq; patebant: sed nec ullam horam abesse ab Urbe legitimè poterant. Ad auxilium ferendum parata intercessio uno solenni verbo, Veto.

In immensum eorum aucta fuit potestas, qui olim in Senatum non veniebant, sed ante valvas Curiae positis subsellijs sedebant, ij mox Senatum convocare auli, convocatum dimittere, concionem advocare, tabernas claudi jubere, Leges & rogationes ferre, Iudicia exercere.

Successu temporis potestas hæc circumcisa, solumq; nudum jus intercedendi circa eos relictum.

V. QUÆSTORES.

Ordine primi, dignitate ultimi inter Magistratus,

tus, à quærendo nomen sortiri, quod pecunias publicas reponere, libera Republ: creati, cum aucto populi ærario opus fuit, qui ei præessent.

Fuere autem initio duo tantum Quæstores, qui urbanam pecuniam omnem tractarent, & ærario præessent, quod in Æde Saturni ijq; Urbani dicti.

Postea cum alijs etiam opus videretur, qui peregrè pecuniam militarem administrarent, prædam venderent. Duo iterum creati qui Consulibus ad ministeria belli præsto essent.

Atq; is numerus diu mansit, donec stipendiaria tota Italia duplicatus est is, factiq; octo ad tractanda etiam Provinciarum vectigalia, in quas cum Proconsulibus, aut Proprætoribus mittebantur, quod evenit argento primum signato.

Mox creati 20. ad Senatum supplendum, novissimè 40. Nec obscura eorum munera, è quibus præcipua pecuniæ publicæ acceptio & expensio. Item signorum militarium (ex auro & argento enim) in ærario observatio, prædæ venditio, & tubhastatio, certæ etiam per Italiam præfectura.

Fuit etiam velut proprius quæstor Imperatoris, qui candidatus Principis appellatus, siue quæstor Augusti.

Ab hoc origo quæstoris Palatii, qui sub Constantino capit, quæ deinceps magna dignitas, cuiq; datum Leges & Decreta fundere, petitionibus

bus rescribere, responsa reddere, & omninò juris quidam & legis custos ac præses fuit, quod nomen hodie in Cancellarium mutatum verè dixerimus.

VI. DICTATOR.

Extraordinarius Magistratus ultra ordinarios & perpetuos supra expressos, cujus nomen sive quod dicetur a Consule, cujus dicto omnes audientes essent, sive à dictando, quod crebro diceret, ediceretq; quæ ex ulu essent.

Dictus alio nomine Magister populi, itemquæ Prætor maximus.

Causa prima eligendi seditio fuit & metus ab hoste: cum enim sperni viderent. Consulare nomen, cui per provocationem adempta præcipua vis, descensum ad hoc singulare imperium, ut esset, qui rigida & Regia potestate plebem, seu hostes còrderent.

Major enim & concordior vis unius imperio, quem collega nemo aut improbè turbet, aut imperitè taret: Creati etiam causis pluribus, ut clavi figendi causa Comitiorum habendorum, ludorum faciendorum, quæstionis exercendæ, Senatus legendi, deniq; quoties aliquo brevi, & extraordinario imperio opus esset, sed priores illi veri; Dictatores cum hoc titulo leguntur rei gerendæ causa: quoad bellum spectat vel Reipubl. gerendæ causa, sive seditionis sedandæ, quoad tu-bas.

Non suffragijs populi, sed Senatu jubente à Consule dicebatur, qui noctu auspicato aliquem

è Con-

è Consularibus, quem libicumq; visum esse nominabat

Potestas hujus Magistratus ampla vel eximia.

De pace belloq; agere, exercitus scribere, educere, dimittere, omniaq; negotia gerere, libere & pro arbitrio poterat, adeo ut nihil horum vel ad Senatum referret.

Itaq; non solum jus omne duorum Consulum translatum in unum, sed hoc amplius creato eo, cæteri omnes Magistratus abdicabant: Tribunis tantum exceptis, relinquebaturq; velut frenum Reipublicæ in manu unius.

Quin bona illi Civitatemq; adimere, jus animadvertere, in vitam & caput Civium, idq; sine ulla provocatione. Ad quod singulare jus exprimendum viginti quatuor fasces illi præferebantur, & totidem secures, etiam in Urbe, ut nihil mirum terroribus tantis propositis edictum Dictatoris pro numine semper observatum.

Hæc tanta vis Terminis quibusdam circumscripta nè exorbitaret.

Primum semestre id imperium esse voluerunt, nè in tyrannidem spatium aut consuetudinem iret, quibusdam prorogatum in annum ob necessitatem Reipubl. Sylla & postea Cæsar qui dictaturam perpetuam invasere, leges & instituta Reipubl. palam spreverunt.

Secundo, locis etiam inclusa nec permissum Dictatori cum Imperio extra Italiam ire, scilicet nè procul ab oculis Civium & Senatus res facilius innovaret.

Ter-

Tertio, Equum ascendere eis vetitum, nisi ad bellum ituris, sive ut ostenderetur vis præcipua Romana impedire, sive potius ad arrogantiam minuendam, & ut hac parte cum plebe aquaretur.

Atq; his cautionibus & modestia gerentium factum, ut per Annos 400 quietissime & optimo publico Magistratus is gereretur, donec L. Sylla & C. Cæsar in tyrannidem eum verterunt, & nomen id exosum fecerunt Romanis, adeo ut post necem Cæsaris lata lex sit, qua Dictatura e Republica sublata

Magister equitum fuit velut adjutor & Administer Dictatoris, quem ipse Dictator sibi liberè eligebat, modò is tamen e Consulibus aut prætorijs esset.

Cæsar Magistrum Equitum Antonium elegerat.

Itaq; is loco & munere fere Prætoris fuit, habuitq; eadem insignia prætextam Curulem, & VI. lictores.

VII. CENSORES.

A censendis & æstimandis facultatibus dicti, e Consulibus creati, duo in annos quinque, quia Iustis duntaxat singulis cenferi populum vetus institutum fuit. Sed paulò post annua & semestris censura fuit.

Hæc tria servata in creatione eorum.

1. Ut e Consulibus essent.
2. Ut ne bis crearentur, quia onerosa populo futura videbatur eorum altera potestas
3. Ut

3. Ut sine suffectione id est, mortuo uno, e Coss. neminem alium subrogari mos esset, immo illum ipsum abire Magistratu qui superesset.

Eorum munera duo; æstimatio facultatum, & morum.

Ex illa est, quod pulicas privatarq; omnium opes describerent, populum in Centurias & classes distribuerent.

Item quod vectigalia locabant, & ijs per Provincias leges dabant, quæ censoriæ appellatæ, opera publica erigebant, inspiciebant, probabant, lata testæ exigebant.

Vias publicas tuebantur, & præficiabant prætia sacrificiorum publicorum curabant.

Ad morum æstimationem: Senatu eicere, equum adimere, Tribu movere, ærarios facere potuerunt

Senatu eicere id erat, cum Senatum legerent, nomen illius aut illius Senatoris in recitando præteribant, quo censebantur tacito indicio loco moti.

Equi adeptio ad equites, qui veniebant ad Censores equum manu ducentes, quos si probarent præterire, solenni verbo jubebant, si aliter equum adimebant, & vendere jubebant.

Tertia ad plebejos, quos tribu movebant, quos mutare jubebant tribum, & ex honesta rusticaq; in minus honestam sive urbanam transferebant, aut ærarios relinquebant, id est suffragij ferendi potestate privabant, ad hoc tantum in numero

Civi-

Civium, ut æra tributum nomine penderent.

Adimebant Coss, quod cuiq; ordini summum est. Senatui Curam, equiti equestrum, Plebejo tributum, aut suffragium.

Centura tandem paulatim imminuta est, ad extremum à Senatu penitus repudiata est.

VIII INTERREX.

Vetus Magistratus creatus per Interregnum, mediūq; inter duos Reges dictus Interrex, Origo illi à morte Romuli. Creatio è Patribus tantum. Tempus quinquediale, Munus idem quod Coss.

Romanum Imperium crevit sub Regibus Annis ab Urbe condita Ducentis Quadragesima quatuor.

Post exactos Reges, ob stuprum Lucretiæ Romanæ à Filio Torquiniij superbi Regum ultimi illatum, pulso Rege & universo nomine Tarquiniorum deletum ex Urbe, Consules annui duo Rempublicam administrabant annis quadringentis sexaginta, usq; ad Cajum Julium Cæsarem, qui Civili bello victo & profligato Pompejo, cum quo tota Respublica occidit, ipse solus rerum omnium potitus est, & per vim arripuit Imperium.

Post necem Julij Cæsaris qui in Senatu cæsus, Octavius Augustus, Antonius, & Lepidus non tantum Cæsaris mortem ulci sunt, sed etiam statum Reipublicæ respirantis, quæ ad pristinam libertatem rediisse videbatur, everterunt, & ejus spolum inter se trium Viri diviserunt.

Tandem Octavio Cæsari servire Respublica coacta est, & vita Ciceronis furori Antoniano concessit, quo

quo nihil poterat eo tempore Sol vidisse indignius.

Ab eodem tandè Cæsare, Cæsares continuo sequuti absolute tractabant imperium, usq; ad Constantinum Magnū Imperatorem seu Cæsarem, qui Christianus factus, Sylvestro Summo Pontifici Romanæ liberè cessit, sede imperiali Bisantium translata.

Ab eodem Christiano Cæsare, Christiani Cæsares & Imperatores orti & propagati, sede imperiali alibi gentium & locorum fundata & locata.

Quæ Romanam in medio quæris novus advena Romæ Et Romam in Roma nihil reperis media:

*Aspice murorum moles, præruptaq; saxa,
Obrutaq; ingenti vasa theatra situ,
Hæc sunt Roma, vide, velut ipsa cadavera tante,
Urbs adhuc spirant imperiosa minas?*

*Vicit ut hæc mundum, nixa est se vincere, vicit,
A se non victum, nè quid in ore foret.
Nunc eadem invicta Roma, illa invicta sepulta est,
Atq; eadem victrix, victaq; Roma fuit:
Albula Romani restat nunc nominis index,
Quin etiam rapida fertur in aquor aquis:
Disce hinc, quid possit fortuna, immota labascunt,
Et quæ perpetuo sunt agitata, manent.*

Rerum humanarum omnium ea natura est, ut constantiam nullam diutius servant, sed fluctuant semper & nutent.

Fortuna quippè ipsa quàm levis, quàm inconstans, quàm fallax sit Assyriorum, Medorum, Persarum, Macedonum, Romanorumq; docent Imperia.

*Nil semper suo statu manet,
Sub sole nihil stabile.*

SUPPLEMENTUM REGULARUM JURIS.

Ad usum & profectum in Jure, Studio-
sæ Juris Juventutis in pu-
blicum editarum.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
*ludicis officium est, ne aliter Iudex ju-
dicet, quàm quod legibus, aut Con-
stitutionibus, aut moribus proditum
est.*

*Iustitia, equitas, & prudentia opti-
mum reddunt, & commendant
Iudicem.*

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Arti-

Articuli Iuris Civilis.

A

Absens ad omnes actus, & quærelas, citari de-
bet, aliàs Sententia non ligat.

Actionem intentans secundum unum modum
utpotè criminaliter, non potest agere secundum
alium modum, utpotè civiliter, & è contra.

Actio, in criminalibus actionibus cautissimè
procedendum, & nonnisi præcedentibus suffici-
entibus probationibus, unus condemnari debet.

Actio Criminalis, ex morte alicujus efficitur
Civilis.

Actio pro morte Patris, vel alterius consangui-
nei, occisi, competit masculis, & non feminæ.

Actio Criminalis, semper civiliter institui potest.

Actiones ex maleficijs, in heredem rei non
competere, certissima Regula est.

Actio si sit in vitam, vel in sanitatem, nullus cõ-
demnari potest, nisi recognoscat, vel vincatur.

Actionem intentans contra aliquem, si ille vi-
cissim contra te agere vellet, tu respondere non
cogeris, nisi tua actio finiatur.

Actiones similes, eodem Jure decidentur.

Actionem cedens potiori, perdit Causam.

Actio, in actione Civili unicuiq; à jure recede-
re licet sine licentia Judicis; secus verò si actio
sit famosa, ibi enim requiritur consensus Judicis,
alias trahens redditur infamis.

Acci-

Accipiens injustè aliquid, reddere tenetur.

Accipiens aliquid præter unius voluntatem, si-
vè sit multum, si-ve parum, reddere cogitur cum
emenda.

Accipiens rem alicujus in aliquo loco, putans
suam fore, & eam non occultat, criminalitè ac-
culari pro eo non potest, dummodò juramento
se expurget.

Accommodatum negans suo absolvitur jura-
mento, si coram judicio actum non sit.

Accommodatus, impignorans, aut quovis mo-
do de sua voluntate alienans eqvum, vestem, &
alia mobilia, si ille tandem cui concedidit, ea
amiserit, perluserit, iste res non poterit evince-
re suas, nisi apud illum, cui concedidit.

Accommodatam vel depositam rem manifestè
servans, furti accusari non potest.

Accommodatum animal, si moritur, solvi o-
portet.

Actor & Reus cautionem præstare tenentur
ad repræsentandum se Juri.

Actoris, & Rei, Jus debet esse æquale.

Actore non probante rem esse suam, quæ apud
me est, ego qui teneo rem illam, probare non
teneor esse meam.

Actore probante rem esse suam, Reus probare
itidem potest, in contrarium rem sibi venditam.

Actor non tenetur respondere Reo, nisi prius
Actio sua terminetur.

Actori sicut non creditur absq; probatione quæ
relæ,

relæ, ita respondens pro Reo habetur, donec se
expurget.

Accusans de aliqua re, quæ non apparet apud
eum fore, suo se absolvit Sacramento.

Accusatus pro aliquo, quod extra judicium
actum est, propior est se expurgare.

Accusato admittitur probatio transactionis,
propter id, nè Actor eum per negativam in pe-
riculum inducat.

Accusare volens, probationes necessariò habe-
re debet sufficientes.

Acculans criminaliter, cum clamore eum age-
re oportet.

Accusatus in manuali facto, statim detinetur;

Accusatus extra manuale factum, propior est
evadere, quàm quis eum convincere possit.

Accusatus si homo probus sit, pro criminali
causa, propior est evadere metseptimus.

Accusatus de auxilio vulnerum, homicidij,
metseptimus Sacramento absolvitur.

Accusare aliquem volens, eidem respondere
tenetur, jus naturæ disponit.

Annos pubertatis unus dicitur habere duode-
cimo anno, discretionis verò in vigesimo primo
anno, secundum Saxones: secundum verò leges,
in vigesimo quinto.

Annus & dies secundum Saxones est annus
integer, & lex Septimanæ.

Appellatio apud Saxones, non fit nisi judicio
durante,

Appellatio cuiuslibet admittenda.

Appellans seu sententiam increpans, accusatus, quod non Zelo Iustitiæ, sed dilationis causâ faceret, jurare cogitur.

Arbitrorum Sententiam tenere oportet, nec ab ea appellare.

Arbitri ulterius edicere non possunt, nisi quod eis compromissum est.

Auxilium præbentes, æquè tenentur de maleficio, sicut illi, qui exequuntur principales, & nèdum ex insultu, sed ex sola præsentia, si per id insultus reddatur timidior.

Auxiliarij æquè puniuntur, sicut principales.

Auxilium etiam præsumitur quis dedisse, eò quod stat armatus cum malefactoribus.

Avus tollit hæreditatem nepotis, ante omnes Collaterales,

B

Bona per sententiam alicui adjudicata, quamvis antehac nullum jus habuit, per sententiam tamen jus consequitur.

Bona sententiarum, damnatorum, & conscientium sibi mortem ex furia, cedunt hæredibus.

Bona, qui seiplos interficiunt in carceribus metu pænæ, cedunt fisco.

Bona rapta, nullo modo possideri seu præscribi possunt.

Bona mobilia post mortem Uxoris, cedunt Viro.

Bona aut merces labore proprio acquisita, tempore perfectæ sanitatis, alienari licet.

Bo-

Bona vendicans sibi alio jure, quàm quod habet, ut si habet feudalia, dicat esse propria, perdit utrumquè.

Bonus, pro bono quilibet reputari debet, donec contrarium probetur.

Bono animo quicquid fit, pro honesto reputatur.

C

Citatio non est principium, sed præludium Judicii.

Citatus pro qualibet non comparitione impensas solvet, antequam ad responsionem admittitur.

Confessus, victus habetur.

Conscientes sibi mortem ex Melancholia, hæredes succedunt, seiplos autem interficientes timore pænæ, fiscus succedit.

Conscientes sibi mortem, in Sacris non sepeliuntur, nec pro eis oritur.

Crimen non alibi judicatur, nisi ubi quis deliquit.

D

Damnum à sua negligentia illatum, resarcire unus tenetur.

Damnum ex igne illatum, ille resarcit, à quo ignis profiliit.

Damnum illatum à cane, apro, aut alio animali, si illud Dominus post noxam suscepit, damnum solvet, si verò illud expulerit, à damno immunis erit: intelligitur tamen id de anima-

K2

libus

libus manvetis, aliter fit, dato enim, quod non suscepit illud, nihilominus damnum per bestias illatum, rescire tenetur.

Damnum per equum, vel pecus illatum, quod sub custodia famuli est, famulus resciret, si vero auferat, Dominus illud ejus solvet.

Damnum illatum in segetibus, quæ non induxit tempore, quo alij inducunt, non solvitur.

Damnum à puero illatum, Tutores solvant.

Damnum illatum per fatuos, & furiosos, Curatores solvant.

Debita probari debent post mortuam manum per septem testes.

Debita quæ homo solus contrahit, aut solvat, aut juret.

Debita defuncti hæredibus persolvantur.

Debita mulier non solvit ex dote.

Debitum solutum, testimonio duorum indigebit, mortuæ verò manus, septem.

Debitum tempore adveniente si Creditor accipere non vult, illud reponi apud Officium debet.

Debitum magnum solvitur in quatuor mensib.

Debitum promissum vel adjudicatum sine determinatione temporis, in instanti solvi debet.

Debiti solutio, probatur duobus hominibus solutionem videntibus.

Debitum Patris, solvit Filius.

Debitor fugiens per Creditorem detineri potest, & Judicio præsentari, non tamen violentè rem ab eo extorqueat.

De-

Debitor proprio accusatus, per affirmationem, vel negationem respondendum est.

Debitor paratam pecuniam non habens, liberatur alijs bonis, & sic faciens non redditur infamis.

Debitum nummis solvi debet, qui communiter in Provincia currunt, & quibus Panis ac cerevisia emitur, nisi aliter in Contractu expressum sit.

Debitum ante reformationem dotalitij contractum, præcedit in solutione dotalitium.

Debitor mortuæ manus accusatus, solutionem probare potest menseptimus.

Debitor accusatus si testibus sit, testibus absolvitur, si simpliciter etiam unica liberatur manu.

Debitum recognitum ad quindenam solvitur, tandem ad octavam, tandem ad triduum, tandem ad solis occasum decernitur solutio, semper cum pena Judicis.

Debitum in ludo contractum, vel pro ludo accommodatum, repeti jure non potest.

Defendens unus vitam suam quocunq; illam defendit modo ignoscendum est.

Defendere vitam tutius est, quàm violentiam querulari.

Defendens domus violentiam, ille veram facit defensam.

Defendere quilibet propior est vitam, honorem, quàm alter eum convincere.

Defensam necessariam probare unus cogitur menseptimus, hodie tamen defensa probatur duobus testibus.

K3

De-

Deposito nulla conditio superaddi debet, aliàs si conditio apponatur, non jam ut depositum erit sed magis pignoratitium, vel conductum.

Deposita res si ex furto, spolijs, incendijs amissa sit, nullam in eo depositarius sustinebit pnam, nisi dolo malo fecisset.

Depositi natura est, ut illud è contra restituatur.

Deposito, uti non debet depositarius.

Depositarius non solvit rem perditam, etiam si negligentius custodit eandem.

DEUS: quod à DEO statutum est, perfectum habetur.

DEUS est principium & finis, omniumq; rerum, omniumq; Scientiarum Author & Caput.

DEUS hominem cunctis prafecit animalibus.

DEUS hominem ad suam condidit imaginem, & glorioso redemit Sangvine.

Divortio subleqvuto, dos peti potest.

Divortij Causæ in legibus habentur multæ.

Divortio facto, pueri ab utrisq; enutriri debent apud matrem tamen manebunt, quoad adoleverint ad triennium.

Dominus pro famulo, nonnisi quantum pretij constat, respondebit.

Dominus non tenetur defacto famuli, nisi mandaverit, vel ratum habuerit illud.

Dominus cujus auriga damnum facit cum equo, vel curru, & fugit, damnum solvet, & ad majora non obligatur.

Dominus equorum cujus auriga aliquem curru

ru interemit, non tenetur nisi amicis defuncti unum Verigeldum, Judici verò nihil tribuitur.

Donationem faciens cum id facere non potest donatio nulla.

Donata contra voluntatem hæredum, illud hæredes repetere possunt.

Donari possunt mobilia, tempore ægritudinis actualiter.

Donatio non fit sine consensu hæredum, intellige de bonis admortuis, secus de proprio.

Donationem videns, & ei non contradicens, posthac contradicere non potest.

Donata & empti propior est possessor obtine, re, quam cum quis convincere.

Donatio perfecta, revocari non potest.

Donatione facta inter Virum & Uxorem, omnium bonorum mobilium, & immobilium, gerada nihilominus cedit cognatæ.

Dotem mulier proprio obtinet juramento, possessionem cum testibus.

Dotem Uxor Viro dicitur dare, Vir autem Uxori donationem, propter nuptias.

Dos quandoq; dicitur donatio propter nuptias, quandoq; ante nuptias, quandoq; dotalitium, quandoq; sponsalitia largitas.

Dos dari dicitur Viro propter onera matrimonij, & item dos æquari debet donationi.

Dos, ex dote mulier nulla solvit debita.

Dotalitium obtinetur, etiam divortio subleqvuto.

Dote

Dote & donatione Uxor carens in quartam bonorum Viri partem succedit. Jure verò municipali ad tertiam partem admittitur.

Dotem non accipit Uxor quam apportavit marito, sed loco illius capit dotalitium.

Dotalitium in bonis denominatum, & si peiorantur bona, obtinet tamen mulier ante omnes creditores & debitores, quibus post reformationem dotalitij contraxerat.

Dotalitium quamvis consenserit, mulier oppignorari, cum reservatione Juris sui, in bona in quibus dotalitium reformatum sit, inprimis nihilominus obtinet dotalitium.

Dotalitium habens inscriptum mulier, & postmodum obligationem faciat cum marito, in illis bonis, vel fidejussoriam, libera esse non potest à solutione.

Dotalitium denominatum coram Viris fide dignis, si vè sit postmodum inscriptum si vè non, Uxor dotalitium probabit suo juramento, possessionem verò per testes.

Dotalitium obtinet mulier, etiam Viro separetur per Ecclesiam.

E

Empnam vel donatam rem propior est possessor obtinere, quam quis eum convincere poterit.

Emptam rem, mettertius probare potest.

Emptori jura venditoris prodesse debent.

Exceptiones contra quærelas duplices, peremptoriae, & dilatoriae.

Excel-

Excessus commissus intelligitur contra nos, & contra juris præcepta

F

Falsè accusans aliquem, eandem subit pœnam: Famulus ludo amittens, vendens res Domini sui, easdem Dominus repetere potest.

Famulus propter longum servitium alicui præstitum, non propter hoc efficitur servus illius.

Fidejussor non molestetur, quamdiu principalis conveniri potest.

Fidejussoriam non habens, custodiæ est dandus, si non est possessionatus, non duris tamen carceribus torqueri debet.

Fidejussoriam statuere oportet in Civilibus actionibus, dato quod possessionem habeat, si accusatur pro majori summa, quam sua se extendant bona.

Fidejussor promittens aliquem sistere in judicio & non sistit, tenetur pro eo ad solvendum secundum modum actionis in re Civili.

Fidejussor liberatur si se principalis solus in absentia ejus statuerit.

Fidejussor non datur, qui in manuali facto detinetur.

Fidejubens in actione injuriarum, vel pacis fractæ, & interim si reus moritur, præsentans mortuum, liberatur.

Fidejubens in Civili actione vel debito si moritur, illius mortem fidejussor mettertius probabit, & liberatur, hærelq; pro debito respondebit.

Fide-

Fidejubens pro juramento præstando per aliquem, & ille moritur, fidejussor aut hæres accusati, exequi tenetur, vel solvere pro quo jurare debuit accusatus.

Fidejussor nollens jurare, quem fidejussit, debitum solvet, & hæres sibi de isto respondebit.

Fidejussoria duplex, occasione futuri damni, & de parendo juri.

Fidejussorem statuens ad satisfaciendum solutioni promissæ, solvente principali, fidejussor liberatur.

Fidejubens seu promittens certam pecuniam pro alio, ipsi incumbit probatio super satisfactione.

Funebris pompa ante omnia expediri debet.

Funeris impensæ pro modo facultatum, fieri debent.

Furta, lusoria, spolia, hæres non solvit.

Fur est duplex, manifestus & occultus.

Fur suspendi debet.

Furtum minus trium solidorum, punitur cute, & carne.

Furtum nocturnum gravius est diurno, quare & gravius punitur.

Furtum quia communius est, gravius punitur, quare nec in sacris sepeliuntur fures.

Furti tenetur, quamvis furtum solus non fecerit, sed ope & consilio affuit.

Furans annonam, noctis tempore suspenditur, in die verò furans decollatur.

Furtum non impingitur, nisi quando quis contre-

trahat rem alterius dolose, propter commodum suum.

Furtum non committit, si rem commodatam ultra præfixum tempus tenet.

Fur recognoscens aliquem de furto, etiam si super id moriatur, ille propior erit se expurgare Sacramento, nisi alia superveniat probatio.

Furtum committens in animali, seu pecoribus, capite punitur.

Furtum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.

Furiis, & prodigis, dandi sunt Tutores, & hi fieri debent proximiores agnati.

G

Quæcunq; doti accedunt, Geradæ nomine censentur, quæ Parapharna vocantur, certumq; omnem mundum muliebrem ad Geradam pertinere, & de illa tantum cognatæ cedere, quantum per defunctam in ædes mariti illatum fuerit, vasa aurea, & argentea ad hæreditatem pertinent. Intra annum & lex septimanas, repetenda sunt tam arma bellica, quam Gerada.

H

Hæreditatis nomine appellantur bona omnia morte derelicta.

Hæres si non fecit Inventarium, ad solutionem omnium debitorum tenetur.

Hæres negans bona percepisse, ex quibus debita solvat, si postmodum aliter inveniatur, duplum solvat.

Hæreditas carens hærede, fratre, sorore, illam omnes

omnes utriusq; lexus qui propinquiores fuerint, tollent.

Hæreditatem derelictam, æquè tollit mulier, sicut & Vir.

Hæreditas sine consensu hæredum, ac legitimo termino judiciali alienari non potest.

Hæreditas cum dividitur, senior dividit, junior acceptat. In partienda hæreditate seniori competit dividendi provincia, & minori natu eligendi prærogativa.

Hæreditatem Patris, & Matris, proles ingenua obtinet.

Hæreditatem capit fiscus, non exstantibus cōsanguineis, ultrà etiam affines.

Hæreditas proprijs empta pecunijs, resignari liberè potest hæreditas quæ à Parentibus venit, alienari non potest, sine consensu hæredum.

Ad hæreditatem pertinent omnia, quæ in bonis morientium relinqvuntur, in quibus masculi cum feminis æquali jure gaudent.

Hæres Patris promittentis fundum aliquem resignare, non tenetur stare contractui Paterno, si fortè ille non facta resignatione mortem obiecit, tenetur tamen pecuniam si quam Pater acceperit, reddere.

Hæredes emancipati ad divisionem cum reliquis cohæredibus non admittuntur, nisi prius tantum contulerint, quantum constiterit eos antea accepisse, quæ verò Parentes liberis in armis vestibus, ornamentis, & reliqua supellectili domestica

stica dono dederint, conferre non tenentur.

Homicidio nedum tenentur, qui illud patrârunt, sed & alij tanquam socij & auxiliarij.

Homicidæ non omnes puniendi, ut patet de illis, qui in defensione aliquem occidunt.

Homicidij accusatus quærela simplici, evadet per innocentiam solus.

Homicidio vel pro vulnere mulier detenta, æquè convinci potest sicut Vir, si verò honesta mulier de homicidio illo idem die patrato accusata sit, dataq; ad fidejussoriam, propior est metseptima evadere, quàm quod convincatur, si factum sit pernoctatum, sola evadet.

I

Imperant si duo rem unam apud me, nulli eorum datur, nisi prius jure inter se discernant.

Injuriarum actiones, civiliter, & criminaliter institui possunt.

Injuriam æstimare quidem Actor potest, Judex tamen prout jure descriptum est, eandem taxabit.

Injuriarum actiones, occasione furti, homicidij, violentiarum, cum clamore proponendæ sunt,

Injuria provocatus ad iram, si verba injuriosa dixerit, non tenetur de verbis injuriosis.

Judex æquum sese præstet utriq; parti, Judicis officium est, providere de Advocato pupillis, feminis, debilibus, & his qui suæ mentis non sunt, & qui per potentiam opprimuntur, etiam non petentibus.

Judex curare maxime debet, ut in similibus casibus, similes ferat sententias.

Ju-

Judex secundum jus scriptum, & non secundum suam notitiam judicare debet, etiam si sciat aliquem infontem esse.

Judex sciens aliquem infontem homicidij, vel alicujus facti, secundum probationes, & non secundum suam sententiam judicabit.

Judicium subterfugiens, videtur de sua justitia diffidere.

Judicari non debet super imprægnatam mulierem, intellige quoad executionem sententiæ.

Judex nemini præjudicare debet, propter timorem, avaritiam, odium & amorem.

Judex quilibet providere debet, ne subditi depauperentur.

Judex tutius agit, cum accusatum ex opinione liberum dimittit, quam quod eundem ex dubio occidat.

Judicij in loco depingi debet Imago extremi Judicij, ut Judex recogitet, quod & ipse sententiabitur.

Jurare non oportet super his, quæ manifestè apparent.

Juramentum delatum Actori per reum, necesse habet jurare.

Juramentum, in juramento magis attenditur animus, quam verba.

Juramento necessario ut adsit veritas, sinceritas, justitia, aliàs perjurus erit.

Juramentum ex inopia probationis venit.

Jus favorabilius est, ad eliberandum unum, quam ad condemnandum.

Juris

Juris plus nullus alteri conferre potest, quam quod solus habuit.

Jus omne quo utimur, vel se extendit ad personas, vel ad bona, seu quærelas, aut ad actiones.

Juris strepitu multa admittuntur, quæ tamen in foro conscientie non valent.

L

Legalis impedimenti quatuor sunt Causæ, captivitas, infirmitas, peregrinatio extra fines, & publica expeditio.

Legalis impedimenti Causæ, aliæ, Inundatio, equi amissio, negotiatio, omnes tamen reducuntur ad quatuor primas causas.

Legale impedimentum per nuntium importatur, & jurando confirmatur per nuntium, vel per illum, qui importari procurat.

Legale impedimentum est in arbitrio Actoris admittere probationem, seu nuntio, seu illi cum venerit, reo.

Legale impedimentum si non probet veniendo, ruet in Causa.

Leges æquè inservire debent diviti, sicut pauperi.

Leges frustra essent, nisi sint hi, qui leges defendant.

M

Malefactorem tutius est per jus occidere, quam vivere permittere.

Manifesto facto deprehensus, statim Judici præsentari debet.

Manifesto facto deprehensus, septem convictur testibus.

Ma-

Manuali facto depræhensus, non datur ad fideiussionem.

Moriatur puer post obitum Patris, Mater in hæreditate succedit.

Mortuus infra triduum post vulnus, præsumitur quod sit ex vulnere mortuus.

Mors pro morte agnati, agnatus ex parte gladii agit, & non ille ex parte Matris.

Mulier ob culpam mariti non convenitur, nec bona perdit.

Mulier imprægnata ante obitum mariti, aut infra tricesimum si se prægnantem ostenderit, posthumus hæreditabit.

Mulier prægnans relicta post mortem Viri, ejusci à bonis non debet.

Mulier imprægnata, si delinquit in pænam corporis, servanda est quoad fetum enixa fuerit.

N

Negligentia seu ex improvisione commissum si quid sit, Verigeldo absolvitur.

Negligentia seu improvisio est gravis excessus, quæ est mater omnis noxæ.

Negligentia est cuilibet nociua.

Negotium gerens alienum non interveniens speciali pacto, calum fortuitum ferre non compellitur.

Nomina & verba, rebus adæquari debent.

Nundinis, foralibus, quæ quis emit, statim esse tenetur.

Oblig

O

Obligatur nemo ex contractu alterius, nec maritus pro Uxore, & e contra.

Obligata bona, nec vendi, nec varendari possunt, nisi in illa summa, in qua obligata sunt.

Obligata bona nunquam præscribunt.

Occidens aliquem qui eum occidere vult, manet sine damno.

Occidens aut vulnerans pacis Violatorem, nihil demeretur si jurare audeat metseptimus, quod in facto, aut in facti fuga id fecerit.

Occidere unus impunè alium potest, si noctu in domo sua occlusa eum prævenierit, sive furetur, sive non.

Occisus in facto, cum violentiarum clamore, iudicio præsentari debet.

Occidens Patrem, fratrem, aut alium de cuius morte successionem expectabat, perdit jus illud successionis, nisi forsan ignoranter, ut juris est, id fecisse probaverit.

Occisus puer à puero, tutor refarciet damnum.

Occidens canem, ursum, aut simile animal nocere sibi volens, in sui defensa, si juramento id probaverit, nihil demeretur.

Opinio, ex opinione nec jurandum, nec iudicandum, nec credendum est.

Opinio, tutius est ex opinione unum liberum dimittere, quàm quod ex dubio occidere.

P

Pater post mortem Uxoris pueros habens, omnia

L

omnia materna bona eis restituere tenetur, item & Mater, intellige tamen de immobilibus, quia mobilia lucratur maritus.

Pater tollit bona, per filium derelicta.

Pater succedit filio, post illum Mater, si uterq; non sint extunc fratres.

Pœna semper minuitur, dùm de excessu dubitatur.

Pœna talionis punitur, si quis occisum ducat in iudicium, & eum pacis violatorem accuset, in actioneq; deficiat.

Pœna talionis punitur, si accuset aliquem cum dispendio honoris, vel corporis gravitate, & ille se expurgaverit.

Pœna major est privatio honoris, quàm aliqua pœna corporalis.

Pœnæ juxta quantitatem excessus infligendæ sunt.

Pœna non infligitur illis, qui ex improvisione factum committunt, nisi emenda.

Pœnæ & multæ differentia, quia pœna fit in membris, emenda in solutione pecuniaria.

Pœnam mortis non demerentur pueri & furiosi.

Pœna ubi non est jure descripta, eam Judex magis moderari debet, quàm adaugere.

Pignore se quilibet tueri potest contra debitore.

Pignus loco fidei datur.

Pignoratæ res nunquam describunt.

Pignus reddere oportet non pejoratum, vel solvere secundum valorem.

Pignore se tuens contra Creditorem, pignus istud

istud per Judicem taxari debet, an valeat summam necnè.

Possessor rei facilius potest probare mettertius, illam rem suam fore, quàm quod Actor contra eum agat.

Possidentis conditio melior est, quàm illius qui alloquitur.

Possessio appellata quasi pedum positio.

Possidens bona anno & die, illorum verus efficitur possessor.

Possideri non possunt violenter occupata, furto ablata, & item res Ecclesiæ.

Ad veram possessionem requiritur bona fides, ut scilicet venditorem, vel eum à quo jus quasitum nactus est, emptor, credat esse verum Dominum rei sibi traditæ.

Præscriptio mobilium, anni spatio terminatur.

Præscribi non possunt famuli nobis servientes, servi fugitivi, res sacræ, res furtivæ, & per violentiam occupatæ.

Præscribi non possunt bona obligata, vel op-
pignorata.

Præscriptio contra absentem fit 30 annis, anno & die, contra præsentem anno, & die.

Præscriptio contra illum qui donationem videt, & ei non contradicit, fit in instanti.

Præscriptio sequens rei traditionem, confirmat emptori dominium.

Præscribi mulier non potest in jure suo, nec puer, quia sunt sub tutela.

Præscriptio ob id adinventæ, nè rerum domi-
nia essent in incerto.

Præscriptio non procedit sine titulo & posses-
sione, quæ est fundamentum præscriptionis.

Pueris iusta ætate carentibus nulla nocet præ-
scriptio, nisi egressi annum 14. per unius anni
& sex septimanas spatium tacendo, juri suo de-
rogaverint.

Probatio ubi defuerit, juramentum reo cedit.

Probatio contra juramentum non admittitur.

Probatio ei incumbit, qui dicit seu allegat,
non ei, qui negat secundum leges.

Probatio negotij per testes necessario venit si-
vè coram judicio, si vè extra actum sit.

Probatio manualis facti est metseptima in cri-
minalibus, in civilibus verò tertertia.

Pupillus apud suspectum Tutorem educari non
debet.

Pupillorum bona divendi, nec impignorari
possunt.

Pupillorum bona pejorari non debent.

Pupilli vendita per Tutores bona recuperare
possunt, postquam annos attigerint, ad unum
annum si sunt præsentés, si absentes ad 30. an-
nos & anno & die.

Pupillorum bona per Creditores occupata, pu-
illi liberant.

Pupilli sine Tutore querulari non possunt, nec
quicquam facere, nec bona suscipere, etiam in
utilitatem ipsorum.

Q

Querelæ omnes in absentia alicujus propositæ,
tribus vicibus coram Judicio proponi debent.

Querulari licet etiam pro minima re.

Querela reconventionalis, ubi quis aliquem
convenit, ibi licite etiam reconvenietur. Tres
sunt causæ, quando unus viceversa accusari, seu
reconveniri non potest. Primò, si quis criminali-
ter accusaverit te, eundem criminaliter vicever-
sa accusare non poteris. Secundò, si accusas ali-
quem pro feudo, ille te super proprio accusare
non potest, nisi in eodem Judicio situaturn sit.
Tertiò, respondere etiam jure reconventionali
non teneris, nisi coram tuo Domino.

Querulari necessario tenentur, nullo etiam in-
stigante tria hominum genera: Primò, Tutores
pro injuria pupillorum, si enim tacuerint, da-
mnum eveniens rependere tenerentur. Secun-
dò, pueri mortem seu homicidium suorum Pa-
rentum, quia aliàs exhereditarentur. Tertiò,
Vir pro vi Uxori suæ illata, qui aliàs efficeretur
infamis.

Querela, in querela quam quis desistere vult,
tria vitanda, ut non incidat in pœnam Judicis.
Primò, quod diffamatoriè querelam non institu-
at, utpotè furem vel latronem eundem nomi-
nando. Secundò, quod testes non nominet, nec
se ad illos trahat. Tertiò, quod adversarium vi-
olenter non invadet, quod si aliquid horum in-
currerit multam Judici & accusato emendam
solvere cogitur.

L 3

Que-

Querela duplex. Transitoria, & perennis: Transitoria, quæ unâ cum persona contra quam querulatur cessat: Perpetua seu perennis actio, quæ etiam ad hæredes devolvitur.

Querela, exceptiones contra querelam sunt duplices. Peremptoria, quæ totam destruit Causam, sicut si contra me queris pro decem, ego verò dico, quod te deferente super eo iuravi & absolutus sum, destruo tibi in toto querelam. Alija est dilatoria & temporalis, ut si me accusas pro decem, ego verò dico adhuc esse tempus solutionis unius anni, hinc protraho querelam, sed non destruo.

R

Resignari non potest hæreditas sine consensu hæredum, si illa hæreditas non sit sibi abscessa, vel resignata, hæreditas verò empta, cuilibet resignari poterit. Hæreditas, quæ à Parentibus venit, resignari non potest, ex eo, quia resignata non est.

Resignationem accipiens, necessariò cum Iudice & Scabinis ad domum ire debet ad acceptandam Intromissionem, & tandem ad Iudicium viceversa veniat ad confirmandum resignationem, & possessionem.

Resignatio in illo Iudicio esse debet, ubi hæreditas sita est.

Resignans proprietatem varendare illam debet anno & die.

Resignatio bonorum nociva est illis qui præsen-

sentes sunt & silent, illis verò qui absentes sunt, minimè obest.

Responsio triplex ad querelam occasione debiti, & una quæq; speciale jus habet, si dicis quod mihi nihil teneris, tibi iuramentum venit, si dicas quod te quitum & liberum ex huiusmodi debito feci, ego contradico cum meo iuramento, si dicas quod solvisti, trium hominum venit iuramentum.

Respondere mulier pro rebus mariti non tenetur, quæ ipse tempore vitæ distraxit.

Respondere filius non tenetur pro Patre defuncto, occasione injuriæ, vel violentiæ factæ.

Respondere Dominus non tenetur pro famulo, duntaxat quantum pretij ejus sit, nisi forsan aliter stipulatus fuerit.

Respondere non tenetur pluribus, super uno conquerentibus, nisi à primo sit absolutus.

Respondere proscriptis & excommunicatis unus non tenetur, illi verò omnibus de se querulantibus, respondebunt.

Respondere unus in alieno iudicio non tenetur.

Responsio est duplex, vel contra querelam, vel ad querelam. Contra querelam, quia videlicet se defendit, quod respondere non debeat, & hoc septupliciter. Primo, quia forsan est proscriptus. Secundo, si pupillus queruletur sine suo tutore. Tertiò, diebus feriatis & festivis respondere non tenetur. Quarto, si actio antehac coram Iudicio ventilata & finita sit. Quintò, si
Iudex

Judex coram quo conqueritur, non fit Judex ordinarius respondentis. Sextò, si Actor nollet respondere ad proposita respondeat. Septimò, respondere non cogitur quis coram Judice, qui sibi antehac denegavit. Unde, si quis unam ex his cautelam præ se habuerit, defendere se poterit, quod non respondeat. Ad querelam respondet aliquis, quando quis affirmat vel negat, & hæc dicitur esse litis contestatio, & qui sic respondet, ferendarium postmodum habere non potest.

S

Sententia lata cui non contradicitur, tribuitur ei qui non habet, & alteri aufert.

Sententiam latam per arbitros increpare non licet.

Sententia seu hortilegium, nil aliud est, nisi decretum, & decisio, quam Judex in judicio facit, per quam unum absolvit, & alium cõdemnat.

Sententia ferri debet, ex propositione, & responso.

Sententia per quam pronuntiantur bona re per Actorem conventi vendi debere, est interlocutoria, non definitiva, & ideo revocari potest ubicunq; rationabilis subest causa.

Sententiam audiens & non appellans, ulterius non habebit appellandi locum.

Sententia etiam appellata ligat, nec datur appellandi locus in certis casibus: Primò, quando edicatur ab illis, qui superiores se non habent. Secundò, si appellare vel increpare vellent, quod

id

id facere non possunt, ut sunt illi qui criminaliter accusantur. Tertiò, si tempus neglexerit increpandi, jure enim civili tempus est appellandi in instanti, & judicio durante. Quartò, a Judice qui fit per electionem, ut arbiter, illius sententiam increpare non potest.

Sententia ferri non debet, nisi præcedant probationes.

Sententia non ligat contra absentem.

Solutio fit quatuor modis: Primò, quando illud idem restituitur, quod accommodatum fuit, & illud videri & audiri potest. Secundò, solutio fit ex recompensatione, sicut si tu mihi debes decem & ego tibi triticum ad unam diem, ita quod unum non excedat aliud in valore hic unus non videtur alteri quicquam debere, quia quantum unus alteri, tantum ille vicissim sibi, illa solutio fieri potest, quod eam quis non videbit, nec audierit, vocaturq; in legibus, solutio ex recompensatione. Tertiò, si solvo alicui qui sit mutus, hujusmodi solutionem nisi quis videre potest, ille enim loqui non potuit, & ita me liberum dimittere per verba non valebat. Quartò, si debitum meum in alio debitore tibi abcedam, & tu illo contentari vis, hæc solutio duntaxat auditur, non tamen videtur.

Solutionem allegans, probare illud tenetur.

Solutio naturale est, ut eo modo quis liberetur, quo pacto obligatio facta sit.

Solutio quandoq; fit contra velle alicujus, quam quod

quod sibi promissum est, ita quod si promissa pecunia sit, mobilia accipere cogitur.

Solutionem debitorum, Creditor præstolare, seu eandem expectare trifariam cogitur. Primò, quod contra debitorem eum agere primum oportet. Secundò, quod creditor expectare debet, & quærere solutionem à debitore, primum in bonis mobilibus. Tertiò, quod tandem quærere eum solutionem oportet super bonis immobilibus debitoris, & illa acceptare tenetur, prout iudex taxaverit: habet tamen optionem inter ejus omnia bona, ex necessitateq; creditor immobilia acceptare tenetur, quamvis aurum vel argenteum sibi promissum sit.

T

Testibus si quis me inculpat, cum testibus purgari me oportet.

Testimonio non possunt vinci virgines, & mulieres.

Testi obijciens inhabilitatem, in instanti probare eum oportet.

Testificari unus potest, vel ex visu, vel ex auditu.

Testes interrogandi sunt de loco, hora, tempore.

Testificari non potest, nisi sit homo liber.

Testimonium non valeat, nisi præcedat juramentum.

Testificari non potest, nisi prius juret.

Testimonium trium proborum hominum plus valet, quam centum peavorum.

Testi-

Testimonio tali unus se expurgare tenetur, quali contra eum agebatur.

Testibus se probaturum offerens, & deficiens, causam illam perdit, quam probaturus esset.

Transactio hoc est reconciliatio, pax stipulata in judicio concepta, duobus testibus probatur, extra judicium verò septem, intellige in Criminalibus, in Civilibus verò tribus.

Transactionis autoritas non minor est, quam rei judicate.

Transactio eandem vim habet, sicut sententia.

Transactio maximè custodienda est, in tantumq; valet sicut juramentum, super pace factum.

Transactioni datum negotium à judicio & compositum, innovari non debet, nec respondere pro eo unus cogitur.

Tutor quilibet bona pupillorum postquam se ab invicem separare voluerint, restituere tenetur.

Tutor cautionem facere tenetur, ne res pupilli deperdantur.

Tutores necessario dantur, prodigalibus sicut & furiosis.

Tutor in judicio respondebit pro pupillo.

Tutorem acculare potest Mater, Avia, & quælibet mulier, & istud jus est speciale in favorem tutelæ sancitum.

Tutores sunt duplices. Dativi & naturales. Dativi vel testamento ultimæ voluntatis, vel à Magistratu assignantur: Naturales sunt agnati, cognati, Mater, Avia, sed his omnibus præferuntur

645.

tur. Testamentarij, etiam si non sint possessionarij, satisficere non compelluntur, eò quod fides illorum testatoris iudicio videtur esse approbata.

Tutor functionem suam à conscribendo Inventario aspicari debet.

Tutor non tenetur de casu fortuito, sed duntaxat de dolo, & lata culpa: Est autem lata culpa, nimia negligentia, id est, non intelligere, quod omnes intelligunt. Neq; rationem reddere, nisi satisficere tenentur Tutores, quos manet expectatio successione pupillorum.

Tutoribus non licet bona pupillorum vendere, nisi sex legitimis de causis: Prima solvendi dotis gratia: Secunda propter pupillorum famem: Tertia, si bona à violentis occupatoribus non possent defendi: Quarta, propter extremam paupertatem: Quinta, propter damna ex obligationibus seu usuris provenientia. Sexta, propter necessitatem solvendorum liquidorum debitorum. A tutela excusantur minores 25. annis, septuagenarij, Parentes numerosæ sobolis, ægroti, pauperes, publicis officijs destinati, deniq; & hi, quibus cum Parentibus pupillorum inimicitia intercesserint.

Tutores sæpenumero auctoritate iudicis dantur mulieribus ad actiones prosequendas, sed cessante iudicio, illorum tutela perire solet. Contra Tutorem suspectum, vel malæ administrationis reum, actionem intendere potest, Mater, Avia, Amita pupilli, vel alia qualibet mulier, quæ ex bona fide id agere videtur.

V

V

Venditor tenetur defendere emptorem in foro emptoris, venditor emptoris varendator seu victor esse debet.

Venditio, Conditio in venditione vel emptio appositæ, observanda plurimum est.

Venditio esse debet cum denominatione summæ

Vendere qui vult aliquid, debet esse rei Dñus.

Vendita & donata citius obtinentur, quàm is qui vendidit, negare poterit.

Venditor jus suum emptori in subsidium dēnsæ tribuere debet.

Venditionem bonorum nulla neq; traditione, neq; præscriptione confirmatam, hæredes venditoris non tenentur ratam habere, eo quod illi constitutis pecunijs extraneo (ut antea quoq; dictum) præferantur emptori.

Venditor regulariter de eviſione tenetur, non solum quod res à vero Domino sit emptæ, sed etiam de vitijs latētibus rei venditæ, si verò in rem venditam & traditam committatur injuria, aut violentia, quia nihil interest venditoris, non tenetur de eviſione. Si venditione peracta, & traditione non subsequuta, quæ est fundamentum venditionis, casu fortuito res vendita perierit, ad venditorem pertinere censetur, universum periculum: Emptor nihilominus datam quoq; arrham perdere cogitur.

Ad Emptorem autem post traditam sibi mercem pertinet omne periculum rei venditæ: Idem sentien-

tien-

ciendum de fundi emptionibus, qui ut primum emptori per religionem traditus fuerit, eodem momento omnes casus fortuiti, in Emptorem redundant. Imaginaria & umbratilis venditio prætio non accedente, sine quo nulla emptio esse potest.

Violentia illata virginibus & mulieribus, cum clamore conqueri debet.

Violatorem pacis interficiens, vel vulnerans, nil demeretur, si juret eum in facto vel facti fuga occidisse.

Violentia & irruptio domorum probari potest vulneribus, & sectione ædificiorum.

Violentiæ accusatus homo probus si sit, extra manuale factum, evadet metseptimus.

Violentiam si virgo sparsis crinibus ad iudicium veniendo contra aliquem declaret, & accusatus liberè non vincit ad iudicium veniat, absolvi-
tur mettertius.

Violentia vi & armis, propelli debet.

Violentia non est in verbis, aut voluntate, si actio non sublequatur.

Voluntatem suam nullus immutare debet cum damno alterius.

Usufructuarius tenetur ad refectionem domus, & ad tributum.

Usuram non esse peccatum dicens, pro hæretico reputatur.

Usurarium facit spes lucri provenientis.

Vulnerans aut occidens aliquem, & eum iudicio præsentet, volens eum pacis violatorem com-
pro-

probare, si non perfecit, ipse solus condemnatur.

Vulneratus aliquot vulneribus in uno membro, in uno actu & non occiditur, dimidio verigeldo liberatur.

Vulneratus secundo in alio membro, verigeldus multiplicatur.

Vulnerans, spoliens aliquem, si infra annum non agitur contra ipsum, & ille moritur, hæredibus respondere non tenetur.

Vulnere pro uno nisi unus impetitur, operæ & auxilij possunt plures incusari, illa tamen incusatio est simplex, sed si recognoscant, æquè culpabiles sunt.

Vulneratus si plures accusaverit, quam vulnera sint, alij omnes ultra numerum vulnere-
um accusati evadant.

Uxor relicta, quæ nec dotem, nec donationem nuptialem habet, in quartam partem bonorum Viri succedit: juxta verò aliquarum Provinciarum consuetudinem, in tertiam. Secundum verò jus Municipale si labore mutuo bona Vir & Uxor acquisiverint, Uxor relicta, in tertiam succedit bonorum partem.

De Processu Juris, & Judicijs

Civilibus, Supplementi

P A R S A L T E R A.

PRO diversitate Causarum Civilium, sunt quoque diversa iudicia: e quibus (missa nunc alia faciendo) sunt præcipua bina. Inpri-

Inprimis Judicium expositum bannitum, in quo Causæ hæreditariæ quæstionis, fundi videlicet occasione tractantur, & juramenta exequuntur.

Judicium id, licet pro more & consuetudine antiquitus observata, certis definitis in anno temporibus, solennitatibus juris adhibitis celebretur, seu vulgari dicto banniatur, ingruente attamen legali necessitate, aut recentis Criminis, aut cõdendi in ultimo vitæ articulo Testamenti, sæpius interdum extra cadentiam ordinariam celebrari, & banniri consuevit, vocaturq; tũ temporis Judicium Expositũ Opportunũ, necessariò bannitum.

Aliud Judicium Officij de plano, quod simpliciter sine figura juris & strepitu judiciario, bis in septimana, secunda & sexta ferijs (excepto justitio & diebus Sacris) exercetur, in quo Causæ omnis generis, præter fundum & fundi differentias agitantur & definiuntur, in quibus si juramentum alterutri partium decernatur ad præstandum, Causa cum partibus ad Judicium proximum Bannitum remittitur.

Ad utrumq; Judicium vocantur accusandi, seu communi vocabulo citantur Citati, dicã seu Citatione aut verbali, viva voce præconis jurati Civilis, (qui Bedellus dicitur) à Judice eo additi, verbatenus indicto & assignato sibi ad comparandum certæ diei Terminò, aut literali seu scripta Citatione, præcipuè in Causis gravioribus: cùm citantur verbaliter, necessario in primitiva Citatione præveniendi sunt domi suæ personali-

ter

ter citandi, alioquin illa nil valebit Citatio, secus censendum de literali quæ valet, quamvis Citatum personaliter non præveniat.

In Citatione literali Circumstantiæ convenientes, videlicet quis citat quem, ubi, ad quem diem, super quo, & ad cujus instantiam, necessario exprimendæ, & specificandæ sunt.

In actione recentis manualis facti, Citatio est realis & violenta, cùm in recenti cæde, violentia, & manuali facto, facinorosus, deprehensus statim sua in persona capitur, & ad jus recentis Criminis, (quod vernacula lingua *Gorace Præbo* sonat) judicandus præsentatur.

Super citationem illam utramq; verbalem, & literalem, consequitur duplex processus juris, aut

In Contumaciam:

Si Citatus seu Reus Conventus, pro primo primæ Citationis Terminò, nec per se, nec suum Mādatarium (quem in jure Civili Ferendarium, communiter autem Procuratorem & Plenipotentem vocant) comparuerit, fit Contumax primò ex instantia hujus & hujus Actoris, & occasione ejus, atq; illius rei, injuriæ, debitivè, ac in pæna Contumaciæ, primo in Terminò, in ipsa Judiciorum determinatione, ex personali verbali assignata, seu scripta (ut præco retulerit) posita Citatione.

In secundo deinde secundæ Citationis Terminò, ubi jam non requiritur personalis præventio Citati, fit ille à Judicio disparsens, secundò Contumax,

M

adjc-

adjecta eidem Condemnationi, executæ Citationis, præconis, seu Bedelli relatione.

Tandem tertia, super tertiam seu vocalem seu literalem Citationem vice, pronuntiatur Citatus sese coram Judicio, vel per se, vel suum Plenipotentem non manifestans, Contumax tertio & illicò condemnatur ab Actore in succubitione Causæ salvo legali impedimento.

Legale impedimentum dicitur, justa & legitima à Judicio rei conventi absentiae causa, cujus sunt species (ut habetur in articulis) singulares, quatuor: Captivitas, Infirmitas, Peregrinatio, Expeditio generalis bellica: ex his aliæ promanant. Inundatio videlicet, seu diluvium aquarum, pontis fractio, equi amissio, negotiatio extra Regnum.

Quarto deniq; in Termino, post tertiam Contumaciae pœnam, Citatus quarta vice ad inferendum legale impedimentum, reus Conventus, si similiter sese Juri subtraxerit, impedimentum legale importare, & illud comprobare neglexerit, in levioribus quidem Causis, in summa debiti, aut re & taxa damni controversis, quæ jure evincuntur, ac processu tali lucrantur, decernitur super Citato ex instantia Actoris, pignoratione bonorum: In Causis verò gravioribus, utpotè fundi bonorumq; immobilium ratione, decernitur in Contumaciam Citati, in bona eadem veluti jam jure lucrata, in vim succubitionis Causæ, Intromissio.

Quarum utramq; tam pignorationem, quam

In-

Intromissionem si Citatus temerè & rebelliter seu per se, seu subordinatam suam personam denegaverit, eo nomine Citatus, non comparens, nec ordinario modo tollens processum super se obtentum, tanquam rebellis, damnatur ad penam Banitionis & Proscriptionis, qua lata, & promulgata, ultimariè pro executione finali Citatus, & rebelliter juri sese subtrahens destinatur, ad carceres publicos mancipandus, seu decernitur super eo captivatio fortis, mota si adeò potens fuerit, non tantum Contuberniorum, sed etiam totius plebis seu communitatis manu: Capti autem ad carceres conjectio, inclusio, ac in ijs usq; ad satisfactionem detentio.

Hoc loci notandum: quod si Citatus post obtentas Contumaciarum pœnas, seu aliquam earum comparuerit, sese in Causa justificaturus, non admittitur ad Causam priusquam expensas in Citationes & condemnationes erogatas, Actori, Judici verò mulctam seu pœnam judicalem, persolverit: Porro processus alter talis

Per Controversiam:

Si Citatus teus Conventus, non passus sese pœnis Contumaciarum, ac subsequenti processu in sui Contumaciam innodari, juri morem gerens pro primo Citationis Terminò compareat, veliq; ante litem contestandam, seu experimentum de re, & principali negotio, exceptionibus juridicis, quarum aliæ sunt dilatoriae, aliæ peremptoriae,

M 2

uti:

uti: Extunc de beneficio juris publici ad suam judicalem affectationem, dantur & conceduntur sibi juridicæ infra scriptæ.

Dilationes.

Quamvis ex præscripto juris Civilis originalis, binæ, sint duntaxat ad judicia quoq; bina, ad primam & alteram quindenam, una ad constituendum Procuratorem, eo verò constituto, altera ad respondendum dilationes: usus tamen & consuetudo, quæ pro lege habetur, alias introduxit, nempe ad præmeditandum, ad colloquendum cum Procuratore, & ad munimenta dilationes: sunt præterea in jure Civili usitatæ speciales aliæ, quarum nonnisi in certis Causis & Terminis usus fieri solet, videlicet ad Evictorem, qui munimentis probari poterit, ratione occupationis bonorum, visionis in Causis injuriarum & differentiarum fundi, veræ infirmitatis, in actu aliquo personali, & præstandi juramenti; statuendos testes, & ad producendam quietationem, pro Juris & Terminorum exigentia necessariæ dilationes, quæ nisi probentur succumbit Citatus in Causa: in causis attamen simplicium injuriarum facti, debitorumvè verbalium, ad munimenta, & visionis, locum non habent dilationes.

Observe.

In Causis Criminalibus recentis Criminis, nullæ dantur de Jure dilationes.

Dilationibus præallegatis absolutis, primariè pars

pars citata ab Actore præsertim impossessionato, nè is temerario suo litigio se in damna, molestias, ac impensas juris minus, necessarias inducat, & occasionem damni subministret, petere debet cautionem:

Cautio vel fidejussoria, vel juratoria, super reconveniendo & solvendo litis expensis, quam Actor præcipue non possessionatus omnino de Jure præstare tenetur.

Et reciprocè reus conventus impossessionatus, de parendo Juri, solvendo judicato, & litis expensis, ad eandem præstandam Actori obligatur.

Subditis Nobilium debita à Civibus sibi contracta & retenta jure repetentibus, vel alias quavis injurias suas jure Civili vindicantibus, ne ob inopiam fidejussorum à Causa sua repullam patiantur, exceptis. In Causis attamen fundi, ad undaq; hæreditatis jure propinquitatis, seu alio quovis juris prætextu, quæ in serum protrahi possunt, eam illi præstare tenentur.

Cautionis quæstione definita, & effectum suum sortita, sequuntur.

Exceptiones peremptoriæ contra Actorem, Procuratorem, Judicem, Jurisdictionem, Mandatum seu Plenipotentiam, & Citationem.

1. Actorem, quod locum standi in Jure non habeat, si sit proscriptus, excommunicatus, Infamis, Pupilli Minorennis, sine Tutore legitimo dativo vel naturali, surdi, muti, insensati, furiosi, pro-

prodigi; quibus bonis interdictum est sine Curatoribus. Mulier maritata sine marito, agere jure in Judicio Civili nequeunt.

2. Procuratorem, quod sit capite diminutus, jure privatus: ob ætatem, statum, & juris imperitiam gerendo huic muneri minus aptus, & idoneus, sufficienti si careat mandato, quod Plenipotentia forensi vocabulo nuncupatur.

3. Iudicem, quod sit suspectus, excommunicatus, proscriptus, terra infamiae labe notatus, perjurus, officio degradatus, surdus, mutus, furiosus, impubis, mulier, Hæreticus impius, inimicus, Consanguineus, ab adversa parte depravatus, non juratus, impossessionatus.

4. Jurisdictionem, si Citatus alieno foro extra suam propriam jurisdictionem conveniatur. Actor quippe forum rei sequi tenetur, sive in rem, sive in personam actio dirigatur. Respectu tamen bonorum jurisdictioni Civili subsectorum, persona tamen Equæstris Ordinis, aut status & conditionis spiritualis ea bona Civilia possidens, prout onera Civilia ex ijs bonis pendere, ita forum & jurisdictionem Civilem, respectu & occasione duntaxat bonorum eorundem ipsorum Civilium, pro oneribus omnibus, & injurijs inde emergentibus tollerare, (nil prærogativæ, dignitatisq; suæ personæ derogando, & præjudicando) tenetur.

5. Man-

5. Mandatum, seu Procuratorium, aut Plenipotentiam, quod non sit authentica, non sufficiens, vel quod sit generalis, cum debuit fieri ad hanc vel illam causam specialis, vel etiam specificata ad unam causam, & ad alias causas quæ proponuntur, sese non extendat, attentandi juramenta, indulgendi, Intromissiones offerendi, summas levandi, de levatis quietandi, clausulam seu facultatem expressam in se non habeat, sit inveterata aut revocata.

6. Citationem, Si illa non domi, residenti-avè, aut bonis proprijs Citati, videlicet in itinere, foro publico, loco peste infecto, contagioso, ab insultu hostium minus securo, templo, balneo, taberna, in die feriato seu festo, & ad diem festum, in arctiori tempore videlicet non in triduo ante Terminum, sit posita & denunciata, sive illa fuerit verbalis, sive literalis.

Exceptiones præallegatæ sunt tanquam præludia seu præambula quadam in jure, quæ tantum Causam & Terminos juris in longum differunt, quibus expiratis & sopitis, dum itur ad principale negotium discutiendum, seu ad illud (acceleratorijs omnibus posthabitis, seu in partem rejectis) respondendum est, restat

Litis Contestatio, quæ in Jure Civili dicitur principium formale Judicij, quam facit propositio, & responsio, & per litem contestationem reus subijcitur Judici. Jure itaq; de re ipsa, & nego-

negotio principali, absq; quibulvis ambagibus ex-
periendo, necessario hic adhibendæ sunt, quæ in
iudicio rei dubiæ faciunt fidem, & legitimam de-
clarationem, opportuna

Probationes.

Probationum est Species multiplex, aut per
testes, aut per fassionem, aut per documenta
literatoria, aut per juramentum.

Si itaq; aliquispiam suam propositionem & ejus
contenta studeat testimonio fidedignorum testium
declarare, seu verificare, datur sibi ad producen-
dos & statuendos testes ad quindenam juridica
dilatio, quod verò licet Actori, licet & reo, si
Citatus vicissim ad eisdem sese recipiat, ad per-
hibendum veritati, sua ex parte, testimonium,
dantur igitur utriq; parti ad testes statuendos ad
quindenam induciæ.

Citandi ergò sunt parte ex utraq; pro uno &
eodem Terminò testes. perhibendi veri ac fide-
lis super re controversa, testimonij gratia.

Quibus pro termino constitutis, antequam ex-
aminentur, & proferant testimonia, patet cam-
pus utriq; parti contradicendi, & inhabilitatem
objiciendi testibus.

Inprimis respectu annorum, si puer minor an-
nis quatuordecem, in Civilibus, Criminalibus au-
tem viginti, vel lenex ætatis decrepitæ, ad te-
stificandum statuatur.

Deinde Conditionis: Servus etenim in rem &
pro

pro parte sui Domini non potest ferre testimo-
nium: Metus namq; suspectum suum reddit,
vel affectus erga Dominum, testimonium.

Postea sexus ratione, Mulieres prout testimo-
nio convinci, ita testimonium dare nequeunt:
Varium siquidem (juxta illud Poëticum) & mu-
tabile semper Femina.

Tandem discretionis: Mente laborantes, fatui,
& furiosi, qua ratione carent, ad testimonium,
nullatenus admittuntur, admittivè possunt.

Porro famæ respectu, infames, proscripti, ex-
communicati, perjuri, publici, nefarii, latrones,
homicidæ, pœnam capitalis noxæ redimentes, aut
alia quavis turpi nota contaminati, prout in cæ-
tu, & numero proborum, locum, ita in iudicio
jus dicendi testimonij, habere nequeunt.

Præterea fortunæ intuitu, vilis, pauper, alea-
tor, potator, qui facile corrumpi possunt, in te-
stes non admittuntur: cæterum ratione fidei Ju-
dæi, Hæretici, adversus Christianum Catholicum,
testari minimè possunt. Vinculo insuper sangui-
nis junctorum, consanguineorum & affinium ami-
citiæ ipsa, dubium facit testimonium, pro parte
consanguinei, & affinis prolatum.

Ætas, conditio, sexus, discretio, fama,

Et fortuna, fides, in testibus ista requiruntur.

Inhabilitatem his ac alijs ex rationibus testi-
objiciens, eandem in instanti probare tenetur.

Numerus testium debet esse binus, ternusvè
juxta Sacram Scripturam, quæ dicit: *In ore du-
orum*

Et hinc pro fide, & Credito, mutuo inter se rei & negotij alicujus ratione paciscentium, standum, & Pactis Conventis satisfaciendum est; fines enim interposita harum est materia, quæ est dictorum pactorumq; Constantia & Veritas.

Contra privatas literas, seu Chirographum duplex est oppositio: altera dum manus & sigillum inficiantur, quo nomine negante Citato suam esse singrapham jurabit metertius, quod sua non sit nec suum sigillum: alioquin si eam non abnegat sed agnoscit, & non probat apocham, seu Chirographum Creditoris, in quo ille debitum sibi esse solutum facetur, satisfacere tenetur.

Altera autem, allegante convento se debitum Chirographo assecuratum solvisse, verum à Creditore illud esse retentum, probabit conventus seu Citatus, solutionem & Chirographi retentionem metertius.

Quarta Species probationis.

Deficientibus supra specificatis probationibus, vel in earum defectu, præcipue in Causis verbalium debitorum injuriarumq; simplicium, ultimū superest juris beneficium, juramentum.

In ijs itaq; omnibus actionibus, in quibus desunt supradelcriptæ ordinariæ probationes, propior est Citatus ad evadendum corporali juramento, contenta propositionis seu Citationis Actoris.

Hic notandum negante simpliciter Citato, nec se ad juramentum trahente, teneri Actorem assertionem & intentionem suam probare; alioquin reus,

reus, etsi non juraverit, liber pronuntiabitur.

Poterit quoq; Citatus Actori allegationis suæ deferre probationem juratoriam, quam ni Actor præstiterit, liberabitur illo ipso facto à Causa Citatus. At quia Causæ ratione vulnerum inter Cives jure Polonico Terrestri judicentur, propiores sunt ibi Actores circa officiosas suas vulnerum obductiones, ad convincendum, quam Citati ad evadendum: Juramentum indultum identidè valet, ac si realiter, & in effectu sit præstitum.

Probatio contra juramentum factum non admittitur.

Juramentum Plenipotenti injunctum principalis suus, & non Plenipotens exequi tenetur.

Juramentum definito tempore non præstans condemnatur, nisi legitimo impedimento adjutus fuerit.

In Terminis juramenti ceterum personali actu præcipuum currit legale impedimentum, infirmitatis, per nuncium importatum, & vel per nuncium illum, aut suum principalem juramento confirmatum.

His itaq; exceptionibus tam dilatorijs, quam peremptorijs, controversijsq; tam in accessorio, quam in principali, ultro citroq; factis, trutinatis probationibus examinatis, & ponderatis, sive Judex in Causa deliberet, (quod sibi est integrum) sive non, sequitur in Causa judicialiter agitata, Judicis

Sententia:

Quæ

Quæ nil aliud est nisi Decretum, quo unus absolvitur, alter condemnatur, quæ est duplex: Interlocutoria quidem, super exceptiones accessoriales antequam ad litis contestationem ventum fuerit, lata: Definitiva autem in principali negotio post omnia accessoria pronunciata, a qua & equidem ipsa definitiva, litera parti alterutri ad altius subsellium provocatio, quæ vulgò dicitur

Appellatio:

Hæc juxta Civilis dispositionem à Decreto oneroso, aëtori quidem sine quavis controversa, Citato interdum, hac lege & conditione, ut juret se zelo justitiæ appellare, est admittenda, quæ stante in ea Causa nil est innovandum: à qua tamen sententia in instanti, si non fuerit appellatum, transit in rem judicata, undè si sententia inferioris per Superiorem seu Supremum Judicem fuerit in Termino appellationis approbata, & pro executione finali, ad illud idem Judicium seu Officium, ubi cepta est, remissa, sive etiam per appellationem non fuerit suspensa, immo pro rato & grato à partibus suscepta, consequitur.

Executio rei Judicatæ.

Frustra etenim decreta ferrentur, si debitum non consequantur executionis effectum.

Modus executionis ratione debitorum inter articulos supra declaratus est, hic etiam ex re & occasione declaratur, & reassumitur talis.

Si debitor reus Conventus, & ad solutionem debiti Contracti condemnatus, pecunia prompta para-

parata, auro, argento, careat, extunc eo nomine quod pecunia parata, auroq; & argento careat, jurare in instanti tenetur, post quod præstitum aut indultum juramentum, petitur inprimis solutio ex mobilibus rebus debitoris, salva Aëtoris optione & arbitrio, quas tantum acceptare velit, prævia æstimatione officij valoris rerum, ab alto ad bassum, quibus connumerantur moventia pecora, videlicet pecudes, greges, & id genus alia.

Si autem mobilia, non sufficiant exolvendo debito, curritur ad immobilia, domos prædia, fundos, agros, prata, hortos, quæ officiosè taxantur, & Creditori seu Creditoribus si plures adsint, pro ratione prioritatis & potioritatis jurium ipsorum traduntur & distribuuntur, à priori ad ultimum, quod sæpenumero fieri solet post defunctum, debitorem, qui vivus habita fide plurimum conflavit æris alieni, & post fata ejus convolant omnes Creditores, suum quisq; æs vindicaturus.

Quod si verò debitor careat re mobili, atque immobili & pecunia, traditur ad Carceres juxta Regulam Juris, qui caret ære, puniatur corpore. Executio itaq; extenditur primum in bonis mobilibus & immobilibus, deinde si ea defuerint, vel non suppetierint, in persona debitoris.

Finite determinata & ad effectum finalem deducta lite extremum in jure occupant seu vendicant sibi locum

Litis expensæ.

Victus victori juxta generalem Juris Regulam condemnatur in litis expensis. Non

Non tantum Actor iustam causam suam, sed rem controversam, quæ sibi iusto jure debetur, per Juris strepitum & ordinem lucratur, verum etiam post lucratam, impensas Juris in vindicanda erogatas, pro quibus ad extremum seorsiva & speciali agi oportet actione, quod etiam plerumq; in ipsum vergit Actorem, dum ab eo Citatus reus Conventus & injuste accusatus, pro se decreta retulerit, simpliciter & de plano causam evaserit, ab impetitioneq; Actoris & à causa penitus absq; juramento, liber pronuntiatus fuerit.

Solvendarum impensarum modus is est, in inferioribus quidem subsellijs, dum Causa ad Supremum non progreditur per appellationem subsellium, quod Actis notum est duntaxat solvitur, verum damna, & exposita in ultimo subsellio liquidantur juramento, & per Judicium moderantur vel etiam ex benignitate & clementia Sacrae Regiæ Majestatis supremi Judicis compensantur.

Exposito breviter & summarie processu Civili Juris, norma quoq; Judiciorum specialiter contemplanda & animadvertenda, Causarum præsertim in Jure illo communium & vulgararum, inter quas usitatissima est causa debitorum ratione.

De Debitis

Asscuratio solvendi debiti contracti fit potissimum trifariam.

Aut inscriptione coram Officio ad Acta publica, super summam certam debiti veri ac liquidi, cum temporis & diei solvendæ specificatione, ne-

[xuum,

xuum, vinculorum, conditionum, ac ligamentorum appositione, à debitore personaliter constituto, Creditori ritè ac legitime facta & recognita.

Aut Chirographo, recognitione videlicet manuali, manu propria subscripta & sigillo obfignata, ad manus Creditoris tradita.

Aut verbaliter, verbotenus, bona fide, debito solvi promisso.

Inscriptum debitum citra quamvis controversiam, dilationes, exceptiones, appellationes solvi debet, nullaq; prorsus alia ratione & modo, nisi aut satisfactione, solutioneq; reali, aut quietatione autentica officiosa ex Actis transumpta, tollitur tollivè potest, fide siquidem publica Officij (cui contradicere nefas) nititur.

Chirographarium debitum, quod videtur esse legis privatae, aut (ut supra expositum est) abnegatione manus appositæ, Sigilliq; quod non sint sua propria, aut allegatione soluti, & retenti Chirographi resolvitur, quam utramq; assertionem suam Citatus metertius juramento liquidare tenetur, quod si inficias manu non iverit, nec solutionem allegarit, summam in Chirographo contentam solvere Creditori vel Chirographum exhibenti, omnino de Jure cogitur & obligatur.

Contra verbale debitum ad negativam Citati procedunt Testes, sed Citatus tot cum testibus seu compurgatoribus, quotquot eos Actor contra illum produxerit, juramento evadere poterit.

Simpliciter ac nuditer actore pro debito agente,

N

pari

pari modo solusmet Citatus debitum objectum suo proprio juramento diluit, vel auctori quod in sua situm est potestate deferat juramentum: agnoscens coram Judicio debitum, jure & merito ad id solvendum stringitur.

Debitorum autem solvi injunctorum & adjudicatorum decernitur solutio ex Decreto Officij, primo in duabus septimanis, (seu unico verbo) in quindena, deinde in octava, postea in triduo, tandem ad occasum solis: ad extremum durante Judicio, seu non recedendo à loco Judicij: Jure verò hospitali decernitur solutio in triduo.

Modus solutionis sub titulo Exequutionis declaratus est supra: hic quoq; pro suo loco reasumitur, quod sit inprimis præstanda solutio ex mobilibus, tandem immobilibus (hac conditione ut debitor inprimis jurejurando confirmet, se non habere aurum, argentum, & pecuniam paratam) quod si neutrum horum habeat, conijcitur ad carceres.

In levioribus debitis pignus datum, & ad Judicium repositum liberat debitorem, quod ni ille terna vice præsentatum exemerit, perit, & Creditori adjudicatur.

Debita à successoribus demortui debitoris re-
petentem Creditorem, oportet metseptimum tanquam post mortuam manum juramento liquidare, quæ ad trigessimum à morte debitoris computando diem, non sunt repetenda. Taxa officiosa tam mobilium, quam immobilium in debito

bito tradendarum (optione auctoris in mobilibus salva) apprimè & de jure est necessaria.

Reliqua de debitis, in articulis & executione, rei judicatæ, videantur, & attendantur.

De Fidejussoribus.

Fidejussores debitoribus conjugati esse videntur, nam personam principalium suorum debitorum representant, & in onera omnia eorum succedunt.

Fidejussor vocatur, qui vas sit alterius, & alieno nomine obligatur, quia fide sua jubet alteri pro quo spondet, credi.

Generalis Regula Juris: adversus fidejussorem agere non licere, quamdiu principalis suus conveniri poterit: etenim cum principalis ipse debitor (si tanti fuerit) debitum exolverit, ipso facto cessabit, & tolletur, cautio fidejussoria.

Fidejussoria duplex, Juridica & Extrajuridica: Juridica seu judicialis, dum aliqua persona fidejubet pro aliquo in Judicio, tam in actionibus Civilibus, quam Criminalibus, (quanquam Criminalis per interpositam fidejussoriam, & concessam cautionem efficitur Civilis) gravior quippe fidejussoria in Civilibus, quam Criminalibus: in his namq; fidejussor penam à principali suo demeritam tollerare non tenetur, verum duntaxat verigeldum solvere, illis verò omnia sui principalis onera ferre tenetur.

Extrajuridica fidejussoria, quæ sit extra Judicium, cujus hæc est natura, quod fidejussor te-

netur ad tantam summam, in defectu sui principalis, quantam fidejussit, obligari autem non potest, ut plus præstare debeat, quamvis, pro quo obligatur, debuit.

Fidejussor pro juramento à principali præstando fidejubens, si interim ille moritur, aut jurare, jure repræsentativo, aut solvere ipse debitum tenetur.

Actionum porrò aliarum, tam in rem, quam personam vergentium, realium, & personalium qualitas, in Codice legum Civilium continetur, hinc binam realem & personalem operæ prætium visum est subjungere, & percurrere. Et in primis actionem.

De Successionibus juris hæreditarij.

Triplex est ex præscriptio juris Civilis, successionis gradus.

Unus descendantium :

Alter ascendentium :

Tertius Collateralium.

Primus gradus descendantium à Patre & Matre immediatè succedunt liberi, sexus utriusque Filij videlicet & Filia, quæ æqua lance tollunt post Parentes per capita bonorum portionem hac lege & Conditione, si stante vita Parentum respectu futuræ devolutionis, Filius, Filiavè aliquid rulerit à Parentibus pecuniæ, illud post facta Parentum ad divisionem generalem communem conferre & comportare tenetur, nec alterni con-

conferat, ad participationem bonorum admittitur.

Non extante autem filia, sive filiabus, Geradam proxima agnata defunctæ matris, non extantibus verò filio, vel filiis. Arma bellica quæ vocatur *Heremeth*, proximi cognati defuncti patris, tollunt.

In eo gradu Successionis jure repræsentativo sexus utriusque nepotes, in persona Parentum suorum bonis avialibus gaudent, & gaudere debent, tantumque capiunt, quantum Parentes eorum capere debuerunt.

Gradus itaque hic primus continet in se filium, filiam, nepotem, neptim, Pronepotem, proneptim, Abnepotem, abneptim, in singulari & plurali numero: De cætero dicuntur minores, posteriores.

Secundus Gradus Successionis est ascendentium, in quo continentur hæ personæ Pater, Mater, Avus, Avia, Proavus, Proavia, Abavus, Abavia. Abhinc dicuntur majores; Progenitores.

Deficientibus, descendantibus supramemoratis, succedunt ascendentes, in primis immediatè Pater quamvis sit superstes Avus, in defectu Patris, Avus, & alij Superiores.

Hic notandum est post liberos sexus utriusque vel aliquem eorum post mortem Paternam steriliter vita functos, aut functum omnem successionem in Matrem eorum superstitem, vel Aviam, veluti in sinum Maternum derivari. Similiter parique & æquali jure post mortem Maternam defunctorum liberorum bona, in sinum Paternum devolvuntur.

Tertius Gradus in ordine est Collateralium. In defectu itaq; descendantium & ascendentium, succedunt Collaterales, Fratres Sororesq; germani steriliter defunctorum, qui pari & æquali jure nullo sexus discrimine habito succedunt, in bona Fraternalia, primum integri Fratres, & Sorores, uno videlicet & eodem utroq; Parente prognati: in eorum autem defectu etiam uterini, quos in Jure Civili vocant medios Fratres, & medias Sorores, admittuntur ad successionem.

Hic observa liberos defunctorum Fratrum, Sororumvè, cum vivis fratribus & sororibus uti nepotes & neptes ex fratre germano, participare debere tanquam post patrum, & amitam bonorum successionem.

Post fratres & sorores eorumq; sobolem succedunt in gradu proximiores veluti patrui vel amitæ avunculi, materteræ & ab ijs descendentes.

A sexu virili agnati: à muliebri cognati dicuntur.

In Generali notandum, primam in successione esse descendantium prærogativam. Alteram ascendentium, nec quicquam quousq; descendantes & ascendentes manifesti appareant, Collateralibus tribui posse.

Deficiente gradu triplicis successionis supra memorato, Maritus & Vir sibi invicem succedunt.

Deficientibus his omnibus fiscus est ultimus bonorum successor & hæres.

De

De verbis Convitiiosis, vulneribus, cæde, & alijs violentijs.

CAusæ istiusmodi sunt personales, quarum Causa ratione jurgiorum, (quam vulgariter vocant verborum inhonestorum) est in Jure Civili admodum frequentativa.

Rixæ, jurgia, verba contumeliosa, convitiiosa, ex contentionibus mutuis inter vicinos (ut fit) excitata, quæ ad Magistratum deferuntur, sopiuntur in Jure Civili mutua deprecatione, præcipue inter leves & tenuis fortunæ personas.

In gravioribus tamen objectionibus, improprijs & verbis scurrilibus, quæ bonæ & incontaminatæ alicujus famæ, generi, & existimationi detrahunt, præcipue cum in facie Judicij seu in cursu alicujus Causæ temerè obijciuntur & non probantur, probariq; non possunt, juxta juris regulam generalem. Diffamare cave, quia revocare non est sive: decernitur pœna Revocationis.

Hic notandum quod si provocatus ad iram, dixit verba injuriosa, non tenetur de verbis injuriosis, quia talis magis repellit, quàm impellit. Non enim debeo servare honorem illi, qui mihi vituperium facit.

Extra tamen Judicium objectorum verborum famolorum inculatus, negans, propior est ad evadendum, si simplex fuerit quærela solusmet, si per testes cum totidem, quot contra illum statuuntur testibus, seu Compurgatoribus.

Post

Post verba sequuntur verbera.

Ratione vulnerum in toto corpore juris hujus, non est gravior pœna (etiam pro ipso homicidio, pro quo civiliter agitur) nisi unius Varigeldi cum multa judiciah, solutio, & præcipue pro vulneribus atrocibus, enormibus, mutilationem præferentibus, pro vulneribus levioribus, lasso, levius pretium.

Verum enimverò quandoquidem Cives ratione vulnerum ad processum Juris Terrestrem sese referant, ac circa obductiones officiolas probent vulnera, jure & merito Taxa vulnerum suorum quæ Constitutionibus Regni prout & ipsius capitis aucta est in Jure Terrestri major aut similis esse debeat: Verigeldi namq; qui viginti florenis æstimatur, ad Centum Marcas taxati Jure Terrestri capitis subditi cæsi, nulla proportio, similiter ad taxam Terrestrem vulnerum Civilis taxæ exigua comparatio.

Quamquam magis ex opinione & æquitate in judicio Civili mutilatio opificis in manu, qua victum quæsit, pluris æstimetur.

Ratione cædium in Jure Civili dupliciter agitur, aut Criminaliter, aut Civiliter. Criminaliter quidem cum homicidia in manuali facto cædis recenter patrato, capitur, & ad jus recentis Criminis (quod *Gorate Prawo* vocatur) omniq; tempore & die etiam feriato, & solenni instauratur, judicandus ducitur, quod ad horas viginti quatuor, ab hora cædis patratae durat, præteritis au-

tem

tem his horis, amplius homicidijs non est Capitalis noxa, seu duntaxat Verigeldo reus se absolvit.

Attributa seu proprietates Juris ejus ipsius sunt istæ, quod captus ad fidejussoriam Cautionem dari nequit. Terminus sibi non prorogatur, nullæ sibi suffragantur dilationes, sed in instanti judicatur, convictus punitur. Deinde sic deprehensi negare factum non possunt. Actor enim propior est eos metseptimus convincere: ad extremum quæcunq; Sententia contra eos lata fuerit, eam increpare, sive ab ea appellare non possunt, & hæc est natura genuina juris hujus, quod summum & strictum jus dicitur, inde traxisse originem & vocabulum videtur, quod quamvis sit frigus intentissimum hyberni temporis supplicio tamen afficiendus ultimo, miser & veræ deploratæ fortunæ, mirum in modum æstuet, & caleseat.

Civiliter homicidij accusatus, & convictus, ut supradictum est, Verigeldum tantum ex præscripto Juris Civilis demeretur, cum multa seu emenda judicij debita.

De alijs violentijs Criminalibusq; recentibus, idem censendum, & statuendum est.

Reliqua Articuli supplebunt, Codex legum Civilium idiomatis proprii & Latini, praxiq; juris Civilis antiquitus usu recepta, & in hætenus observata docebunt: Hæc si satis pro loco officij cui præsidemus, breviter & summarie recensuisse.

APPEN-

APPENDIX

Vocabulorum Juris Civilium, definitionem complectens.

A

ACTIO nil aliud est, nisi Jus persequendi in Judicio quod tibi debetur.

Civilis pro aliqua re temperali, occasione damni illati, fundi, debiti, mutui, & id genus similiū, inde dicta quod uterq; tam Actor quàm Citatus manet Cives in querella, & post querellam.

Criminalis quæ pro Crimine expetit pnam in corpore.

Actio injuriarum, Actio in rem, Actio in personam.

Actionem intendere, instituere, dare alicui.

Actio qui agit vel pulsat alium, rem aliquam pens ab ipso in Judicio.

Actor petitor, Actor Causarum.

Agere generale verbum ad omnia quæ sunt, tam re, quàm verbis refertur.

Abusus, & usus contraria sunt: Abusus malus usus dicitur, & semper in malam partem accipitur: utimur nostris rebus cum honore nostro, & utilitate: Abutimur verò ipsis nimis licenter cum nostro incommodo & dedecore.

Abusivè significat improprie & contra naturam usumque,

Ado-

Adoptivi arrogati liberi: Adoptivorum successio.

Apocha acceptilatio idem quod quietatio.

Apocham dare id est quietationem, fateri se accepisse

Appellatio in Jure Civili dicitur increpatio sententiæ, & est ab inferiore Judice ad superiorem gradatim facta provocatio: Appellare idem quod provocare.

Arbiter vulgò compromissarius: Hinc compromissum facere descendit.

Arestatio, sequestratio, est interdictum Judicis, ne res loco moveatur usq; ad decissionem causæ, persona autem imposita donec conquerenti respondeat.

Argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidem, & dicitur quasi arguens mentem, vel quasi argutè inventum.

Arma bellica, res expeditoriæ necessariæ ad expeditionem bellicam, forensi Civili vocabulo dicta *Hergeweth*.

Arrha nummus vel nummi, qui dantur in principio contractus, ut certus firmusq; habeatur, quæ dicitur etiam arrabo.

Auxilium Juris, est suffragium & beneficium Juris.

B

BONA intelliguntur cujusq; quæ deducto ære Alieno superlunt, dicuntur quod beent, vel beatum faciant.

Bona

Bona caduca seu vacantia dicuntur hereditatis jacentis, quæ nullum habent heredem, talia bona spectant ad flicum. Hinc dicitur Jus caducum.

Bona mobilia & moventia idem sunt.

Bona immobilia, bona fundi.

C

CAUSA idem quod actio, superior, inferior, perplexa, invidiosa: Agere dicere causam: Indicta causa damnatus: Causam defendere, descendere in causam, ducere causam idem quod litem extendere, causam deferere, causam cadere.

Cautio, Chirographum, Cavere Chirographo.

Citatio, vocatio juridica ad Judicis conspectum, à jure primævo introducta: Adam in Paradiso prius vocatus fuit: Libello citare, præconio citare.

Controverfia, idem quod causa: Controversiam dirimere, componere.

Contumacia est erga Judicem commissa inobedientia: Pænæ pro Contumacia multa Judicis, Actori autem expensarum solutio, pignoratitio, intromissio, proscriptio.

Calculus significat computum, quia veteres computabant per lapillos qui calculi dicuntur, eo quod pedibus calcantur: Diem boni successus numerabant lapide albo, mali autem nigro: Quandoq; ponitur pro cognitione causæ, quandoq; pro sententia definitiva, quia eo negotium calcatur, id est terminatur.

Calumniator est qui scienter alicui falsa crimina, vel causam injustam imponit, vexandi occasione.

Ca-

Cavillo & cavillor, idem quod calumnior.

Cavillatio est subdolata ratio, quam vincendi causa proferimus.

Capitis diminutio est prioris status commutatio, & ponitur hic caput pro statu.

Maxima, cum aliquis amittit libertatem, quod contingit ijs, qui efficiuntur servi pænæ, vel passi sunt se venundari, vel revocati sunt in servitutem, & taliter capite diminutus, perdit etiam per consequentiam Civitatem, & familiam.

Media, cum aliquis perdit Civitatem, libertatem retinet, quod accidit proscripto.

Minima, cum libertas & Civitas retinetur, sed status & familia tantum mutatur, quod accidit ei, qui datus est in adoptionem, vel qui emancipatus est.

Causari, est causam rei gestæ afferre, & excusandi gratia afferre impedimenta.

Cedere bonis, est renunciare bonis universis, ob conflationem æris alieni, ad instantiam Creditorem, quando quis non est solvendo.

Contractus est ultro citroq; facta obligatio.

Contumelia est injuria, vituperium grave convitium.

Crimen, excessus, delictum: in Crimen trahere, vocare.

Crimen obijcere, Crimen capitale.

Commodare est alicujus rei usum, ad tempus concedere, res commodata deterior reddi non debet.

Cre-

Creditor, qui alienam fidem sequitur mutuam pecuniam numerando, dicitur ideo Creditor, quia credit debitori.

D

DEBITOR qui accipit pecuniam à Creditore, vel intelligitur is, à quo invito pecunia exigipotest. *As* alienum id est debitum contrahere, constare, *ære* alieno obrui, premi, ex *ære* alieno laborare, *as* alienum dissolvere, ex *ære* alieno exire.

Damnum est diminutio vel ademptio Patrimonij, dicitur à *demo* vel *diminuo*, quia demit vel diminuit Patrimonium: tripliciter infertur, aut voluntariè aut casualiter, aut quadrupede seu pecude: si quis non ex voluntate sed casualiter & ex improvise fortuito homicidium fecerit, & id probaverit, non punitur pœna homicidij, sed minori.

Defunctoriè, perfunctoriè, idem sonat, quod transitoriè, cursoriè.

Depositum est quod alicui ad custodiendum datum est, dictum ex eo, quod ponitur, prepositio deauget depositum, ut ostendat totum fidei ejus commissum, quod ad custodiam rei pertinet. Consistit in rebus mobilibus & moventibus, ejusq; natura est, ut ea res quæ accepta est ad custodiendum & servandum, & non deterior reddatur.

Depositarius non tenetur de casibus fortuitis. Sequester est apud quem plures rem controversam

sam deponunt, dictus ab eo quod quasi sequenti committitur res: sequestrum dicitur, cum res aliqua inter plures in controversiam deducitur, & ipsi in solidum ea conditione tradunt, ut reddatur ei qui vincit.

Dies vulgò Terminus: diem alicui dicere, id est assignare terminum: Obire diem hoc est comparere dies exijt, aliàs expiravit: Diem producere, proferre, diffundere, est rem in crastinum differre.

Dies facti judicales, nefasti feriarum.

Dilatio est temporis in causa prorogatio, dicta dilatio quia differt negotium.

Diploma Privilegium principis: Diploma impetrare.

Diplomatica officina vulgò Cancellaria.

Divortium est inter conjuges, qui semel conjuncti legitime divortiantur, id est separantur: Repudium est inter sponfos, qui prius legitime conjuncti non sunt, & nunc à conjunctione abstinere: promissivè tamen accipiuntur.

Duellum dicitur duorum bellum, factum ad probationem veritatis, ita ut qui vicerit probasse credatur, & victus in probatione defecisse, & potest duellum in qualibet causa Criminali seu Capitali fieri.

Dicitur etiam duellum Monomachia, à Monos, quod Græcis unum est, & Machia pugna, quasi pugna unica & singularis.

Ducere in latumias, id est in carcerem, quia ibi latent incarcerationati.

EDICERE præceptum facere, pronunciare, decernere.

Edictum Imperium, mandatum Principis.

Edicto vetare, Edicto inhibere aliquid: Edictum prætoris erat lex annua. Edicunt apparitores cum decreta denuntiant.

Ejuratio vulgò resignatio, Ejurare idem quod abdicare, ut ejurare Magistratum, item ejurare, juramento se purgare vulgò dicitur.

Emenda pœna pecuniaria, quæ datur Aëtori, Multa verò pœna pecuniaria quæ datur Judici.

Evincere in jure Civili idem est quod varendare, cavere, satisdare: Item evincere rem, est probare esse suam.

Examen universitas apum: Aliàs pro Judiciò accipitur.

Excubiæ diurnæ, & nocturnæ: vigiliæ tantummodo nocturnæ.

Exlex qui sine lege, vel extra legem vivit.

Expiatio, purgatio, mundatio.

Ex tempore dicere, ex tempore vivere, ex tempore agere, est ex improvviso impræmeditatè dicere, vivere, agere.

Extorris qui extra terram, hoc est Patriam, ejectus est.

Exul extra solum proprium positus.

Ex vinculis causam dicere, est allegatum respondere criminibus.

FAMILIÆ herciscundæ, id est hæreditatis dividendæ, familia hoc in loco ponitur pro hæreditate. Herciscundæ autem prisco vocabulo, hoc est cohercendæ seu dividundæ, herciscere est frequenter cohercere: antiquus erat modus Comitorum loquendi regundorum pro regendorum, dividundo pro dividendo, ita herciscunde pro herciscundæ.

Famosi libelli, chartulæ, literæ diffamatoriæ, schedulæ detractoriæ: earum scriptor, dictator, evulgator.

Fatalis dies secundum leges est unicus annus tantum, intra quem debet appellans exequi appellationem, si justa causa non intercesserit, ea enim intercedente, alius annus indulgetur, & erit secundus dies fatalis, quo transacto lite non completa, rata manet sententia: Dictus autem est fatalis à fato, id est morte, quia in eo mors vel Terminus Causæ imponitur.

Dies is complectitur annum & sex septimanas, ac unum diem.

Desertata appellatio quæ non est prosequuta intra diem fatalem dicitur.

Ferendarius, Mandatarius, Advocatus, Patronus, Causidicus idem qui Procurator. Defensor, & Plenipotens: Mandatum, Procuratorium, Plenipotentia. Syndicus, qui nomine Universitatis, Collegij & Communitatis agit in Judicijs.

Feriæ triplices: Solennes, festa ab Ecclesia in-

stituta: Repentinæ, quas solus Princeps indicit; Rusticæ, messis & vindemiarum.

Feudatarius qui feudum recipit, qui etiam Vasallus dicitur.

Fœnus dicitur naturalis fructus terræ, postea autem ad usuram vox translata, quasi pecunia per se fructum producat sine terra.

Fides dicitur probatio, ut facio fidem per testes, instrumenta, argumenta: Item accipitur pro credulitate, ut habeo tibi fidem.

Fidefragus qui fidem frangit.

Fidei Commissarius cujus per testamentum legata fidei committuntur, idem qui Exeqvutor testamenti.

Flagitium propriè in libidine est, quasi flagris dignum crimen, sed pro cæteris quoq; peccatis accipitur.

Formula id est præscriptum est stylus: Formulam intendere, idem quod actionem dictare, vel dicam intendere. Formulam scribere idem: Formularum calentissimus Practicus vulgo: Formularij qui Cautores etiam dicuntur vulgò Practici, Notarij, Conceptores.

Forum locus ubi consuevit reddi jus, & dicitur similitudinariè à foro publico ubi multitudo hominum convenit, multas res inferens vel deferens, emendi vendendi causa, ita & forum dicitur in quod multitudo hominum influit, inducens causas, lites, & varias quæstiones cognoscendi & definiendi causâ.

Forum

Forum competens dicitur iudicium, in quo quis de jure legitimè debet conveniri: forum, hic accipitur pro iudicio.

Forum agere, jus dicere, Homo diu in foro versatus: Forensis causa, forensis scriptura, forensia vocabula, Forensium rerum imperitus.

Fortuitus casus cui per providentiam humanam provideri non potest.

Fraus, dolus, fraus capitalis, fraudi esse, & fraudi futurum: Fraudem admittere, Impia fraude se obligare.

Funditus dotalis qui matrimonio contracto datus est spòso: Fundus hypothecatus, id est obligatus.

Fundus, ex toto, penitus, usq; in fundo.

Furtum est contrectatio rei alienæ, invito Domino, dictum à furvo id est nigro quod clam & obscurè fit, & plerumq; nocte, vel à fraude, vel à ferendo, sibi enim affert, alijs aufert, qui furatur, & est duplex manifestum, & occultum: Manifestum, cum fur in ipso furto, vel loco furti deprehenditur. Occultum, cum fur in eo loco in quo furtum fecit, cum re furtiva non deprehenditur: Furti manifesti pœna quadrupli, occulti vero dupli si furtum minus trium solidorum commisit, punitur in cute & carne, id est ad statuum virgis cæditur, & auricula sibi abscinditur: si auriculam non habuerit, per faciem cremari & insigniri debet, si illud bis impressum habuerit, in exilium æviternum mittitur.

Furtum facere furti manifesti convictus.

O2

GE.

G

GERADA Parapharna, Utensilia, Mundus muliebris.

Genitores dicuntur priores & majores.

Generatione similis, id est paris conditionis qui Patri similis est, similem autem generatione distinguit libertas, & servitus.

Grassari propriè dicuntur latrones vias obfidentes.

Grassator, qui per vim & insidias latrocinatur.

H

HYPPOTECA est res immobilis pignori obligata ut domus, ager, fundus, & in genere bona immobilia Creditori in debito tradita, unde dicuntur bona hypotecata, obligata, supposita.

Hypotecare, obligare, pignorare, supponere. Pignus res mobilis in debito locata.

Hortilegium & sententia est decretum & decisio quam Judex facit, per quam unum absolvit, alium condemnat.

Hæres qui succedit in universum jus defuncti.

Hæres est Dominus hæreditatis.

Hæredis appellatio, non solum ad proximum hæredem, sed etiam ad ulteriores hæredes refertur, significanturq; Successores. et si verbis non sint expressi.

Hæreditas nihil aliud est nisi successio in universum jus quod defunctus habuit.

Hæres recta serie: à majoribus, à propinquo venit vel obvenit hæreditas: Hæreditatem adire, obi-

obire, cernere, hæredem instituere, scribere, facere, relinquere: Coheres, exheres.

Hergeweth dicuntur arma bellica, seu id quod ad expeditionem bellicam spectat.

Holpes qui recipit, & qui recipitur.

Hostes hi sunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum decrevimus.

I

IACTURA pro omni damno vel periculo sumitur, propriè tamen damnum significat, quod fit in exoneranda nave tempore tempestatis maximæ, evitando naufragium.

Imponere idem quod decipere.

Impostores, qui alios verbis pollicentibus, incantationibusq; seducunt & decipiunt.

Impostura, deceptio, dolus.

Impensæ, expensæ, impendium.

Infamia est status & honoris diminutio, & amissio.

Infamis quasi sine fama.

Inficiari vel inficias ire est verbo negare.

In integrum restituere, est reducere & reintegrare ad statum priorem, vel ad jus prius, vel ad audientiam.

In jus vocare, idem quod citare.

Injuria generaliter dicitur omne, quod non jure fit: speciahter dicitur contumelia à contemnendo, item damnū culpa datum: iniquitatem quoq; & injusticiam injuriam vocamus, quasi non juriam.

Infertur tribus modis aut re, cum aliquis verbera-

beratus, casus & vulneribus afflictus fuerit, vel bona alicui sunt adempta, occupata.

Verbis quoties alicui convitium lingua factum fuerit, aut scriptis seu literis per libellum famosum, quem qui ediderit suo vel alterius nomine, vel etiam sine nomine, & convictus fuerit, jubetur ex lege esse intestabilis.

Atrox injuria cognoscitur tribus modis, ex facto, loco, & persona.

Ex facto, si quis ab aliquo sit fustibus acriter casus, vulneratus, magis deliquit, quam si simplicibus & levibus vulneribus affecerit. Ex loco, veluti si in foro publico, Ecclesia injuria sit facta, vel etiam ex parte membri lasi, ut si quis in oculo vulneratus fuerit, major injuria, quam si in dorsum vulneraverit eum. Ex persona, veluti si Magistratui, eminenti personæ, ab humili, Domino à servo, Patrono à liberto injuria facta sit; nam secundum gradum dignitatis vitæq; honestatem crescit aut minuitur æstimatio injuriæ.

Instrumentum quod instruat mentem, Documentum quod doceat, Munimentum quod muniat producentem: est scriptura ad probationem alicujus rei facta.

Instrumentum duplex: Publicum: diciturq; authenticum ex actis vel archivo publico prolatum: Privatum per privatam manum confectum, quod est Chirographum, Intercisa, Codex rationum.

Interdicere aqua & igni alicui, idem quod proscribere,

Inter-

Interrogatoria dicuntur quæstiones propositæ super negotij circumstantiis, ut testes inquirantur interrogentur de hora, loco, tempore, si ex auditu, vel visu eis negotium notum est.

Judex qui judicat de causa, Judex quasi jus dans vel dicens, vel à justitia dictus, quia debet esse justus, si enim in eo non est justitia, non meretur dici Judex, scilicet justus & bonus.

Misericors Judex dicitur, cum facit ea quæ leges præcipiunt malos puniendo, juxta demerita, sic enim exercet misericordiam legis.

Judex integer, severus, tristis, verissimus, sapientissimus, sanctissimus: Judex iniquus, sordidus: Judex suus & legitimus, vulgò competens;

Judicis fidem aut religionem attentare, hoc est muneribus velle corrumpere: Judices cogere, sortiri, legere, feligere.

Jus summum, vulgò strictum, & extremum à Cicerone dictum: summo jure agere & ad extrema jura desumere, æquo jure agere, vel ex æquo & bono dilceptare; in jus vocare, jus usurpare, suum jus persequi, jus suum obtinere: jus reddere alicui, de suo jure decidere, jus dicere, hinc descendit iurisdiclio.

Inventarium, conscriptio rerum in hæreditate defuncti inventarium.

Judex bonorum vulgò Inventarium, recognoscere bona hæreditatis, est conficere & conicribere Inventarium.

L

LATA

LATA culpa, est nimia negligentia cujus finis est non intelligere, quod omnes bene intelligunt, non facere quod omnes vel major pars faciant vel id facere quod nulli vel pauci faciunt.

Lex est omne rationabile statutum, seu regula iustorum & iniustorum, vel lex est constitutio scripta.

Legem condere, scribere, ponere, promulgare, in eadem significatione.

Rogare idem est, & propriè pertinet ad legislatorem: Rogabat enim legislator, aut Magistratus populum, an id placeret, quod statuerent.

Sancire legem, idem quod condere: Lege sancitum est. Nulla lege sancitur, lege tamen naturæ sancitum est. Solon capite sanxit, si quis in seditione non alterutrius partis esset: Hinc sanctio, Capitali sanctione sancitum est.

Scilicet legem idem, hinc scitum, & Plebiscitum, quod nulla autoritate Patrum constitutum erat.

Legibus teneri, legem accipere, legibus solutus, vulgò exemptus.

Promulgare legem, est eam condere, conditam recitare, pronunciare, proferre, prodere, patefacere, vel manifestare.

Derogatur legi, cum pars detrahitur: Abrogatur cum prorsus tollitur.

Derogare legi, abrogare, figere, refigero legem.

Legislator qui legem tulit, idem qui legifer.

Lethale vulnus, id est mortiferum.

Libellus, libelli supplices.

Lis,

Lis, litem intendere, inferre alicui, litem decidere, litem contestari, litem aestimare alicui, litem in suum forum transferre, litem urgere, litem ducere, trahere, litigare.

Lis topica, id est determinata.

M

MAGISTRATUM capere, gerere, inire, ingredi, Magistratu fundi.

Magistratu abire, Magistratu se abdicare, Magistratum deponere.

Magistratum abrogare alicui, Magistratu submovere aliquem.

Manus iniicere, manus iniicere in æquum vel prædium, vulgò arestare aliquando, idem quod prehendere.

Manus adferre vel inferre alicui, manus sibi inferre, id est mortem sibi consciscere. Manus dare alicui, id est palmam: Manu mittere, libertate donare: Manum conferere, id est cōfigere, ex jure manum conferere, pro sibi vindicare.

Manumissio, donatio libertatis: Manumissus, qui ex manu, id est potestate Domini dimittitur.

Manuale factum, cum arma vibrata in manibus deprehensi, quibus pacem fregerit, apparent, vel etiam dicitur, quando in facto recenti seu fuga facti quispiam apprehenditur.

Matrimonium est conjunctio maris & feminae, individuum vitæ consuetudinem continens: Appellatum est à matre, quia mulier nubit ut mater fiat, & quia onera, dolores, & pericula partus

mu-

mulier subit, ideo potius à Matre, quàm à Patre matrimonium appellatur.

Mulctare, punire in pecunia, Mulcta pœna pecuniaria, item Mulctare agris, Mulctare exilio, Mulctare morte, Mulctam irrogare alicui, denunciare: Mulctam committere, in pœnam incidere, Mulctam deprecari, Mulctam remittere.

Mutuum dicitur quòd de meo sit tuum.

Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensuravè constant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia, auro, argento, ære.

N

NAUFRAGIUM, Navis fractura, à nave & frango quod plerumq; naves frangantur, dum naufragium evenit: Naufragium in foro facere nil aliud, quàm Causæ iacturam facere, seu Causam amittere.

Nomen sæpè apud Ciceronem & Jureconsultos accipitur pro debitore, vel debito: Hinc pecunia quæ in nominibus est: Nomina idonea sive bona, Ancipita nomina, Tarda nomina, vulgo mala credita: Nomina facere, ad nomina respondere, nomen accipere alicujus pro fidejubere.

Nota accipitur plerumq; pro ignominia & infamia, Notum iniurere, Nota injuri, Notam subire, Notæ eximere.

Noxa appellatione noxæ duo significantur.

Primò pœna ut dedere noxæ, est dare servum ad pœnam: Secundò delictum omne, & ita dicitur, noxa caput sequitur, & delicta hominum cum

eapi-

capite ambulant, noxæ par pœna esto, in noxa non compertus est.

Noxia damnum, maleficium.

O

OBLIGARE fidem suam, obligare sacramento aliquem, ut milites: obligare se scelere: obligare aliquem religione, & obstringere religione: obligare nexu.

Obligatio idem quod stipulatio, à stipulo quod veteres firmum dixerunt, forte à stipite descendens dicta stipulatio: Stipulationes fiunt tribus modis: Purè, veluti decem aureos dare spondes? Spòdeo, idq; confestim peti potest: In diem cum adjicitur certus dies quo pecunia solvenda, statim quidem debetur, sed peti priusquam dies venerit non potest, sub conditione cum in aliquem calum difertur obligatio, Conditionalis dicitur stipulatio.

Officium id quod facimus ut debemus pro rebus, locorum, personarum exigentia: Secundò Officium accipitur pro beneficio, seu obsequio: Tertiò, Officium est functio, Magistratus unde Officiales dicuntur: Quartò, Officium est quod quisq; debet præstare.

P

PACTUM, pactio, contractus, conventio, idem sunt, à paciscor, id est, convenio, contraho, pactum facio dicta.

Pacisci cum aliquo, pacisci vitam ab aliquo, sic præmium pacisci ab aliquo, Pactionem facere cum aliquo, conficere, constare: pactum servare: manere

nere in Cōditione atq; pacto, stare pacto, ex pacto.

Paragraphis prænotare dicitur, quod vulgò cruce notare.

Parentalia honores funebrales.

Parentare, parentibus iusta celebrare.

Pecunia à pecoribus dicta, quia quicquid antiqui habebant, totum in pecoribus consistebat, & omnes res tam soli, quàm mobiles appellatione pecuniæ continentur, nam qui hæc habet, pecuniam (distante ratione) habet.

Peculium, quicquid labore nostro partum est, quandoq; ponitur pro patrimonio, diciturq; peculium idem quod proprium, seu quasi pusilla pecunia, sive patrimonium pusillum.

Pignus quod datur Creditori.

Pignora dicuntur liberi, quod sint pignora Cōjugij aut charitatis, inter Maritum & Uxorem.

Placuit Senatui, unde placita idem quod decreta principum.

Postliminium, reversio de captivitate, vel exilio ad jura quæ amiserat: Postliminio redire.

Posthumus dicitur, qui post humationem, id est mortem Patris nascitur.

Postulare idem quod accusare, Postulatus est de vi, Postulare jus, Postulationibus cavere.

Privilegium, principis beneficium.

Privilegium lex privata, ad privatam data utilitatem, aliquid speciale indulgens: Reale quod alicui loco datur, & est perpetuum.

Personale, quod alicui personæ confertur, sequi-

quitur personam, cum persona extinguitur.

Proprium per nos acquisitum.

Proprium hæreditarium, hæreditas ex morte advoluta, admortua.

Pæna nomen generale, omnium delictorum cōerceo & fit in corpore, & pecunia: Multa autem speciale est, peccati alicujus animadversio pecuniaria.

Pax in judicio fracta corpore punitur, verbo verò pecunia exolvitur.

QUÆRERE judicis proprium est, quod etiam Quærere legibus dicitur: Hinc quæstor, qui aliàs Prætor & Judex quæstionis vocatur: solebat ille ternas dare tabellas judicibus. Absolutionis cujus nota erat *A*, quam Cicero vocat literam salutarem: Condemnationis cujus nota fuit *C*, quâ idem Cicero vocat literam tristem, & ampliatio- nis cujus nota *NL*, quâ significabatur non liquere.

Quærere tormentis unde quæstio, postulare in quæstionem, dare in quæstionem.

Querela idem quod propositio: Perennis seu perpetua quæ ad hæredem devolvitur: Transitoria seu temporalis, quæ cum persona cessat: ex maleficijs pænales actiones in hæredem non derivantur: Filius non portabit iniquitatem Patris.

R

RATIONES vulgò mediæ: Rationes petitoris, Rationes defensoris, Rationes principes, Rationes subsidiariæ.

Ra-

Rationes etiam significant calculum: Hinc tabula rationum, Rationem ponere, Rationem iniire, subducere, putare, conficere, Rationem referre ad ærarium, seu quæstores.

Rationes expensorum in litis, putare, vel iniire.

Recitare, de scripto dicere, literæ sunt in Senatu recitatae, de scripto & è scripto recitare.

Reconventio, ubi quis aliquem convenerit, ibi licitè etiam reconveniatur.

Referre in Acta, in literas, in rationes, referre ad Senatum.

Refutare, refellere, refutare maledicta, Refutatio accusationis, in qua est depulsio criminis.

Res controversa, adhibitis ijs ad quod ea res pertinet vulgò vocatis, vocandis trutinatur.

Res judicata, rem judicatam exequi.

Relinatio est juridica bonorum venditorum immobilium traditio.

Reus inculpatus, reum facere, agere, citare, & in vel inter reos referre, reum peragere, de reis vel ex reis eximere.

S

SENTENTIA Judicis, idem quod decretum, Sferre sententiam: Omnibus sententijs absolutus est: Rogare sententiam, dicere sententiam, in sententiam alicujus ire.

Societas est duorum, pluriumvè conventio, honestè celebrata, ob commodiorem usum & uberiores quæstum contracta.

Suffragium vox libera in creando Magistratu, vel

vel judicando reo, erant autem suffragia apud Romanos aut vocalia, aut tabellaria, rem suffragijs permittere, suffragia iniire, ferre.

T

TABULÆ Codex rationum, Tabulæ accepti, Tabulæ expensi, Tabulæ etiam pro instrumentis accipiuntur, Tabulæ autoritatis plenæ, Tabulas proferre, Tabularum infirmatio, Tabularium.

Testari in testimonium invocare: Testor omnes Deos: Hoc vos testor Judices: Aliquando idem quod testimonio esse, vel testimonium dare, idem testificare.

Testes graves, locupletes, idonei, religiosi, comperte fidei: Testes depreheni, & æstuant conflat, & subornati: Testes proferre, dare, producere: Testes refutare, refellere: Testium fidem elevare, incessere, labefactare, infirmare: Testes refrigerare.

Testimonium grave, firmissimum, sanctissimū: Testimonia quæ inter se confligunt & colliduntur: Testimonia sese repellentia: Testimonia contraria.

Testimonium ejurare, ut si quis juret se non præsentem fuisse, aut ignorare id, de quo testes interrogantur.

Testimonium tribuere, vel impertiri pro testimonio dicere.

Testamentum facere, componere, obsignare, Testamentum nūcupare, id quod milites in acie stantes facere solebant: Testamenta supponere, vel subijcere.

Tran-

R Transactio, Concordia, Compositio, Reconcilia-
 bulatio inter adversarios: quasi actionis in amicitiam.
 re, seu amicabilem compositionem transitio.

ferre Tutella est jus atq; potestas in capite libero
 R constituta, ad tuendum eum, qui propter æta-
 R tem se defendere nequit.

tu r Tutores quasi tuitores, & defensores.

R Ab intestato sine testamento, intestato Paterfa-
 licite milias mortuus est.

V

re a **V**AS vadis, sponsor alterius in capitis periculo
 R vindicare, primò significat punire, aliquando
 tio a idem est asserere, & à vi ac injuria quempiam
 R defendere, aut liberare.

pert Usura quicquid ultra sortem accipitur, & di-
 R citur usura, quia usus rei venditur, & pro nudo
 R usu aliquid recipitur.

imm Usus fructus est jus alienis rebus utendi, fru-
 R endi, salva rerum substantia.

in v Usucapio idem quod præscriptio, hæc tamen
 vel propriè immobilium, illa mobilium.

SE Verigeldus in jure Civili dicitur recompensa,
 Sfe seu satisfactio, quæ fit parti læsæ pro aliquo excessu.

tus Vadimonium est sponlio die certo se in Judi-
 in sc cio vel per se, vel per advocatum futurum.

Sc Venia, remissio culpæ: Item indulgentia, ubi
 hone cum venia fit dictum.

uber

Su

F I N I S.

Znak

M inw. 1168

